TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

COĞRAFYA ANABİLİM DALI

BEŞERİ VE İKTİSADİ COĞRAFYA BİLİM DALI

TOPLUMSAL BELLEK VE MEKÂNSAL TEMSİLLER: TİLLO (SİİRT) ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

Süleyman Cengiz EGE

Ankara – 2019

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

COĞRAFYA ANABİLİM DALI

BEŞERİ VE İKTİSADİ COĞRAFYA BİLİM DALI

TOPLUMSAL BELLEK VE MEKÂNSAL TEMSİLLER: TİLLO (SİİRT) ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

Süleyman Cengiz EGE

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Nurettin ÖZGEN

Ankara – 2019

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

COĞRAFYA ANABİLİM DALI

BEŞERİ VE İKTİSADİ COĞRAFYA BİLİM DALI

Süleyman Cengiz EGE

TOPLUMSAL BELLEK VE MEKÂNSAL TEMSİLLER: TİLLO (SİİRT) ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: **Doç. Dr. Nurettin ÖZGEN**

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı	**İmzası**
1- Doç. Dr. Nurettin ÖZGEN	
2- Dr. Öğretim Üyesi Kerime KARABACAK	
3- Dr. Öğretim Üyesi Nilüfer KÖŞKER	

Tez Sınavı Tarihi: 09/07/2019

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Bu belge ile, Doç. Dr. Nurettin ÖZGEN danışmanlığında hazırladığım **"TOPLUMSAL BELLEK VE MEKÂNSAL TEMSİLLER: TİLLO (SİİRT) ÖRNEĞİ"** adlı yüksek lisans tezimdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

10/07/2019

Süleyman Cengiz EGE

ÖN SÖZ

Bu çalışma, gündelik hayat pratikleri, gelenek ve görenekleri, yerleşme ve konut şekilleri, inanç yapısı, sosyoekonomik yapısı, demografik özellikleri ve mekânsal temsilleri ile Tillo ilçe merkezini konu almaktadır. Sosyal dokusu ve geçmişten günümüze taşıdığı somut ve somut olmayan kültürel miras değerleri ile çevresine göre farklılıklar arz etmesi bu kasabanın seçilmesinde etkili olmuştur. Küreselleşme akımına karşı yerelliğin durumu ve geleceği, kapalı bir kültürel yapıya sahip Siirt'in Tillo ilçe merkezinin toplumsal ve mekânsal belleği üzerinden irdelenmeye çalışıldı. Tezin hazırlanma sürecinde detaylı bir literatür taraması yapılmış, özgün bir çalışmanın ortaya çıkarılmasına gayret gösterilmiştir. Tillo'nun insan ve mekân ilişkileri beşeri coğrafya bakış açısı ile incelenmeye çalışılmıştır.

Bu tez çalışmasının konusunun ve sahasının seçim sürecinden başlayarak tez sürecinin her aşamasında yanımda yer alan değerli tez danışmanım Doç. Dr. Nurettin ÖZGEN' e, çalışmanın hazırlanmasına destek olan Tillo halkına ve akademik yaşamım boyunca bilgi ve deneyimleri ile kişisel gelişimime katkı sağlayan tüm hocalarıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Ankara

Süleyman Cengiz EGE

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ii
FOTOĞRAFLAR DİZİNİ v
HARİTALAR LİSTESİ viii
ŞEKİLLER LİSTESİ ix
GRAFİKLER LİSTESİ x
TABLOLAR LİSTESİ xi
SÖZLÜK xii
GİRİŞ 1
BİRİNCİ BÖLÜM 8
1.1. Araştırmanın Amacı 9
1.2. Araştırmanın Yöntemi 10
1.2.1 Evren ve Örneklem 13
1.3. Araştırmanın Konusu ve Kapsamı 16
1.4. Araştırma Problemi 17
1.5. Araştırmanın Kuramsal Çerçevesi 18
İKİNCİ BÖLÜM 21
2.MEKÂN- TOPLUM ve BELLEK 22
2.1. Mekân ve Toplum 22
2.2. Toplum ve Bellek 25
2.3. Tillo ve Mekânın İsimlendirilmesi 34
2.4. Aidiyet ve Kimlik 41
2.4.1. İnanç Yapısı 51
2.4.2. Tillonun İnanç Yapısına Etki Eden Önemli Şahsiyetler 54
2.5. Geçim Kaynakları 57
2.5.1. İnanç Turizmi 60
2.6. Gündelik Yaşam 64
2.7. Tillo'da Yerel Dil 72
2.8. Yöresel Yeme ve İçme Kültürü 78
2.9. Yerel Etkinlikler, Törenler ve İnançlar 81
2.9.1. Dini Bayramlar 81
2.9.2. İcazet Töreni 82
2.9.3. Evlilik ve Düğünler 84
2.9.4. Ölümler 88

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 90
3. KAMUSAL MEKÂN PRATİĞİ OLARAK TİLLO 91
3.1. Tillo'da Şehrin Mekânsal Yapılanması 94
3.2. İbadet Mekânları: Mescit ve Camiler 104
3.2.1. Sultan Memduh Camii 106
3.2.2. Ulu Camii (İsmail Fakirullah Hz. Camii) 107
3.2.3. Zemzem-ül Hassa Mescidi 109
3.3. Dini Eğitim Mekânları: Medreseler 112
3.4. Ziyaret Mekânları: Türbeler 121
3.4.1. İsmail Fakirullah ve İbrahim Hakkı Hazretleri Türbesi 124
3.4.2. Sultan Memduh Türbesi 130
3.4.3. Şeyh İbrahim Mücahid Türbesi 133
3.4.4. Hamza El Kebir Türbesi 134
3.4.5. Şeyh Mustafa El Kürdi (Beş Metre Uzunluğundaki Mezar) 135
3.4.6. Şeyh Hasan El-Fatir Hz. Türbesi 136
3.4.7. Mevlana Molla Ali Türbesi 136
3.5. Kale (Kale'tül-Üstâd) 137
3.6. Cas Evler 141
3.7.Sabatlar 152
3.8. Yeşil Şifa Kuyusu 154
3.9. Çilehane 157
3.10. Müze 159
3.11. Divanhane 161
3.12. Ölülerin Mekânı: Tillo Kabristanı ve Sultan Memduh Mezarlığı 163
3.13. Dua Tepesi ve Taşlar 168
SONUÇ 171
KAYNAKÇA 179
EKLER 189
ÖZET 191
ABSTRACT 192
ÖZGEÇMİŞ 193

FOTOĞRAFLAR DİZİNİ

Fotoğraf- 1 Dua Tepesinden Tillo İlçe Merkezinin Görünümü 2
Fotoğraf- 2 Tillo'yu Çevreleyen Fıstık ve Üzüm Bağları. 59
Fotoğraf- 3 Tillo Ulu Camii Cuma Namazı Çıkışı. 61
Fotoğraf- 4 Tillo Kabristanının Girişi. 62
Fotoğraf- 5 Bakır Madeninden Yapılan Yöresel Mutfak Araçları 78
Fotoğraf- 6 Bayram Namazı Sonrası Yemek Dağıtımı 82
Fotoğraf- 7 Tillo İlçe Merkezi Meydanı 96
Fotoğraf- 8 Tillo'nun Girişine Yapılan Site Konutları 98
Fotoğraf- 9 Aşağıdan Yukarıya Doğru Daralan Cas Ev Görünümü 99
Fotoğraf- 10 Tillo Kabristanının Girişinde Yer Alan Bir Çay Ocağı 102
Fotoğraf- 11 Tillo Meydanında Bir Çay Ocağı 102
Fotoğraf- 12 Tillo'da Mahalle İçi Park 103
Fotoğraf- 13 Tillo Meydanı 103
Fotoğraf- 14 Tillo İlçe Merkezine Giriş (Batıdan Bir Görünüş) 104
Fotoğraf- 15 Ulu Camii (İsmail Fakirullah Camii). 108
Fotoğraf- 16 Ulu Cami İç Tezyinat ve Minber 108
Fotoğraf- 17 Hamza El Kebir Döneminde Kaldığı Rivayet Edilen Minber 109
Fotoğraf- 18 Zemzem-ül Hassa Mescidi Ana Giriş Kapısı 110
Fotoğraf- 19 Zemzem-ül Hassa Mescidi 111
Fotoğraf- 20 Hasya Hatun Mescidi İbadet Yeri 112
Fotoğraf- 21 Hasya Hatun Mescidi Kitabeli Kapı 112
Fotoğraf- 22 Tillo Mücahidiye Medresesi İç Kısım 117
Fotoğraf- 23 İsmail Fakirullah ve İbrahim Hakkı Türbesi 125
Fotoğraf- 24 İsmail Fakirullah ve İbrahim Hakkı Türbe Giriş Kapısı. 126
Fotoğraf- 25 Türbelerde Yasaklanan Eylemler Tabelası 127

Fotoğraf- 26 Aslan ve Yılan Ağacı 129
Fotoğraf- 27 Sultan Memduh Türbe ve Camisi 130
Fotoğraf- 28 Cennet Simgesi 131
Fotoğraf- 29 Cehennem Simgesi 131
Fotoğraf- 30 Sultan Memduh Türbesi Giriş Kapısı 132
Fotoğraf- 31 Şeyh İbrahim Mücahid Türbesi 133
Fotoğraf- 32 Hamza El Kebir Türbesi. 134
Fotoğraf- 33 Şeyh Mustafa El Kürdi Hazretleri'nin 5 Metre Uzunluğundaki Mezarı . 135
Fotoğraf- 34 Şeyh Hasan El Fatir Türbesi 136
Fotoğraf- 35 Mevlana Molla Ali Türbesi. 136
Fotoğraf- 36 Işık Hadisesi Düzeneğinin İllüstrasyon Örneği. 138
Fotoğraf- 37 Güneş Işığı, Tillo Karanlıklar Altında İken İbrahim Hakkının Hocası İsmail Fakirullah Hazretlerinin Başucunu Aydınlatıyor. 139
Fotoğraf- 38 Kale'tül Üstad Duvarı ve Pencere 139
Fotoğraf- 39 Kale'tül Üstad Mevkii Cam Teras 140
Fotoğraf- 40 Cas Ev ve Yeni Konut Mimarisi. 142
Fotoğraf- 41 Cas Ev ve Sıvası Dökülmüş Duvarlar 143
Fotoğraf- 42 Şeyh Nasrettin Evi Giriş Kapısı Allah ve Muhammed Figürleri 1 143
Fotoğraf- 43 Şeyh Nasrettin Evi Giriş Kapısı Allah ve Muhammed Figürleri 2 144
Fotoğraf- 44 Şeyh Nasrettin Evindeki Ayet-i Kerime 1 144
Fotoğraf- 45 Şeyh Nasrettin Evindeki Ayet-i Kerime 2 144
Fotoğraf- 46 Ekmek Pişirilen Tannor 147
Fotoğraf- 47 Cas Evin Duvarlarında Kabbele (yüklük) 148
Fotoğraf- 48 Tillo'da Yıkılmış Bir Cas Ev 150
Fotoğraf- 49 Sağlık Müdürlüğü ve Sağlık Ocağı 151
Fotoğraf- 50 Sabat (Tünel, Geçit) 1 152

Fotoğraf- 51 Sabat (Tünel, Geçit) 153
Fotoğraf- 52 Sabat (Tünel, Geçit) 3
Fotoğraf- 53 Sabat (Tünel, Geçit) 4 153
Fotoğraf- 54 Yeşil Şifa Kuyusu Eski Görünüm 156
Fotoğraf- 55 Yeşil Şifa Kuyusu Yeni Görünüm 1 156
Fotoğraf- 56 Yeşil Şifa Kuyusu Yeni Görünüm 2 156
Fotoğraf- 57 Çilehane İbadet Yeri 157
Fotoğraf- 58 Ulu Camiden Çilehaneye Giriş Kapısı ve Kitabe 158
Fotoğraf- 59 Çilehane Giriş Kapısı ve Geometrik Süslemeler 158
Fotoğraf- 60 Müzede Sergilen İbrahim Hakkı'ya Ait Araç ve Gereçler 160
Fotoğraf- 61 İsmail Fakirullah Hazretlerinin Müzede Sergilenen Elbisesi 160
Fotoğraf- 62 Şeyh Nasreddin Cas Evi 161
Fotoğraf- 63 Şeyh Nasreddin Evi Kitabeli Kapı 162
Fotoğraf- 64 Şeyh Nasreddin İç Kısım Restorasyon İşlemi 162
Fotoğraf- 65 Şeyh Nasreddin Evi İç Süslemeler 163
Fotoğraf- 66 Tillo Kabristanı Giriş 165
Fotoğraf- 67 Tillo Kabristanında Eski Mezar Taşlarının Yerini Yenileri Alıyor 166
Fotoğraf- 68 Sultan Memduh Mezarlığı Mezar taşları 167
Fotoğraf- 69 Sultan Memduh Mezarlığındaki Tarihi Mezar Taşları 167
Fotoğraf- 70 Dua Tepesi Giriş Kapısı 169
Fotoğraf- 71 Dua Tepesinde İbadet Yeri ve Taşlar 169

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1-Tillo ilçesi lokasyon haritası. 1

Harita 2-Tillo ilçesinin ülke, il ve ilçe düzeyinde konumu. 2

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1- Tillo İlçesi (Google Earth, 2019) 3

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik- 1 Katılımcıların Cinsiyete Göre Dağılımı. 13

Grafik- 2 Katılımcıların Yaş Aralığı Dağılımı. 14

Grafik- 3 Katılımcıların Eğitim Düzeyi. 14

Grafik- 4 Katılımcıların Meslekleri. 15

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1 Tillo ilçe merkezinin 2007-2018 arası mahalle nüfus değişimi (TUİK, 2019)... 3

Tablo 2 Tillo ilçe merkezinin 2018 yılı mahalle nüfusları (TUİK, 2019)..... 4

SÖZLÜK

Aşetil Immat: Ölen kişinin ardından ihtiyaç sahiplerine yemek gönderme uygulaması.

Bakraç: Çoğunlukla bakırdan yapılan küçük kova (TDK).

Bıttım: Fıstık ağacının yabani hali.

Cas: Alçı veya kireç taşının yakılıp öğütülmesi sonrası oluşan harç malzemesi.

Cas Ev: Cas malzemesi ile sıvanmış aşağıdan yukarıya doğru daralan konut tipi.

Cokat (Mumbar): İyice temizlenen kalın bağırsağın içinin pirinç veya bulgur ve isteğe göre kuşbaşılık et ile doldurulmasıyla yapılan bir yemek.

Çırtak: Dama açılan boş alan.

Çilehane: İnzivaya çekilerek ibadet edilen bir yapı.

Divanhane: Divanhane, devlet görevlilerinin devlet işlerini görüştükleri divanlar döşenmiş sofa benzeri yapı.

Gebole: Süt ve un ile yapılan üzerine pekmez ve isteğe bağlı ceviz fıstık vb. kuruyemiş eklenen unlu tatlı.

Güğüm: Yandan kulplu, boynu uzun, genellikle bakırdan su kabı (TDK).

Havan: İçinde bir şey dövüp ufalamaya yarayan, tahta, taş, maden veya plastikten yapılan kap (TDK).

Havş: Cas evlerin içerisinde etrafında ev müştemilatının sıralandığı avlu.

Hazire: Cami, türbe, tekke vb. yerlerde çevresi parmaklıklarla çevrili mezar yeri (TDK).

Illi: Oda (Aile üyelerine ayrılmış).

Işık olayı: 21 Mart ve 23 Eylül tarihlerinde Tillo kasabası karanlıklar altında iken kale duvarında bulunan delikten geçen güneş ışığının İsmail Fakirullah Hazretleri'nin türbesinin girişindeki kulenin içinde bulunan aynalı boşluktan içeri girmesi ve kabrinin başucunu aydınlatması olayı.

Irvi: Kışlık erzakın saklandığı, depolandığı kiler amaçlı kullanılan bodrum.

Istoh: Dam.

Ivva: Oda (Ortak Kullanılan).

İcazet: Diploma (TDK).

İmçerket: Hamurun yoğurulması, kesilmesi ve yağda kızartılmasından sonra üzerine şeker eklenen unlu tatlı.

Kabbale: Duvar içine gömülü raflı bölüm, yüklük.

Kitel: Köftelik bulgur, yarma, kıyma, soğan ve reyhanın karışımıyla yapılan yemek.

Maşrapa: Metal, toprak, plastik vb. malzemeden yapılmış, ağzı açık, kulplu, bardağa benzeyen, küçük kap (TDK).

Mescit: Genellikle minaresiz, küçük cami (TDK).

Mücaz: İcazet alan kişi

Pırtike: Ispanak ağırlıklı olmak üzere sumak, domates salçası, pirinç, kırmızıbiber, soğan ve karabiber ile yapılan bir tür sulu yemek.

Sabat (Abbara) : Katlı meskenlerin alt kısmındaki geçit/tünel.

Sarnıç: Yağmur sularının biriktirildiği üstü kapalı yapı (TDK).

Sefire: Yumurta ağırlıklı olarak yapılan şerbetli tatlı.

Tannor: Ekmek pişirmek amacı ile kullanılan tandır.

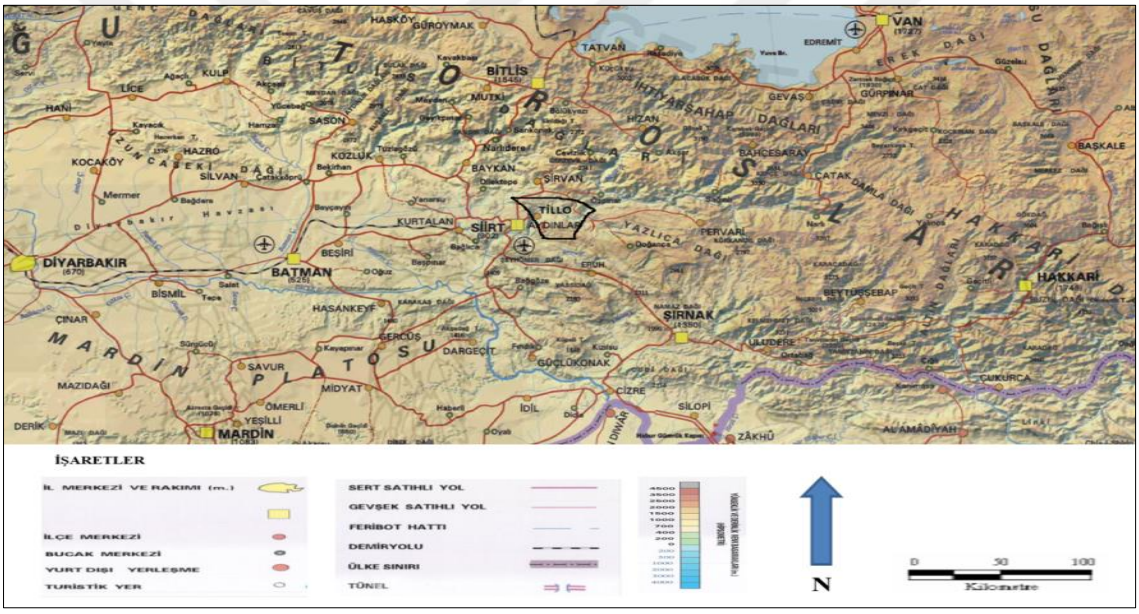
Tefeye: Ateş yakılan üzerine sac veya tencere konularak yemek yapılan bir tür ocak.

Tehtiye: Halı, sergi.

Türbe: Genellikle ünlü bir kimse için yaptırılan ve içinde o kimsenin mezarının bulunduğu yapı (TDK).

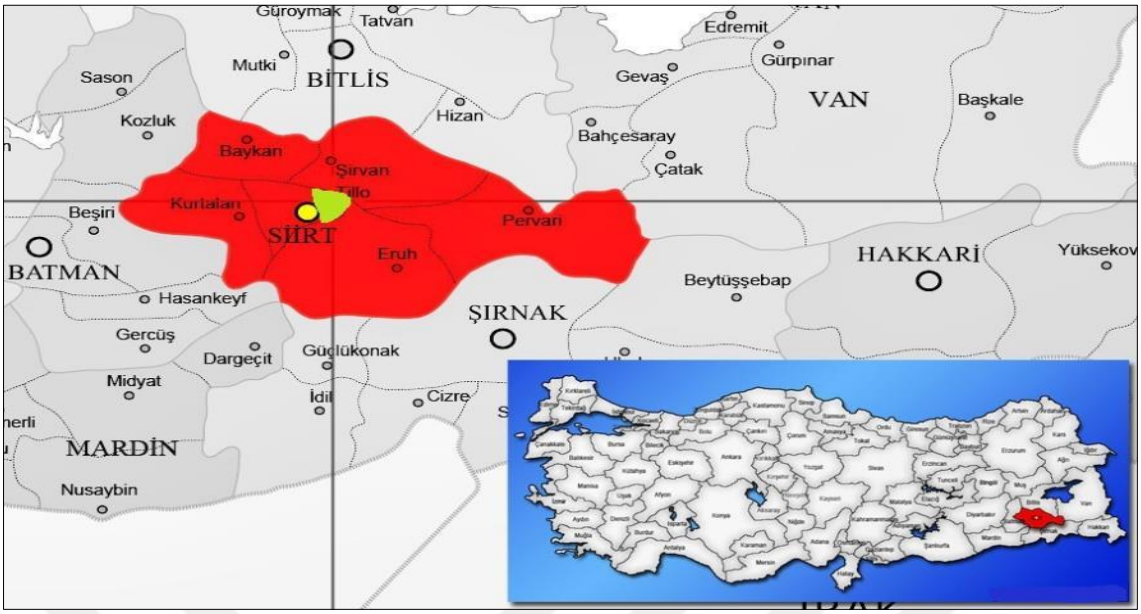
GİRİŞ

Coğrafi konum; bir yerin dünya üzerindeki konumunun yanı sıra, fiziki ve beşeri özelliklerini ifade eder. Bu anlamda Tillo'nun coğrafi görünümü yöreyi anlamak ve tahlil etmek açısından gerekli bir husustur. Tillo ilçesi, 138 km²'lik yüzölçümü (H.G.K. 2019) ve 4268 kişilik nüfusu ile Siirt iline bağlı altı ilçeden en küçük olanıdır. Tillo ilçe merkezinin denizden yüksekliği 1170 metredir. Siirt ili, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Dicle Bölümü sınırları içinde bulunmasına rağmen Tillo ilçesi Doğu Anadolu Bölgesinin sınırları içinde bulunmaktadır (Harita 1).

Harita 1-Tillo ilçesi lokasyon haritası.

İdari olarak Siirt iline bağlı olan Tillo, 42. boylam ve 38. enlem dereceleri arasında Siirt il merkezine 9 km uzaklıkta bulunmaktadır. Tillo ilçe merkezi Siirt il merkezine asfalt yol ile bağlıdır. Kış aylarında yoğun kar yağışı nedeni ile ulaşım imkânları azalmaktadır. Bu durum ticaret ve turizm faaliyetlerinde zaman zaman aksamalara neden olmaktadır. Tillo, Siirt-Van arasında yapımı devam eden çevre yoluna oldukça yakındır. Siirt ilinin batısında bulunan Tillo, doğudan Pervari ve kuzeydoğudan Şirvan ile çevrilidir (Harita 2).

Harita 2-Tillo ilçesinin ülke, il ve ilçe düzeyinde konumu.

Tillo ilçesinde karasal iklim hâkim olup, yazları sıcak ve kurak, kışları soğuk ve kar yağışlı geçmektedir. İlçe yeryüzü şekilleri açısından hafif engebeli yükseltiler ile çevrilidir. Tillo tatlı su kaynakları açısından zengin olmamasına rağmen geçmişten kalan sarnıç ve kuyular hâlen kullanılmaktadır. İlçenin doğusunda Botan Çayı akmaktadır (Aydınlar İlçesi Kaymakamlığı, 1997, s.7-12).

Fotoğraf- 1 Dua Tepesinden Tillo İlçe Merkezinin Görünümü

Tillo ilçesinin toplam nüfusu 2018 verilerine göre 4268 kişidir. Araştırma sahası olan ilçe merkezinde bulunan üç mahallenin toplam nüfusu ise 2018 yılı verilerine göre 2301 kişidir (TUİK, 2019). Tillo ilçe merkezi, nüfus ve ekonomik yapılanma açısından köy/kır özellikleri gösterirken, idari açıdan ilçe merkezi olarak karşımıza çıkmaktadır (Foto 1).

Şekil 1- Tillo İlçe Merkezi (Google Earth, 2019)

Tablo 1 Tillo ilçe merkezinin 2007-2018 yılları arası mahalle nüfus değişimi (TUİK, 2019).

TİLLO	İLÇE MERKEZİ NÜFUS VERİLERİ			
YIL	FAKİRULLAH MAHALLESİ	MÜCAHİT MAHALLESİ	SAYDANLAR MAHALLESİ	TOPLAM
2018	1.083	746	472	2.301
2017	1.036	672	539	2.247
2016	989	638	519	2146
2015	949	723	519	2.191
2014	974	630	492	2096
2013	983	661	473	2.117
2012	854	537	441	1832
2011	844	547	367	1.758
2010	926	610	349	1885
2009	969	661	350	1.980
2008	931	402	583	1916
2007	971	425	534	1.930

Tablo 2 Tillo ilçe merkezinin 2018 yılı mahalle nüfusları (TUİK, 2019).

CİNSİYETE DEĞİŞKENİNE GÖRE TİLLO ILÇESİNDEKİ MAHALLELERİN NÜFUSU			
MAHALLE ADI	**TOPLAM NÜFUS**	**ERKEK NÜFUS**	**KADIN NÜFUS**
FAKİRULLAH MAHALLESİ	1.083	627	456
MÜCAHİT MAHALLESİ	746	497	249
SAYDANLAR MAHALLESİ	472	235	237

Tablo 1'deki 2018 yılı verilerine göre ilçe merkezinin nüfusunun 2301 kişi olduğu görülmektedir. 2007 ve 2018 yılları arasındaki süreçte ilçe merkezi nüfusunun zaman zaman azaldığı ancak genel olarak artış gösterdiği ifade edilebilir. Tablo 2'deki verilere göre kadın ve erkek nüfus arasındaki orantısızlık hemen göze çarpmaktadır. Fakirullah ve Mücahit mahallelerinde erkek nüfus oranı kadın nüfus oranına göre daha yüksektir. Bu durumun nedeni bu mahallelerde bulunan medrese ve Kur'an kurslarına devam erkek öğrencilerin fazlalığıdır. Tillo'da nüfus homojen bir yapıya sahip değildir. Kırsal yerleşmelerden gelen göçler ile karma bir nüfus özelliği gösterir. Nüfusu oluşturan bu heterojen yapı birtakım aile ve sülalelerin karışımından meydana gelmektedir. Tillo ilçe merkezi, ülkemizin farklı yerlerinde karşılaştığımız kayıtlı nüfus ve yaşayan nüfus oranları arasında dengesizlik bulunan yerleşim yerlerimizden biridir. İlçe merkezinin sosyal ve özellikle ekonomik imkânlarının azlığı Tillolulların gündelik yaşamını doğrudan etkilemektedir. Tillo ilçe merkezinde ikamet eden insanların bazıları çalışmak amacı ile gündüzleri il merkezine gelmektedir. Aynı zamanda kamu görevleri Tillo'da olduğu için Siirt'ten Tillo'ya giderek gündüzü Tillo'da geçiren kişiler de vardır. Bazı kişiler ise kasabadan ayrıldığı ve farklı şehirlere yerleştiği halde gönül bağı, seçmenlik, vb. sebeplerden dolayı nüfus kaydını Tillo'dan aldırmamaktadır. Bu durum, adrese dayalı kayıt sistemi verileri ile sahada bulunan nüfus veriler arasında farklılıkların oluşmasına neden olmaktadır.

1997 yılı nüfus sayımına göre ilçede kayıtlı nüfus 19.744 kişi iken 2018 yılında bu rakam 4310'a düşmüştür. Araştırma sahasını oluşturan ilçe merkezinin 2018 yılı nüfusu 942 kadın ve 1359 erkek olmak üzere toplam 2301 kişidir. 1990 yılında ilçe merkezinde yaşayan nüfusun 2798 olması, 2007-2018 arasındaki on bir yıllık verilere göre nüfusun artmadığını, aksine azalmış olduğunu ve eski seviyesine ulaşmaya çalıştığını göstermektedir. Nüfus değişikliğine ait rakamlar doğum ve ölüm oranları arasındaki istatistiksel farklılıklar ile açıklanamayacak kadar yüksektir. Bu durumun nedeni kasaba dışına yapılan göçlerdir. Yerleşim alanlarının nüfuslarının farklılaşması doğum ve ölümler ile birlikte göçler tarafından da belirlenmektedir (Tümertekin ve Özgüç, 2002, s.308). Ancak mekânsal olarak göçe sebep olan en önemli etken istihdam olanaklarıdır (Tümtaş, 2012, s.65). Tillo ilçesi 2004 yılında DPT tarafından yapılan *İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması* araştırmasında 2003 yılı Türkiye toplam ilçe sayısı olan 872 ilçe arasında 681. sırada yer almıştır. Araştırmaya göre Tillo ilçesi, Siirt ilinin en gelişmiş ilçesi olarak görünmektedir. Aynı araştırmaya göre toplam nüfus büyüklüğüne göre 859. sırada, gelir ve kurumlar vergisinin ülke içindeki payına göre 856. sırada yer almaktadır (Kalkınma Bakanlığı, 2004). İl merkezine yakınlık, inanç turizminin katkıları, fıstık üretiminin getirdiği istihdam ve gelir artışı bu gelişmişliğin nedeni olarak görülebilir.

Tillo tanınma açısından Siirt'e bağlı olan diğer ilçelere göre daha iyi durumdadır. Bu tanınmışlık kasabada uzun yıllardan beri bulunan medreseler ve yetiştirdiği kişilerden kaynaklanmaktadır.

Tillo'da geçmişten günümüze aktarılarak gelen gelenek ve göreneklerin gündelik yaşama yansıma oranı azalmaya başlamıştır. İlçe ekonomik anlamda atılım gerçekleştiremediği için kent ve kasaba arasında sıkışmış bir yaşam şekli ve yerleşim formuna sahiptir. Eğitim açısından bakıldığında Tillo'da ilk ve ortaokul bulunmakta iken lise olmaması dikkat çekmektedir. İlçede daimi yerleşen aile sayısının az olması ve

lise eğitimi için ailelerin Siirt Merkez ilçesini tercih etmesi bu durumun nedenidir. Buna karşın alternatif eğitim kurumu olarak Kur'an kursları ve medreselerin ön plana çıktığı ve öğrenci talebini karşılayamadıkları gözlenmektedir. Bu kurumlar, Kur'an Kursu ortak adı ile devletin izin ve onayı ile açılmış ve açılmakta olan kurumlardır. Kasabada bulunan dini eğitim kurumları yörenin dini ve sosyal yapılanmasında başat rol oynamakta, halk sosyal yaşantısını dini hassasiyetler üzerinden kurgulamaktadır. Sağlık hizmetleri açısından kasabada gelişmiş bir yapı yoktur. İlçe merkezinde hastane bulunmamakta var olan sağlık ocağı bünyesinde uzman doktor yer almamaktadır. Sağlık ocağı acil/özel hastalıklar konusunda yetersiz kalmakta ve ihtiyacı karşılayamamaktadır. İlçe merkezinde belediye hizmetleri, yerel ve idari yapılanmada etkin bir role sahiptir. Yerel tercihler üzerinden belirlenen belediye seçimleri sosyal yaşam üzerinde daha fazla etkili olabilmektedir. 2017 yılı Cumhurbaşkanlığı ve 27. Dönem Milletvekili seçmen sayısı 1377 kişi iken 31 Mart Belediye Başkanlığı seçimlerinde seçmen sayısı 1.504 kişi (YSK, 2019) olmuştur. 2019 yılı 31 Mart Belediye Başkanlığı seçimlerinde seçmen sayısının 1504'e (Sabah, 2019) yükselmiş olması dikkat çekicidir. Ortalama olarak her iki kişiden birinin seçmen olması ilçe merkezinde belediye seçimlerini ayrıca önemli kılmaktadır. Kasabada ikamet eden veya ikamet etmediği halde kaydını kasabadan aldırmayan kişilerin varlığı seçimlerde etkili olmak istenmesinin bir sonucudur. Ancak ilçe merkezinde yaşayan vatandaşların siyasetçilerle ilişkisi seçim dönemlerinde belirginleşmektedir. Seçim dönemleri dışında kasabada bulunan tarihi ve kültürel varlıklar olarak müze, cami ve türbeler Siirt iline gelen siyasetçilere ve bürokratlara gezdirilmekte sınırlı zamanlarda yapılan bu ziyaretlerde halk ve siyasetçi etkileşimi çok az olmaktadır. Bu ziyaretler ile siyasetçiler; halka, yöre kültürüne olan saygılarını göstermekte ve dini değerlere bağlılıklarını ifade etme anlamlarında siyasi içerikli mesajlar vermektedir. İlçede bulunan medreselerin talebe ve hocalarının genel olarak

siyaset kurumuna mesafeli oldukları görülmektedir. Siyasi iradenin medreseler konusundaki geçmişteki yaptırımları bu mesafeli duruşun yansıması olarak görülebilir.

Tillo ilçesi, Mezopotamya ve Anadolu uygarlıkları arasındaki jeopolitik konumu dolayısı (Özgen, Karadoğan, 2009, s.62) ile çok eski tarihlerden beri yerleşimin olduğu ve farklı kültürlerin izler bıraktığı bir tarihe sahiptir. Geçmiş zamanlarda ticaret yolları üzerinde bulunması çok farklı kültürlerin etkisi altında kalmasına neden olmuştur. M.Ö 2000 yılı başlangıcından itibaren yörede Sami, Babil ve Asurluların etkin bir yapılanmaya sahip oldukları görülmektedir. Urartu krallığının hâkimiyetinden sonra M.Ö VIII. yüzyılda Medler, VI. yüzyılda Persler ve IV. yüzyılda Makedonlar, M.S. yüzyılda İran imparatorluğunun etkisine son veren Araplar, yöreyi etkisi altına almıştır. Büyük Selçuklu Devletinin hâkimiyetinden sonra (Atalay, 1946, s.57), sırası ile İlhanlılar, Timurlar, Karakoyunlar, Akkoyunlar ve Safeviler, 1514 yılından sonra da Osmanlılar yönetimi devralmıştır (Aydınlar İlçesi Kaymakamlığı, 1997, s.11). Tillo, 1884 yılında Bitlis eyaletine bağlı bir nahiye olarak görünmektedir. İlçenin jeopolitik konumundan dolayı gözde bir yerde bulunması, zaman içinde dinsel ve etnik kimliklerin çeşitlilik göstermesine neden olmuştur. Hristiyanlık ve İslamiyet dönemleri yaşayan yörenin kültür ve ilim merkezi işlevi gördüğü anlaşılmaktadır (Boran, Tüfekçioğlu, Yıldız, Erdal, Alper, 2013 s.21). Tillo'nun İslam tarihi sonrasında da önem kazanması medrese eğitimin yanında, "Öncelikle eski zaman yolculuklarında Tillo, hac güzergâhlarındandır. Yollar oradan geçiyor zaten" (İbrahimhakkıoğlu, 2012, s.26) ifadesinde de anlatıldığı gibi İslam dini için büyük öneme sahip olan hac yolculuklarında uğrak bir yol güzergâhında olmasından da kaynaklanmaktadır. İslam'ın en kutsal mekânı olan Kâbe'ye giderken dini ilimler açısından ün kazanmış bir beldeye uğramak, ulaşım koşullarının zor ve uzun olduğu dönemlerde yaygın bir davranış biçimi olmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1.Araştırmanın Amacı

Bilimsel araştırma yapılmasının amacı sorun/problem olarak görülen ya da merak edilen bir konuya ilişkin çözüm üretmek veya çözümleme yapmaktır. Bu noktada bilimsel araştırmaların amacı bir sorunu çözmek, toplumsal gelişime sağlamak, bilimsel bir bilgiyi ortaya koyarak toplumsal bir olguyu bileşenleri ile beraber açıklamak olarak sıralanabilir (Özgen, 2016, s.11).

Mekân üzerinde dini inanca ait yapılar ve yaşam pratiklerine ait değerler, nesne ve insan arasındaki etkileşim hakkında ipuçları vererek sosyal yaşamın çözümlenmesine yardımcı olurlar. Mekân üzerindeki bu imge ve anlatılar bir nevi hafıza taşıyıcısı, aktarıcısı görevi üstlenerek geçmişi günümüze taşırlar. Bu anlamda birey, grup veya büyük toplulukların anlaşılması için en etkili yollardan biri mekâna ait kodların çözülmesidir. Eşya ile insan arasındaki ilişkiler mekân üzerinde şekillendiği ve birtakım değerler yüklenerek bilgiyi temsil ettiği için hangi anlamları taşıdığının irdelenmesi gereklidir. Bu anlamda araştırmamız, mekânı sadece mimari özellikleri ile değil yaşam pratikleri ile de irdelemeyi amaçlamaktadır.

Bu araştırmada, zamana karşı direnç gösteren toplumsal belleğin mekâna yansıması üzerinden Tillo'da toplumsal mekânın ritmini anlama amaçlanmaktadır. Tillo'nun somut ve somut olmayan kültür varlıklarını toplumsal bellek ve mekânsal temsillerini incelemek bir diğer amacımız olmuştur. İnsana, yürüttüğü faaliyetlerine, ürettiklerine dair doğru tespitler yapmak ve doğru sonuçlara ulaşmak amaçlanmaktadır. Araştırma konusu olarak Tillo ilçe merkezinin seçilmesinin nedeni sosyo-kültürel yapılanma açısından taşıdığı farklılıkların ve bu farklılıkların mekân üzerindeki etkilerinin daha önce bellek, mekân ve kültürel bakış açısı ile incelenmemiş olmasıdır. Yöreye ait yaşam pratiklerinin, akademik anlamda araştırılmasının ülkemiz yararına olacağı düşüncesi de bu çalışmamızın bir diğer amacıdır.

1.2.Araştırmanın Yöntemi

Bir toplumu anlamak için o toplumda yaşamak faydalı olacağı gibi bir yandan da öznel yorumlara sebep olacağı için olumsuz sonuçlara da yol açabilir. Bu nedenle toplum ile ilgili çalışmalarda doğrulara ulaşabilmek için nesnel ölçütler ile çalışmak gerekir.

Nitel araştırma, insanların toplumsal sorunlarına değinen yorumlayıcı/kuramsal bir kapsam içeriği ile başlayan, insana ve içinde bulunduğu ortama duyarlı olan, toplanan verileri analize tabi tutan bir araştırma metodudur (Creswell, 2018, s.44). Nitel araştırma yönteme ilişkin bir yaklaşım olarak Problem + Veri (nitel + nicel) =Bilim olarak ifade edilebilir. Birey, grup veya toplumların seçilen problemlere ilişkin düşünce ve tutumlarının ürettiği pratiklerin sınırlarını anlamak ve insanların yaşama ilişkin deneyimlerini nasıl açıkladıklarını ortaya koymak nitel araştırmanın bilimselliğini ifade eder (Özgen, 2016, s.158). Araştırmamız, nitel araştırma yöntemlerinden etnografi modeli üzerinden kurgulanmıştır. Etnografik araştırmada aynı kültürü paylaşan grubun tamamına odaklanılır (Creswell, 2018, s.44). Bu anlamda etnografi, araştırmacının ortak bir kültüre sahip grubun değer yargılarının, davranış tiplerinin ve paylaştıkları dilin öğrenilen şekillerini tanımladığı ve yorumladığı modeldir. Etnografi başta *katılımcı gözlem* yolu ile araştırmacının insanların günlük yaşamının içine girdiği katılımcıları gözlemleyip mülakatlar gerçekleştirdiği araştırma ve veri toplama sürecini içerir (s.90). Sosyal araştırmalarda araştırma modelinin sağlıklı bir şekilde seçilmesi, güvenilir ve uygun yöntem ve tekniklerin kullanılması araştırmanın etkin bir şekilde gerçekleşmesi açısından önemlidir (Türkdoğan, 2003. s.190). Nicel içerikli araştırmalardan farklı olarak nitel çalışmalarda sayısal verilere ulaşmaktan çok, araştırılan grubu tanımaya, anlamaya ve anlatmaya yönelik bir çalışma yürütülerek konuları daha derinden anlamak ve olaylara çalışma grubunun gözünden bakmak temel alınır. Nitel araştırma; "gözlem,

görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma şekli olarak ifade edilebilir." (Yıldırım, 2011, s.39).

Bilimsel araştırmanın temelini oluşturan en önemli unsur veridir. Veriye ulaşmadan araştırma problemine çözüm olabilecek argümanlar üretmek zordur. Veriye ulaşmanın çeşitli yolları vardır (Özgen, 2016, s.11). Sosyal olayların araştırılması ve araştırma konusu ile ilgili bilgilere ulaşılması için iki metot seçilebilir. Bunlardan ilki, konu ile ilgili belgelerin incelenmesi (dokümantasyon), ikincisi ise mülakat ve görüşmelerle bilgiye doğrudan ulaşılmasıdır (Arslantürk, 2004, s.81).

Araştırma alanı ile ilgili veri tabanı oluşturmak ve karşılaştırma yapabilmek amacı ile nitel veri teknikleri kullanılmıştır. Araştırmanın oluşturulmasında katılımcı gözlem (participant observation) yolu ile topluluğa ait bilgilere ulaşılmaya çalışılmıştır. Katılımcı gözlem yolu ile öğrenilmek istenen bilgi için topluluğun yaşamına dâhil olmak gerekir. Gözlemlemek de soğukkanlı ve tarafsız bir şekilde izlemeyi ve gördüklerini duyduklarını değer-yüksüz olarak kaydetmeyi gerektirir. Katılımcı gözlemin, yerlileşmeye sebep olarak bilimsel açıdan tarafsızlık ilkesini çiğneme tehdidi her zaman düşünülmüştür (Gulbenkian, 2016, s.28). Katılımcı gözlem, gözlemci ile gözlenen kişilerin beraber olduğu, gözlemci ve gözlenen arasında bir yakınlık içeren dolayısı ile gözlemcinin kendilerinden biri gibi olduğu düşünülen ortamlarda yapılan bir gözlem türüdür. Bu gözlem tekniği ile dışarıdan gözlem tekniğine oranla daha çok ve daha geçerli bilgiye ulaşılabilir (Karasar, 2017 s.202).

Sadece literatür taranarak yaşama ait bellek ve temsiliyet gibi bazı soyut bilgilere ulaşılamayacağı aşikârdır. Bu kapsamda yarı yapılandırılmış sorulardan oluşan görüşme tekniği de uygulanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği araştırma konusu kapsamında detaylı veriye ulaşabilmek için katılımcıların içsel özelliklerini anlamaya, edindikleri bilgi ve yaşamış oldukları deneyim ve davranış biçimlerini betimlemeye

yönelik bir yöntemdir. Yarı yapılandırılmış görüşme yönteminin bir diğer avantajı görüşme boyunca katılımcıları gözlemlemek ve birey/grup hakkında tutum davranış örneklerini izleyebilmektir (Özgen, 2016, s.161). Yarı yapılandırılmış görüşmelerde veriye ulaşabilmek için açık uçlu sorular hazırlanır ve sorular belli bir sistematik halinde sorularak veriye ulaşılır (Demir, 2009, s.291).

Görüşmeler, gruba ait içsel bilgilere ulaşabilmek ve resmi ağızla konuşmanın önüne geçebilmek için sohbet niteliğinde gerçekleşmiş olup açık uçlu sorular kullanılmıştır. Görüşülen kişilerin soruları cevaplarken ürkek, şüpheci ve çekimser yaklaşmaları kırsal yaşamın mahremiyet derecesinin yüksekliği olarak yorumlanmıştır.

Araştırma konusunun spesifik (yalnız bir yere özgü olan) olmasından dolayı görüşülen kişiler kartopu metodu ile belirlenmiştir. Kartopu veya Zincir Örneklemesi, araştırma konusu hakkında daha fazla bilgi alınabilecek, detaylı bilgisi olan birey ve gruplara ulaşmayı amaçlayan örnekleme şeklidir. Bu örnekleme yönteminde konuya hâkim bireylere ulaşılarak daha verimli ve derinlemesine bilgilere ulaşılabilir (Özgen, 2016, s.174).

Kartopu örnekleme küçük bir kartopunun karlar üzerinde yuvarlandıkça büyümesi ve daha fazla kar toplanması anlamında kullanılmaktadır. Bir veya birkaç kişi ile başlayan veri toplama süreci bağlantılar yolu ile genişletilir (Neuman, 2016a, s.325).

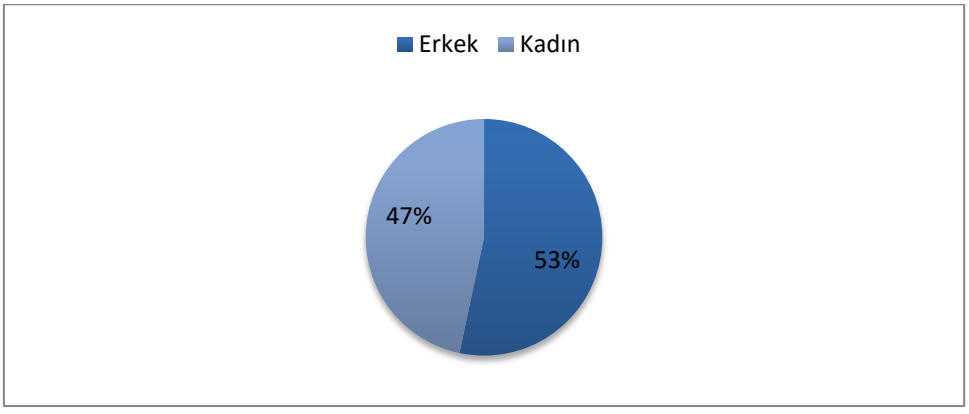
Araştırma konusu ile ilgili o konuya hâkim olabilecek kişilerle daha verimli görüşme yapılabilmesi için medrese başlığı için medrese öğrencileri ve medrese hocaları ile ev içi yaşam pratikleri hakkında ev hanımı olan yaşı ileri kadınlarla vb. görüşmeler yapılmıştır. İçerik kavram itibarı ile sözcük, anlam, resim, sembol, düşünce, tema veya herhangi iletilebilen bir iletiye işaret eder (Neuman, 2016b, s.466). İçerik analizi tekniği ile araştırma konusuna ilişkin derin örüntüsel çıkarımlar yapılır (Özgen, 2016, s.184). İçerik analizinde katılımcıların görüşleri tutumları metin içinde analiz edilmeye çalışılmıştır.

1.2.1 Evren ve Örneklem

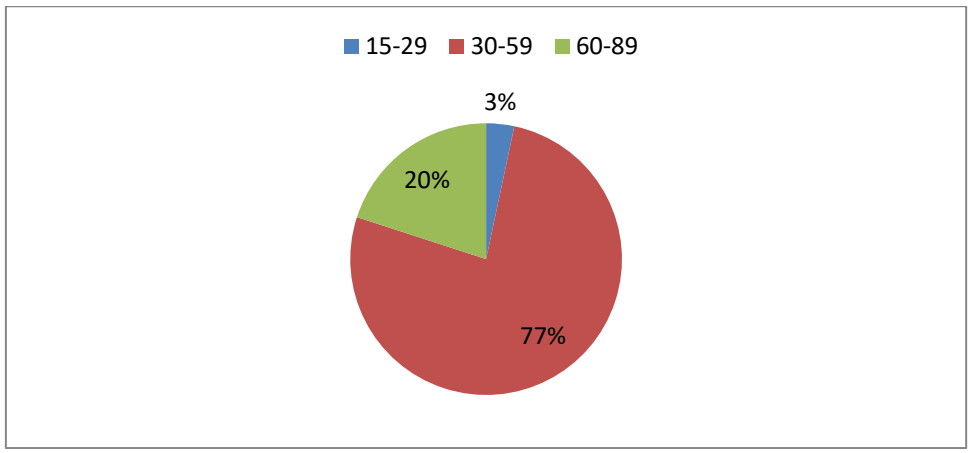
Evren, araştırma konusundaki verilere ulaşmak için başvurulan canlı ve cansız varlıklardan oluşan büyük grup olarak tanımlanabilir (Şeyihoğlu, Özgürbüz, 2016, s.26). Genel evren ve çalışma evreni olmak üzere iki tür evren bulunmaktadır. Genel evren, kolay tanımlanabilen ancak ulaşılması zor olan evren şeklidir (Özgen, 2016, s.19). Genel evrene ulamanın zorluğu karşısında yanlış anlaşılmalara meydan vermemek için çalışma evreni kavramını kullanmak daha yerinde bir tutum olacaktır. Çalışma evreni, araştırma evrenini temsil eden, ulaşılabilir olan araştırma modelinin küçük bir bütünüdür (Özen ve Gül 2007'den aktaran Özgen, 2016, s.19).

Örneklem, incelenmek üzere evren içerisinden seçilen ve evreni temsil etmesi beklenen grup olarak tanımlanabilir (Özgen, 2016, s.19). Belli kurallara göre daha önceden belirlenmiş olan bir evrenden seçilen küçük grup olarak da tanımlanabilir (Karasar, 2017, s.148). Örneklem yerine çoğu zaman çalışma veya araştırma grubu adlandırması da yapılabilmektedir.

Tillo ilçe merkezinin araştırma alanı olarak seçilmesinin temel nedenleri arasında; farklı sosyal, kültürel ve sosyomekânsal dinamiklerin varsıllığı ve özellikle sosyal coğrafya açısından yeterince araştırılmamış olmasıdır. Bu bağlamda, araştırmanın örneklem grubunu Tillo ilçe merkezinde ikamet eden 30 katılımcı oluşturmaktadır. Bu katılımcıların, 14'ü Kadın, 16'sı Erkek bireylerden oluşmaktadır (Grafik 1).

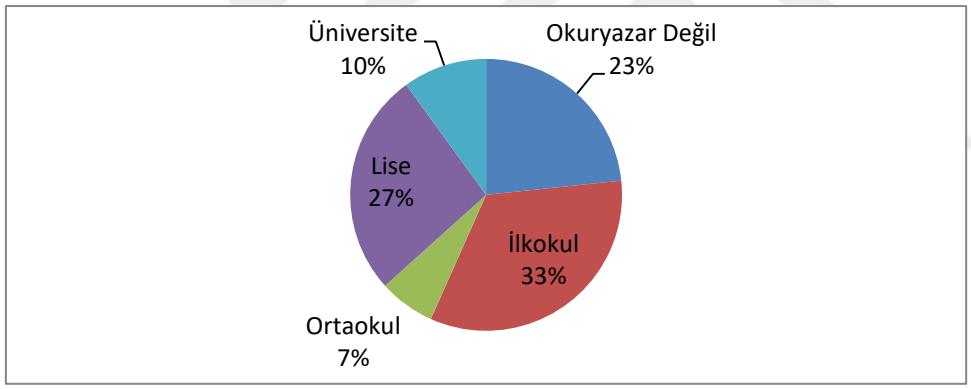

Grafik- 1 Katılımcıların Cinsiyete Göre Dağılımı.

Grafik- 2 Katılımcıların Yaş Aralığı Dağılımı.

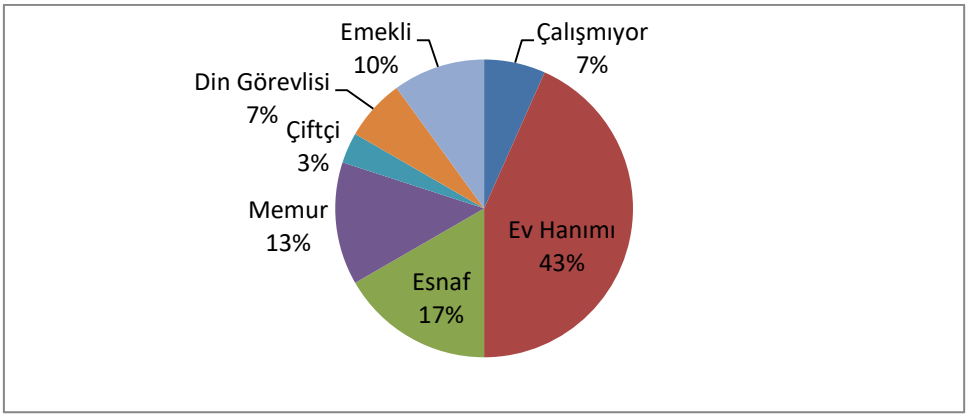
Katılımcıların yaş seviyesine bakıldığında toplumsal bellek konularına ulaşabilme amacı ile yaşı ileri olan bireylerin tercih edilmiş olmasından dolayı 15-29 yaş aralığında %3, 30-59 aralığında %77 ve 60-89 yaş aralığında %20 şeklinde bir dağılım olduğu gözlenmektedir (Grafik 2).

Grafik- 3 Katılımcıların Eğitim Düzeyi.

Görüşmelere katılanlar arasında; 3 üniversite (% 10), 8 lise (% 27), 2 ortaokul (% 7) ve 10 ilkokul (% 33) mezunu ve 7 (%23) okuryazar olmayan birey bulunmaktadır (Grafik 3).

Katılımcıların 13'ü (%43) Ev hanımı, 5'i (%17) Esnaf, 4'ü (%13) Memur, 3'ü (%43) Emekli, 2'si (%43) Din Görevlisi, 1'i (%) Çiftçi, 2'si (%7) çalışmayan bireylerden oluşmaktadır (Grafik 4).

Grafik- 4 Katılımcıların Meslekleri.

Araştırmada sınırlılıklar iki grupta sıralanabilir. Birincisi, grupta araştırmacının yapılmasını öncelikli gördüğü ancak çeşitli nedenlerle yapamadığı sınırlılıklardır. İkincisi grupta ise tercihli sınırlılıklar bulunmaktadır ki bunlar izlenen süreçte araştırmacının kendi uygun gördüğü sınırlamalardır (Karasar, 2017, s.104).

Bu araştırma içinde birinci sınırlılık grubuna katılımcıların yaş düzeyleri açısından bakılabilir. Araştırmacı katılımcıların yaş profilini orta seviyelerde tutmak istemişse bile toplumsal bellek konularında yaşlı kimselere başvurulması gerekliliği yaş seviyesini yukarıya çekmiştir. İkinci gruptaki sınırlılık araştırmanın otuz katılımcı ile gerçekleştirilmiş olmasıdır. Bu nedenle yöre ile ilgili yapılacak başka çalışmalar farklı kavramlar içerebilir. İkinci gruptaki sınırlılığa yörede dil çeşitliliği de dâhil edilebilir. Tillo'da ikamet eden ve örneklem olarak görüşlerine başvurulan katılımcıların Türkçe bilmesine rağmen görüşmelerin büyük bir kısmında anadilleri olan Arapça ve Kürtçe anlatımlara geçmesi araştırmacı için sınırlılık oluşturmuştur. Araştırmacının Tillo'da konuşulan Arapçaya iyi derecede, Kürtçeye ise orta derecede hâkim olması ve görüşmeleri kendisinin gerçekleştirmesi yolu ile bu sınırlılık aşılmaya çalışılmıştır.

1.3.Araştırmanın Konusu ve Kapsamı

Saha araştırmalarında kapsam, araştırma konusu olan yerin fiziksel konumu olduğu gibi niteliksel veri toplanacak bölgeye de işaret etmektedir (Özgen, 2016, s.11). Araştırma konusunun içermesi istenen yer ve içermesi beklenen bilginin seviyesi de kapsam olarak ifade edilebilir.

Toplumsal yaşamı, kültür öğelerini ve kültürün mekân üzerindeki yansımalarını inceleyerek anlamlandırabiliriz. Gündelik hayat pratiklerinin somut ve soyut formları, toplumun kültürel birikimlerinden kaynağını aldığı gibi aynı zamanda geleceğe de miras olarak bırakılmaktadır. Bu süreç sürekli devam ettiği için hem toplumu etkilemekte hem de toplumun zaman ile değişen özelliklerinden dolayı farklı şekillere evirilmekte ve yeni güncel yaşam pratiklerini ortaya çıkarmaktadır.

Yaşama ve yere dair devinimin aşamalarını ve boyutlarını anlamak son derce önemli bir konu olup, bilimsel çalışmalar ile ortaya konabilir. Literatürde bu konular ile ilgili pek çok çalışma bulunsa bile Tillo ilçe merkezine dair toplumsal bellek ve mekân konularında yapılmış bir çalışma bulunmamaktadır. Bu nedenle araştırma konusu "Toplumsal Bellek ve Mekânsal Temsiller: Tillo (Siirt) Örneği" olarak belirlenmiştir.

Bu araştırma Tillo ilçe merkezini oluşturan üç mahallenin toplumsal ve mekânsal yapısını, bu yapılar ile ilgili olan insan ilişkilerini ve kültürel değerlerini konu edinmektedir. Kültürel mekânın inşası ve yer adları üzerinden nasıl şekillendirdiğini Tillo (Siirt) örneği ile tespit etmektir. Çalışma Tillo ilçe merkezine ait tarihsel ve sosyolojik bilgilere ulaşma ve iletme iddiasında olup konuya ilişkin sahadan veri toplanmış ve değerlendirmelerde bulunulmuştur.

1.4.Araştırma Problemi

Bilim, soru sormakla başlar. Bu anlamda araştırmacıda rahatsızlık uyandıran ve onu düşünmeye çözüme ulaşmaya iten durum problem olarak tanımlanabilir (Özgen, 2016, s.11). Problem, toplumsal yaşanmışlıkların sonucunda ortaya çıkan, olumsuz olarak görülen, rahatsızlık veren durumlar olarak da ifade edilebilir. Hissedilen ve çözüme kavuşturulması istenen her çeşit güçlük örnek birer problemdir (Karasar, 2017, s.81).

Araştırmanın problemi, Tillo ilçe merkezinin kültürel yapısını belirlemek ve kökleri çok eskilere dayanan kültürel varlıklarını tespit etmektir. Toplumsal bellek ile mekân bağıntısını günlük yaşam pratikleri üzerinden incelemek ve anlamaktır. Mekânın nasıl üretildiği ve bu üretimin günümüzün modernleşme, küreselleşme akımlarına karşı nasıl üretilmeye devam ettiğini araştırmaktır. Bu amacı gerçekleştirmek üzere cevapları aranacak olan sorular şunlardır:

- Kültürel belleğin inşasında mekânın rolü nedir ve nasıl üretilmektedir?
- Toplumun kültürel belleğinin, mekân üzerinde ve yer adları üzerindeki etkisi nasıl olmaktadır?
- Yer adları, kültür ve aidiyet ilişkisinin mekânsal bağlamı nasıl bir gelişim göstermektedir?
- Toplumun kültürel hafızasında yer adları üzerine inşa edilen kültürel bağ ve yaşanmışlıklar nelerdir?
- Tillo'ya dair, toplumsal belleği oluşturan ve yöre insanının hafızasında yer edinen temsili mekânlar nelerdir?
- Tillo'ya dair, toplumsal belleği oluşturan ve yöre insanının hafızasında yer edinen mekânsal temsiller nelerdir?
- Tillo'ya dair, toplumsal belleği oluşturan ve yöre insanının hafızasında yer edinen mekânsal pratikler nelerdir?

Geçmişten günümüze biriktirilen imgeler, mekânlar, yer isimleri ve önemli kişiler gibi somut ve soyut kültür bileşenleri Anadolu coğrafyasında oldukça yaygındır. Tillo'ya ait bu kültür öğelerinin kaybolmadan tespit edilmesi ve tanıtılması gerekliliği çalışmanın çıkış noktalarından biridir.

Tillo ilçe merkezine yönelik çalışmaların yetersizliği ve konu ile ilgili bilimsel araştırmaların neredeyse yok denecek kadar azlığı, kaybolmakta olan soyut kültür öğelerinin ve mekân temsillerinin bilim dünyasına kazandırılması problem olarak görülmüştür. Bu kapsamda çalışma yörenin kendine özgü yerel temsillerinin ön plana çıkarılmasına odaklanmıştır.

Hızlı kentleşme, nüfus artışı, ilgisizlik, zamana direnememe, vb. durumlar mekânları yok ederken; küreselleşme, kapitalizm, eğitim yoksunluğu, tarih ve sanata ilgisizlik kültür öğelerini yok etmektedir.

1.5.Araştırmanın Kuramsal Çerçevesi

Problemin tam olarak tespit edilmesi ve probleme ait çözüm yollarının ve metotlarının seçilebilmesi bilimsel araştırmalar için büyük önem arz etmektedir. Buradan anlaşılacağı üzere bilimsel araştırmaların esas kaygısı problem olarak belirlenen sorunlara çözüm yolları sunabilmektir. Problemlere çözüm bulmak için izlenecek bilimsel yaklaşımın (eleştirel, pozitivist, radikal, hümanist, yapısal, feminist, deneysel vb.) ne olacağı bir sonraki adımda belirlenir. Daha sonra araştırma problemine ait verilerin toplanma yöntemi (deneysel, yarı deneysel, tarama, korelasyonel, etnografik vb.) ve hangi tekniklerin (veri toplama, mülakat, gözlem, CBS vb.) kullanılacağı belirlenir (Özgen, 2016, s.13).

İnsan, mekân ile ilkel zamanlardan başlamak üzere sürekli ve kesintisiz bir şekilde etkileşim halindedir. İnsan, sosyal gruplaşmaya bağlı olarak toplumsal yapıyı üretmekte aynı zamanda mekânı şekillendirmektedir. Bu noktada tek şekil verenin insan olmadığı, bazen mekânın da toplumların yapısını şekillendirdiği söylenebilir. İlk yaşam alanı olarak ağaç kovukları ve mağaralardan başlayarak günümüzün devasa gökdelenleri inşa edilinceye kadar insanoğlu ve mekân sürekli etkileşim halinde olmuştur.

Toplumun, bir mekânı paylaşabilmesi konusundaki temel soru mekânın üretimidir. Şehirlerin aktif olarak kullanılması; mekâna yayılma, şehirlerin sıkışması ve genişlemesini beraberinde getirmiştir. Şehirlerin özgüllüğü günümüzde yeni yeni kavranıyor olsa bile şehirlerin toplumla ve toplumu oluşturan öğeler ile (kırsal, kentsel, devlet, politika) ve toplumun tarihi ile ilişkisi çok eskilere dayanır. Şehrin bir tarihi vardır; tarihsel süreç içerisinde insanlar sürekli olarak şehri bir nesne olmaktan çıkarıp üretilen bir mekâna dönüştürmüştür (Lefebvre, 2017, s.63-64). Bu konuda yaygın kanı mekânın paylaşılmasını ortak kimlik duygusuna bağlamaktadır. Bilindiği üzere çeşitlilik tüm toplumların gerçeğidir. Bu çerçevede toplumsal bellek oluşumunda ve bu birikimlerin gelecek nesillere aktarımında mekân önemli bir rol oynamaktadır. Bilgi üretimi ve doğruya yaklaşabilmek ancak sürekli şekilde rasyonel eleştiri ile mümkün olduğu için her şey sorgulanmaya açıktır.

John Berger (2017), insanın bir seçme edimi olarak yorumladığı bakmak fiilini görmek eyleminin sebebi ve başlangıcı kabul eder. Bakılanın bir imge olması gerektiği bilgisi ile tüm imgelerin insan yapısı olduğu bilgisini paylaşır (s.8-9). Gördüğümüz imgenin/yapının nerede ve ne zaman görüldüğü imge ile ilgili izlenimlerin belirleyicisi olduğu gibi imgenin nerede ve ne zaman yapıldığı da imgenin biricikliğini belirler (s.18-19). Bu bağlamda Tillo'da mekânın imgesel resmi olarak insan eliyle yapılmış

olan yapılar ve bu yapıların içerdiği tarihselliğe bağlı anlamlar irdelenmeye çalışılacaktır.

Nesne veya eşyaların insan için ifade ettiği anlam onun içerdiği zaman ve mekân hikâyesi ile anlaşılabilir. Eğer bir nesne zaman ve mekân olarak önemli bir yer kaplamıyorsa içerdiği anlam fazla olmayacaktır. Günümüzde sanat kaygısı ile yapılmış olan anıt heykeller bir yaşanmışlığı olmadığı için özel anlamlar içermez veya bir kimlik taşımazlar. Mekânda yer tutuyor olsalar bile zamanda bir karşılıkları olmadığı için dikkat çekmezler. Araştırma sahası olan Tillo'nun geriye dönük uzun bir geçmişi ve mekânsal olarak zengin bir yapılanmaya sahip olması ilçe merkezinin barındırdığı tarihi, kültürel ve mistik anlamları zenginleştirmektedir.

İnsan içerisinde yetiştiği toplumun bir ürünüdür, bu niteliğinden dolayı da diğer canlı türlerinden farklılaşır. Sahip olduğu dil öğrenme yeteneği ile geçmişe ait birikimlerin geleceğe aktarılmasını sağlar (Berkay, 2009, s.4-6).

İKİNCİ BÖLÜM

2.MEKÂN- TOPLUM ve BELLEK

2.1. Mekân ve Toplum

Mekân kavramı geleneksel anlamda; bir matematik terimi, geometrik bir şekil, soyut özellikleri olmayan ve içeriksiz bir içerik anlamında kullanılmaktadır. Hatta içerenin içerikten habersiz olduğu boş bir çevre olarak sadece fiziksel özellikleri ile anılmaktadır (Lefebvre, 2016, s.21). Mekân ve yer kelimeleri çoğu zaman birbirinin yerine ve aynı anlamda kullanılan iki kavramdır. Her iki kavramında net birer tanımlaması olmasa bile farklı anlamlarda kullanılmaya başlanmıştır. İnsanın varoluşundan bu yana sürekli bir yerde var olması, o yeri işgal etmesi ve o yerde birtakım sosyal davranışlarda bulunması o alanı artık doğanın herhangi bir parçası olan yer olmaktan çıkarmakta insanın yapıp ettiklerini biriktirdiği bir mekâna dönüştürmektedir. Mekânı tanımlama aynı zamanda insanı da tanımlamak anlamına gelecektir. Mekân, Arapça bir kelime olup *kevn* yani olmak kökünden türeyen bir kelimedir. Mekân sıklıkla *oturulan yer* anlamında kullanılmasının yanı sıra *bulunulan çevre, ortam, yaşanan dünya ve kâinat* anlamlarını da kapsamaktadır (Göka, 2001, s.8).

Mekân kavramı Harvey'e göre (2016), insanı biçimlendirdiği gibi onun tarafından da şekillendirilen toplumsal bir boyuta sahiptir (s.11). Yazar; mekânsal biçimlerin, toplumsal ilişkilerin meydana geldiği cansız nesneler olarak algılanmaması gerektiği aksine toplumsal süreçleri içerdiği ve bu süreçlerin geçtiği yerler olduğu için mekânın toplumsallaşması olarak algılanması gerektiğini düşünür. Yine yazar bu etkilenmenin sadece mekân ve toplum arasında gerçekleşmediğini zamana göre de etkilenmeye uğrayarak değişebileceğini söylemektedir (s.40). Mekân toplumsal olan ile tarihseli birbirine bağladığı gibi zihinsel olanla kültürel olanı da birbirine bağlar. Bu etkileşimden dolayı mekân değişmeden statik olarak kalmaz (Lefebvre, 2016, s.24-25).

Mekâna bakıldığında görülen sadece fiziksel varlığı değildir. Mekân zamanı içerisinde barındırır. Zaman ancak modernitenin baskın hale gelmesi ile mekânda görünmemeye, kaybolmaya başlar (s.120).

Mekân ürün ve üretici olarak ekonomik ve toplumsal ilişkilerin dayanağı olma özelliği gösterir. Harvey'in Cassirer'den aktardığına göre; Mekâna ait deneyimler üç kategoride sıralanabilir. *Birinci* kategoride Organik mekân vardır. Organik mekân, genetik olarak aktarılan yani biyolojik olarak belirlenen mekânsal deneyimleri içerir. Genetik ve biyolojik kavramları ile içgüdüsel yön bulma, içgüdüsel yaşam alanı edinme gibi tecrübeler Organik mekânsal deneyimler olarak örneklenebilir. *İkinci* mekân deneyimini algısal mekân olarak adlandırılmaktadır. Algısal mekân deneyiminde insana ait görme, duyma, dokunma ve hareket gibi her türlü duyu deneyiminin nörolojik sentezi işaret edilir. *Üçüncü* tür mekânsal deneyim ise mekânı, simgesel betimlemeler aracılığı ile mekânın kendisini görmeden mekânın simgesel boyutları ile yaşamaya işaret eder (Cassirer 1944'ten aktaran Harvey, 2016, s.32-33).

Mekân deneyimini en salt anlamda aktaran bu deneyim türlerinin, birbirinden bağımsız olması düşünülemez. Her bir deneyim türü farklı bir açıdan davranış, duygu, sezgi vb. anlamlar taşısa bile mekân üzerindeki insan yaşamında üç deneyim türü beraber etkili olarak mekânı üretirler. Harvey (2016) üretim tarzının, sosyal ilişkiler, faaliyetler ve unsurları ile maddi (gerçek) yaşamın yeniden üretilmesi sürecini kapsadığını ifade eder. Bu kapsamda üretim tarzı açısından toplumlara göre değişmeyen üç temel unsur bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, emeğin amacı (doğada mevcut hammaddeler) ikincisi, emeğin amaçları (geçmişten bu yana emek aracılığı ile biriktirilen aletler, donanım ve sabit sermaye vb.) üçüncüsü de emek gücüdür (s.183). Bu unsurlar toplumsal ilişkiler yolu ile ortaya çıkan faaliyet türlerini meydana getirerek üretim tarzını belirler (Tümtaş, 2012, s.18).

Lefebvre ise alan kavramını fiziksel, zihinsel ve toplumsal alan olmak üzere üç başlık altında ele alır (Lefebvre, 2016, s.42). Buradan *Toplumsal Mekân* kavramına geçerek, toplumsal mekânın toplumsalın ürünü olduğu bilgisi verir. Toplumsal mekânın maddeler ile doldurulmuş bir yapı olmadığını fiziksel maddeye indirgenemeyeceğini ifade eder (s.56-57). Ayrıca toplumsal mekân için ailenin kendine has örgütlenmesi, cinsiyetler arasındaki ilişkileri yani toplumsal yeniden üretim ilişkileri ile işbölümü ve hiyerarşik toplumsal işlevleri yani üretim ilişkilerini kapsar tanımlamasını yapar (s.61). Üretim ilişkilerini tanımladığı bu tanımlamalardan sonra mekânı toplum ile olan ilişkisine göre üç boyutta sınıflandırır. İlk olarak *Algılanan Mekân* kavramından bahsedir ki bu kavram ile bedensel anlamda insanın kullandığı el vb. uzuvlar ile duyu organlarının mekâna göre hareketlerini ve pratiklerini kasteder. *Yaşanmış Mekân* için ahlak, gelenek gibi kültürel öğeler ile çevrelenen karmaşık ilişkiler bütününü işaret eder. *Tasarlanan Mekân*'ı algılanan ve yaşanan mekâna bağlayarak soyut bir model olarak mekân temsili ve temsili mekân kavramlarına geçiş yapar. Mekân temsillerini, bir üretim tarzına dayanan, bilimselliğe yakın entelektüel olarak oluşturulmuş bir göstergeler sistemi olarak tanımlar. Temsil mekânları ile o mekânda oturanların, kullananların ve tarif edenlerin mekânları olduğunu kastederek bu mekânların fiziksel mekânın sembolik kullanmasına maruz kaldığını ifade eder (s.68-70). Temsili mekân söylemsel olarak üretilen, fiziksel olarak inşa edilen ve ideolojinin söylemini mekâna sembol ve işaretler ile yerleştirdiği düzenleme şeklidir (Cantek'ten 2011'den aktaran Obuz, 2017, s.112).

Mekânın üretimi kırsal, kentsel, grupsal, kimliksel, törensel ve aidiyet bağlamında inşa edilmektedir. Mekân, toplumların düşünce dünyası ve imgesel bakışlarının zamana yansımış halidir (Tümtaş, 2012, s.12). Bu anlamda mekâna ait toplumsal pratikler sebep-sonuç etkisi ile mekânın üretilmesinde etkili olurlar. Marx'a göre bir toplumsal oluşum, kendi üretildiği üretim koşullarını yeniden üretmez ise varlığını bir yıl bile

devam ettiremez (Marx 1868'den aktaran Althusser, 2016, s.35). İnsan içerisinde bulunduğu mekânı işaretlemeye, işaretlerle donatmaya ara vermez. İnsan bazen kendi bedensel duruşunu merkeze alarak bazen de başka bedenleri merkeze alarak mekânın içinde ve karşısında yeni rotasyonlar hayal eder (Lefebvre, 2016, s.208). Mekân kavramının salt coğrafi olmadığı sosyal ve ekonomik faaliyetlerin doğurduğu üretim ilişkileri bağlamında toplumsal şekillere büründüğü ifade edilebilir. Bu nedenle mekân kavramı sadece işgal edilen fiziksel alan olarak değil aynı zamanda toplumsal ilişkilerin belirleyicisi olduğu için sosyal ve ekonomik boyutu ile de ele alınmalıdır.

Bir grubun aitlik işaretleri; anıtlar, kutsal yerler, bayramlar, yıldönümleri, arşivler müzelerdir ki bunlar bir çağın tanıkları ve sonsuzluk hayalleri olarak nitelenebilir (Nora, 2006, s.23). Toplumların sosyal özellikleri bu aidiyet işaretleri üzerinden anlaşılabilir.

Gramsci, ideolojinin yayılma kanallarına iletişim araçlarının yanı sıra mimarlık tasarımları ve sokak adlarını da ekler (Portelli 1972'den aktaran Çavuşoğlu, 2014, s.55). Bu anlamda mekân ideolojik aktarımın gerçekleştiği yerdir. Mekân üzerinde hakimiyet kuran egemen sınıflar günümüzde mekânı bir enstrüman gibi kullanmaktadır (Lefebvre, 2016, s.16). İktidar yönettiği kimselere varlığını, meşruluğunu mekân üzerinden iletir (Yeşilkaya, 1999, s.19).

2.2. Toplum ve Bellek

Bir kentin tarihsel ve ortak anılar üzerinden inşası ile ortaya çıkan kolektif bellek, kenti oluşturan anıtların, binaların, ev ve sokakların *bellek yeri*'ne dönüştürülmesini sağlar. Toplumun belleğinde iz bırakan şahısların yaşadığı yerlerin korunması, restorasyonu, kültürel varlık olarak kabul edilmesi ve eski adlarının rehabilitasyonu kenti sahiplenme ile gerçekleşebilir (Bilgin, 2013, s.67-67). Bellek yerleri olarak hafızanın belirginleşip yerleştiği yerler tarihsel, etnografik, psikolojik ve edebi boyutları

olan önemli mekânlardır (Nora, 2006, s.17). Bu anlamda bir yerin, örneğin Tillo'nun hafızası sadece o yerin tarihini içermez, aynı zamanda hem geçmiş zaman yaşam pratiklerini hem de günümüzdeki yaşam pratiklerini içerir. Birey olarak insanlar, bir topluluk içerisinde bulundukları ve bunun sonucunda toplumsal eylemleri deneyimledikleri için bir belleğe sahip olurlar. Halbwachs (2017), grupların sayısı kadar bellek olduğunu ifade eder (s.20-21). Jan Assman (2015) ise, belleğin sürekli iletişim halinde olan canlı bir varlık olduğunu ve eğer bu iletişim durursa veya gerçekliğin çerçevesi değişir veya kaybolursa unutmanın ortaya çıkacağını anlatır (s.45).

Toplum, insanın en karmaşık organı olan beyinden daha karmaşık bir yapıya sahiptir. Toplum bireylerin bir araya gelmesi ile kurulur önermesine karşın hiçbir birey içinde doğup büyüdüğü ve öldüğü toplumun nasıl meydana geldiğine tanıklık etmemiştir (Uygur, 2013, s.138). Bu anlamda bir kenti sadece gözlenebilen mekânsal yönü ile değil, bu mekânsal yapının arkasında kenti sosyal anlamda şekillendiren ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi yapıların da ele alınması gerekir (Ocak, 1996, s.32). Augê (1995) ise *yer*'in kimliklendirici, bağıntısal ve tarihsel boyutları ile üç kez simgeleştiği ifadesi ile sosyal yapıyı belirleyen öncül olduğunu ifade etmiştir (s.134). Diğer yandan imgelerin kent yaşamının ayrılmaz öğeleri olduğunu ifade eden Lynch (2010) kent olgusunu tanımlarken kenti oluşturan sembolik ayrıntıların müthiş oldukları kadar korkutucu da olduklarını söyler (s.132).

Toplum içerisinde bulunan birey mesaj ağları ile çevrilir. Birey, toplumsal ilişkiler sonucunda yoğun anlamlar içeren semboller ile tanışır ve bunları öğrenir. Bu semboller bireyin içinde bulunduğu toplumun ortak değerlerinden oluşur. Sembollere ait anlamlar toplumun üyeleri ile kurulan ilişkiler yolu ile gerçekleştiği için bireysel değil toplumsal anlamlar içerirler. Bu anlamda birey, semboller aracılığı pek çok anlam, değer, davranış ve düşünce kalıbını içerisinde yetiştiği toplumdan hazır olarak alır (İnceoğlu, 2011,

s.10). Tutum kavramı, bireyin, kendi veya çevresi ile ilgili bir duruma karşı göstermiş olduğu zihinsel, duygusal ve davranışsal tepkiye ait ön eğilim olarak tanımlanır (İnceoğlu, 2011, s.22-23). Bu anlamda yörenin özgün adı olan Tillo yerine Aydınlar adının verilmesi birtakım sembolik anlamlar içermektedir. Bu adlandırma yolu ile konuya zihinsel bir isim uygunluğu ile yaklaşılmış ve duygusal bir bağ yakınlığı kurularak olumlu bir tutum oluşturulmak istenmiştir.

İnsanları kategorileri ayırmak için kullanılan etnik aidiyet, din, dil gibi kişiye doğuştan verilen özelliklerin (Kaplan, 2012, s.21) topluluklara çeşitlilik ve zenginlik kattığı ve ortak yaşam pratikleri ile çokkültürlü toplumlara dönüştürdüğü kabul edilmesi gereken bir gerçektir. Doytcheva (2016), çokkültürlülüğü kültürel çeşitliliğin eşanlamlısı olarak görür. Yazar çokkültürlülük kavramını, farklı sosyal gruplardan, etnik kökenlerden, dini inançlardan veya milliyetlerden gelen insanların oluşturdukları topluluk ve birlikte yaşayabilme becerisi olarak ifade eder. Çokkültürlü bir vatandaş topluluğu yerine resmi ideolojiye bağlı olarak homojen bir toplum oluşturma çabası ülkemizde birtakım sosyal problemlere neden olmaktadır. Farklı özelliklere sahip birey ve toplulukların bir arada yaşamasının zorlaştığı, etnik kimliklerin sivriltilerek bir sorunmuş gibi gösterildiği günümüzde geçmişimizle ilgilenerek, hep beraber yaşadığımızın yeniden farkına varmaktayız (Iğsız, 2012, s.154).

Bellek, anımsamak ve unutmak arasında seçici davranır. Bu durumu bir bahçıvanın bahçede bulunan bitkilerden bazısını ayıklayıp seçmesi bazısını ise budamasına benzetebiliriz (Auge, 1999, s.47). Bu anlamda bellek, insanın anlamlar dünyasını ve değerlerini belirleyerek dönüştüren bir role bürünür. Bu dönüşüm tarihe yani zamana karşı yapılır. Mekânların zamana karşı dirençleri onları bir hafıza mekânına dönüştürür.

> "Bir hafıza mekânının esas varlık sebebi, zamanı durdurmak, unutma işini engellemek, nesnelerin durumunu tespit etmek, ölümü ölümsüzleştirmek, somut olmayanı, göstergelerin en azı içinde anlamın en çoğunu kapsayacak şekilde

> somutlaştırmaktan ibarettir… bunlara duyulan tutkunun nedeni de budur, hafıza mekânları, anlamlarının sürekli depreşmesi ve dallarının önceden kestirilemez biçimde uzamasıyla sürekli dönüşüme açık olarak yaşarlar" (Nora, 2006, s.32).

Bu nedenle bazı anılar bellekte uzun bir süre aktarım unsuru olabilirken birey ve toplum tarafından hatırlanmak istenmeyen anılar, hatıralar ve hafıza mekânları zamanla silinip yok olabilmektedir. İnsanın içerisinde bulunduğu toplum ile uyum içinde yaşayabilmesi için bulunulan topluma ait kuralları, simgeleri algılaması, öğrenmesi ve kavraması gerekir. Bunu sağlayacak olan dildir. Dolayısı ile dil ve sosyalleşme arasında direkt bir ilişki vardır (İnceoğlu, 2011, s.91). İnsan içerisinde yetiştiği topluluğun üretmiş olduğu sembollerin anlamlarını, davranış kalıplarını o toplumdan uzaklaşsa ve o sembolleri kullanmasa bile unutmaz (İnceoğlu, 2011, s.91). Dil'in, kolektif kimlikler ile özdeşleşmenin bir aracı olduğunu (Kaplan, 2012, s.42) ve mekânı dile yüklenen anlamlar üzerinden isimlendirerek toplumsal simgeleri oluşturduğunu görmekteyiz.

Toplumsal Bellek, birey ve grupların ortak yaşam pratikleri sonucu ortaya çıkan ve seçici olan algı üzerinden bugüne aktarılan bilgi olarak tanımlanabilir. Yaşam pratiklerinin belli bir yerde oluşması ve o yerin geçmişten taşıdığı yaşanmışlıklar orayı bir anı mekânına dönüştürür. Algıdaki seçicilik hangi bilginin seçileceğini ve bugüne taşınacağını belirleyerek toplumsal belleğin nesnelliğini yitirmesine ve kurgusal bir hal almasına neden olur.

> "Tarih, kuşakların gereksinimine göre yeniden kurgulanabilir. Bu açıdan bakıldığında toplumsal bellek bir kurgudur. Bu da mutlak bir hakikatin taşıyıcısı olmadığını bize anlatır. Toplumsal bellek yanılsamalar, öznellikler, sapmalarla doludur. Hatırlama, bir yeniden tanımlama sürecidir, geçmiş yeniden yapılır, bellek geçmişi icat etmenin bir yoludur.*"* (Schacter, 2008, s.146).

Bu anlamda toplumsal belleğin hatırlatıcısı olarak birey ön plana çıkmaktadır. Bu şekilde birey neyi hatırlayacağını neyi unutacağını kendisi belirleyecektir. Ancak birey

bu seçme işleminde yalnız değildir. Bireyin içerisinde bulunduğu toplum, neyin hatırlanacağını ve hatta nasıl hatırlanacağını belirleyen bir konuma sahiptir. Hatırlama eyleminin gerçekleşmesi için geçmişte birtakım yaşanmışlıkların olması ve şimdiki zamanda birey ve topluluğun bu yaşanmışlıklardan bazılarını öne çıkarmak istemesi gereklidir. Hatırlama yolu ile öne çıkarılan bilgiler bugünün gündelik yaşam pratiklerinin belirleyicisi olur. Hatırlanan bilgiler; ritüeller, anlatılar, törenler, normlar ve sosyal ilişkiler olarak gündelik hayatta izlenebilir. Gündelik hayat pratikleri, tekrarlanma yolu ile konumlarını sağlamlaştırırlar. Hatırlama eyleminin sürekliliği nedeni ile hafızadan silinmeleri zorlaşır.

Halbwachs (2016), birey için hatırlama eyleminin grubun bakış açısına göre şekillendiğini, grubun hafızasının da bireylerin hafızalarında şekillendiğini (s.19) ifade eder. Bu durum birey ve grubun hafıza konusunda kaçınılmaz bir şekilde etkileşimde bulunduğunu gösterir. Hatırlama eyleminin gerçekleşme yeri olan hafıza, geçmişte bulunulan an'a ait bilgileri taşır. Ancak bu bilgilerin nesnel olması ve yaşandıkları şekilde doğrudan aktarılmaları beklenemez. Yazar bu nesnel olmayan aktarımın nedenini, imgeler ve duyumlar arasındaki mücadelelere zihnin müdahale etmesi olarak açıklar. Sonuç olarak hafızanın geçmişi yeniden yaşatmadığını ilk halinden farklı olarak yeniden inşa ettiğini ifade eder (Halbwachs, 2016, s. 51-53). Yazar tarafından yukarıdaki gibi hatırlama eyleminin zihin müdahalesi üzerine inşa edildiği ifade edilmişse bile bu noktadaki süreç; kimlik, anı ve gelecek inşası için hayaller ve duygular tarafından şekillenen bir yeniden üretim faaliyetidir.

Bir konumun mekânsal çerçevesi geometrik bir şekle benzetilemez. Birey ister çocuk ister yetişkin olsun içerisinde anılar biriktirdiği bir odaya, bir eve veya bir sokağa anlamlar yükleyerek ona değer kazandırır. Hayal gücü ile canlandırılarak güzelleştirilen bu çerçeve toplumsal yaşamın bir parçası haline gelir. Birey yetişkinlik ile beraber uzun süre yaşadığı bu çevreyi terk ettiğinde kendisinden bir parçayı yitirmiş gibi hisseder ve

sahip olduğu anıların dışına çıktığı için onları kaybetme tehlikesi ortaya çıkar (Halbwachs, 2016, s. 133-134). Çünkü birey içinde sosyalleştiği, beraber hayat bulduğu ortamdan uzaklaştıkça o yerin içerdiği anlamlar ve değerler yok olmaya başlar. Böylece tekrarlanmayan yaşam pratikleri zamanla unutulmaya mahkûm kalır.

Hafıza; olayları, algıları, süreçleri vb. pek çok yaşanmışlığı en yakın olandan başlamak üzere kronolojik olarak sıralar. En iyi hatırlanan en yakın zamanda gerçekleşen durumdur. En zor hatırlanacak olan ise zaman olarak en eskide kalan durumdur. Bu noktada çok eskide kalan anıların kullanılmaması nedeni ile yok olacakları sonucuna varılır (Halbwachs, 2016, s. 170-171). Gündelik hayatta en iyi hatırlanan durumların, yakın zamanda tekrarlı bir şekilde uygulanmaya devam ettikleri ve zamanlarını güncelleştirdikleri görülebilir. Gelenek, görenekler ve törenler ne kadar eski olsalar bile tekrarlandıkları için hafızalarda sürekli canlılıklarını korurlar. Hatırlama eylemi için sadece zamanda yakınlık değil yaşanan durumunun ilgisi ve etkisi de etkili olmaktadır. Zihin seçim yolu ile bazı anıları ön plana çıkarırken bazılarını önemsiz olarak sınıflandırarak hafızada tutmaz (s. 179). Yakın zamanda yaşanmış olsa bile bir yemek öğünü, bir düğün töreni kadar anı'ya dönüşemez. Hafıza seçici davranarak önemli gördüğü bir durumu önemsiz gördüğü bir duruma göre farklı bir şekilde saklamıştır.

Kültür, üzerinde en fazla düşünülen ve çok fazla tanım, betimleme içeren ender kavramlardan biridir. Hepsinin bu sınırlı çalışmada işlenmesi söz konusu değildir. Ancak araştırma konusu ile ilgili olan tanımlamalar üzerinde durulmaya çalışılacaktır.

Uygur'a göre (2013), kültür insanın ortaya koyduğu ve içerisinde bulunduğu gerçekliktir. Aynı zamanda kültür doğanın insanlaştırılması biçimi, süreci olup onun ortaya koyduğu ürünler ile kendi özünü, değerlerini ve isteklerini sergiler (s.18). Deal (2000), kültür tanımlamasını bir grup insanın davranışları, değerleri ve inançlarına dayanılarak oluşturulmuş kurallar bütünü olarak tanımlarken inanç kavramını da tanıma

dâhil etmektedir (s.230). İnsanoğlunun kültür öğelerinden biri olan İslam kültürü, manevi kültür birikimi açısından önemli yer tutmaktadır. Bu anlamda din ile manevi kültürün aynılığı yadsınamaz (Kongar, 2013, s.26-27). İslam; kendine özgü değerleri ile manevi kültürün, dini yapıları ile maddi kültür öğelerinin oluşturulmasında etkili olmuştur.

Bir birey olarak ülkemize ait beşeri değer/özellikleri ne kadar tanıyoruz? Ülkemiz, bulunduğu jeopolitik konumundan kaynaklı olarak dünyanın pek çok yerine göre daha fazla farklılık ve çeşitlilik içeren zenginliklerle doludur. Bu zenginlikler, doğal yapısının yanında, uzun yıllara yayılan geçmişinin getirdiği toplumsal değerlerin çeşitliliği şeklinde izlenebilir. Geçmişi olan, kültürel bellek açısından süreklilik taşıyan bir konumda bulunuyoruz. Bu değerler, gruba ait tarihi birikimin, toplumsal bellek şeklinde aktarımının armağanıdır. Yaşanılan şehirleri bile tanımadan, bilmeden bıkılan bir yer haline getiren insanı *Mahalle kahvesi* adlı eserin yazarı olan Sait Faik Abasıyanık şu şekilde anlatır: *"*Bir şehirde senelerce oturulur. Bıkılır. Usanılır o şehirden; her yerini gördüm, tanıdım sayılır. Ama daha ne görülmedik insanları, ne görülmedik sokakları, önünden dört beş defa geçtiğimiz halde iyice göremediğimiz binaları vardır*"* (Abasıyanık, 2012, s.91). Mekân, peteklerinin binlerce gözünde zamanı sıkıştırılmış olarak tutar ifadesi ile mekânın bilgiyi zamana karşı sakladığını, içerisinde hapsettiğini ifade eden Bachelard (2017), daha da ileri giderek mekânın her şey olduğunu çünkü zamanın belleği canlandıramayacağını ifade eder (s.39). Mekân fiziksel olarak değişikliğe uğrayabilir, zaman içinde tahribata uğrayarak yok olabilir ancak anılar her zaman meydana geldikleri mekânda yerli yerinde dururlar. Anılar aktarımları devam ettikçe bellekte yer tutmaya ve yaşamaya devam ederler.

Gelenekler, belirli davranışsal norm ve değerleri benimseyip sonraki nesillere aktaran gerçek veya hayali bir geçmişle süreklilik içeren ritüeller ve sembolik

davranışlardan oluşan toplum pratikleridir (Marshall, 2005, s.258-259). Bir davranış şeklinin gelenek halini alabilmesi için uzun yıllar boyunca tekrar edilerek süregelmesi gereklidir. Gelenekler, geçmişin izlerini taşıdığı ve davranışsal olarak izlenebildiği için toplumların yaşam biçimleri ve alışkanlıkları ile ilgili ipuçları vermektedir. Gelenekler, hayat buldukları mekânın geçirdiği zamansal değişimleri beraberlerinde taşırlar. Bu anlamda Urry'nin (2015) dediği gibi toplumsal dünya, zaman ve mekân açısından birbiri ile etkileşimde bulunan ve birbirini etkileyerek karşılıklı olarak değişime uğratan bir yapıdan oluşur (s.109).

Ülkemizde taşradan kentlere doğru olan hareketlilik *köyden indim şehire* şeklinde ile ifade edilir. Bu anlatımda inmek fiili bize ovada bulunan şehre dağdan inen köylü varmış algısı vermektedir. Bu yükselti farklılığı sadece mekânsal kullanım anlamında değil cahil, kültür yoksunu bir köylülük; modern, kültürize olmuş bir şehirli anlamı da içermektedir. Oysa 21. yüzyılda şehir, sanayileşme sonrası betonarme binalardan oluşan ve altyapı problemleri olan, bireysellik üzerine kurgulu kapitalist hayat tarzına sahip yerleşim alanıdır. Şehir yeni gelenleri kendi içine almamakta kenar semtlerde gettolaştırmaktadır. Zor hayat koşulları altında köyünde kendine has gelenek ve görenekleri uyarınca yaşayan köylüler (ironik olarak dağlılar), şehirde kendi kültürlerini yaşamadıkları gibi kapsayıcı değil dışlayıcı olan şehir kültürüne de adapte olamamaktadır.

Mekânın toplumsal olan ile birlikte değerlendirilmesi gerektiği konusunda Urry'in fikirleri şöyledir (2015):

> "Mekânsal olan, farklı bir genel yasalar dizisi kurulabilecek biçimde toplumsal olandan ayrılamaz. Bunun nedeni, mekânın tek başına genel etkiler taşımamasıdır. Mekânsal ilişkilerin önemi, söz konusu toplumsal nesnelerin özel karakterine bağlıdır. Böylelikle mekânsal ilişki genel bir etkiyle sınırlandırılamaz, sadece söz konusu toplumsal nesnelerin belirli ayırt edici özellikler ya da güçler

> taşımaları nedeni ile etkide bulunur. Yalın mekân yoktur, sadece farklı türden mekânlar, mekânsal ilişkiler veya mekânsallaştırmalar vardır*''* (s.106).

Bu anlatımdan anlaşılacağı üzere mekân tek başına bir anlam ifade etmez. Ortaya konulan yapılar, toplumsal olarak yapılan değerlendirme ve adlandırmaların sonucudur. Bir yerin kubbeli ve minareli olması orayı tek başına cami haline getiremez. O şekli cami olarak adlandıran ve ibadethane olarak anlamlandıran toplumun kendisidir. Toplum, *yer*'i mekânsallaştırmış ve oraya çarşı, pazar, türbe, yol vb. adlar ile adlandırarak anlamlar yüklemiştir. Bu adlandırma ve anlamlandırmalarda tarihin ve kültürel yapının etkisi yadsınamaz. Şehir kendisine atfen yapılan anlamlandırmaları (din, politika, ideoloji) dile getirmek, açıkça belirtmek için yüksek bir kapasiteye sahiptir. Şehirlerde yapılan *şenlikler* ve şehre özgü *anıtlar* bu anlamlandırmanın örnekleridir (Lefebvre, 2017, s.74).

Tillo ilçe merkezi, mekânsal görünüm açısından geçmişe ait yapıların korunarak günümüze ulaştığı geçmişi tarihsel olarak eskiye dayanan bir yerleşim alanıdır. Bu yapılar; İslami yaşam tarzının yansımaları olarak *cami, mescit, çilehane, divanhane, türbe, tarihi mezarlık, mezar taşları ve hazire* olarak kendini göstermektedir. Ayrıca halkın mesken olarak kullandığı *cas evler*, evlerin alt kısmındaki geçit yerleri olarak tarif edilebilecek *sabatlar*, ortak yaşam unsuru olarak *çeşme ve kuyular*, astronomik bilgi gerektiren bir düzenek ile inşa edilen *kale* sosyal yaşamın mekâna yansıması olarak izlenebilir. Kültürel mirasın somut olarak günümüze taşındığı bu yapılardan bazıları (mesken, sabat,) günümüzde kullanışlılığını ve cazibesini yitirmiş durumda olup devlet eliyle yapılan restorasyonlar ile ayakta tutularak turizme kazandırılmaya çalışılmaktadır.

Bir toplumun manevi değerleri ve düşünce birliği, fikir ve sanat eserleri, gelenek ve görenekleri kültür olarak ifade edilebilir. Tillo ilçe merkezi, bulunduğu konum nedeni ile çok eski bir tarihe sahiptir. Bunun sonucu olarak Tillo bünyesinde yaşamış

olan medeniyetlerin ananesini, güzel sanatlarını ve özünü taşımaktadır (Siirt Valiliği, 2019).

Yüzölçümü ve fiziki olarak bir yerin az yer kaplaması, o mekânın sahip olduğu veya olacağı kültürü sınırlamaz. Bu durum Tillonun kültürel zenginliğinde izlenebilir. Çünkü yere anlam katan ve orayı yerden mekâna eviren, fiziksel büyüklüğü değil toplumsal anlamda ileriye taşıdığı değerlerdir. Fiziksel olarak yer, sadece kaplanan alan ile değil yaşanmışlık ve birikim sonucu aktarılmış olan anlamlar ile bir değere/mekâna dönüşebilir.

İslami anlayışın yansıması olan tarihi özellikli bu kültürel yapılar ile beraber somut olmayan kültür öğeleri toplumsal belleğin önemli aktarım biçimleri olarak (gelenek, görenek, törenler vb.) toplumun sosyolojik geçmişini yansıtmakta, devam eden gündelik hayat ile birleşerek günümüzün sosyolojik yapısını anlamlandırmamıza yardımcı olmaktadır.

2.3. Tillo ve Mekânın İsimlendirilmesi

Cumhuriyet döneminde Siirt merkezine bağlı bir bucak olan Tillo, 18 Mayıs 1990 tarihinde 3647 sayılı kanunla (Kanun, 1990) Aydınlar adı ile ilçe statüsüne alınmış 10.11.1991 tarihinde ilçe olarak faaliyete geçmiştir (Tillo Kaymakamlığı,2019).

Tillo adı, Süryanice *yüksek ruhlar* anlamına gelmektedir. Arapça olarak kelime Tel: Tepe, Tillo: Yüksek yer anlamına gelmektedir. Çevresine göre nisbeten yüksekte kaldığı için bu adın verildiği düşünülmektedir. Siirt il merkezi ortalama olarak 900 metre yükseklikte, Şirvan ilçesi ortalama olarak 990 Metre yükseklikte yer alırken Tillo ilçe merkezi ortalama olarak 1170-1200 metre arası bir yükseklikte bulunmaktadır (Yükselti verileri Google Earth'ten alınmıştır).

1991 yılında ilçe statüsü kazanmasından sonra ilçeye Aydınlar adı verilmiştir. Bu isim ilçede bulunan medreselerde dini ilim tahsili gören aydın bir kesimin varlığından dolayı verilmiştir. Aydınlar adı kamu otoritesi tarafından verilmiş olsa bile halkın dilinde Aydınlar değil Tillo adı vardır. Tillo adı ilçeye iade edilmeden önce de tabelalarda Aydınlar adının yanına Tillo adı eklenmiştir. Aydınlar ilçesi tanıtılmaya çalışılırken Tillo adı ile hatırlatılmaya/imgeleştirilmeye çalışılmıştır. Toplumun inanç ve değerlerini dikkate almadan dayatmacı bir yönetim şekli ile yapılan uygulamalar zamanla etkisini yitirmiştir. Tillo'daki halk, Aydınlar ilçesi ile ilgili isimlendirmeyi yıllar boyunca yok saymış, Tillo adı belleklerden silinmeden kullanılmaya devam etmiştir.

Aydınlar adı hazırlanan kanun maddesi ile Tillo olarak değiştirilmiştir: *"* Aydınlar olan ilçe ismi; 7 Kasım 2013 tarihinde, 28814 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 6501 sayılı kanun ile özgün adı olan Tillo ismi ile değiştirilerek ilçenin resmi adı tekrar Tillo yapılmıştır*"* (Tillo Kaymakamlığı, 2019). Yukarıdaki bilgilerden anlaşılacağı üzere 1990 yılından 2013 yılına kadar devlet yapılanmasında ve kayıtlarında Tillo adı yoktur. Tillo adı ilçe olmadan önce bile yörede kullanılan ve geçerli tek isimdir. Yüzyıllar öncesi geriye giden medrese kültürü dolayısı ile bu beldeden çok sayıda İslam âlimi yetişmiştir. Hatta bazı kişiler eskide kalan bir gelenek olarak bulunulan yerin adını alan kişilerdir. İbrahim hakkı Hazretleri 1756'da yılında yazdığı Marifetname adlı eserinde hocası İsmail Fakirullah Hazretlerini anlatırken kendisinden *Şeyh İsmail Tillovi* (Hakkı, 2018 s.1039) olarak bahsetmektedir. Lefebvre'nin (2016), egemen sınıfların mekânı enstrüman gibi kullanma (s.16) görüşü Tillo'da da kendini göstermiş ve şehir ilçe yapılırken iktidar ilçenin tarihi adlandırmasını dikkate almadan Aydınlar adını vermiştir. Resmi iktidar ve ideoloji yüzyıllarca yörede kullanılan Tillo adını kullanmamış, kayıtlara geçmesine izin vermemiş ve halk arasında kullanılagelen Tillo adı gerçekliğini görmezden gelmiştir. Benedict Anderson'un göçmen siyaset bilimci

olarak tanıttığı Karl Deustch'tan aktardığı aşağıdaki ifade iktidarların hegemonya kaynaklı uygulamalarının işleyiş şeklini açıklar niteliktedir: "İktidar dinlemek zorunda olmamak demektir!" (Deustch'tan aktaran Anderson, 2017, s.172). Kamu idaresinin bu uygulamasının, Tillo'lular tarafından ses getirecek itirazlar oluşturmamış olması Sennet'in (2002) devlet ilişkilerinde vatandaşların teslimiyetçi ve kanıksayıcı bir ruh haliyle hareket etmesi bilgisini akıllara getirmektedir (s.16). Orwell'in (2017) *Hayvan Çiftliği* kurgusunda da görülebileceği toplumsal karar alma süreçlerinde bireysellik dikkate alınmaz. Toplum üzerinde otoritesi olan büyükler veya yönetim organı, bireyler yerine karar alır. Halka düşen alınan kararları sorgulamadan kabul etmektir. Kolektif eylem kapasitesinin düşük olması kararların daha kolay kabul ettirilmesini sağlar.

Resmi ideoloji, 23 Nisan 1920 ve sonrasında toplumun sahip olduğu yerel özelliklere sırtını dönmüş, Cumhuriyet dönemi ile beraber rejim din ve halkın kutsalları ile bağını, modern ve homojen bir toplum oluşturma ideali çerçevesinde koparmıştır. Cumhuriyet öncesinden başlamak üzere Tillo adı, uzun yıllar medreseleri ve yetiştirdiği İslam âlimleri ile anlam bulmuştur. 03 Mart 1924 Tevhid-i Tedrisat kanunu ile modern eğitim sistemine geçilmiş ve medreseler kapatılmıştır. Bu kanun ile aynı zamanda azınlık okulları ve misyoner okullarına da son verilerek bu okullar Milli Eğitim Bakanlığına bağlanmıştır. Bu anlamda iktidar sadece İslami eğitim veren medreseleri değil aynı zamanda farklı etnik ve dinsel gruplara ait eğitim kurumlarını da kapatmıştır. Bu refleksin Osmanlı Devletinin yaşadığı sıkıntıları yaşamamak için uygulandığı da düşünülebilir. Medreseler modern eğitim sistemine karşı görülüyor onların yerine rejim adını taşıyan okullar açılıyordu. Öte yandan çağdaş yaşamın önünde engel olarak görülen ve insanların maneviyatlarına zarar verdiği düşünülen tekke, zaviye ve türbelerde 30 Kasım 1925 tarihli kanun ile kapatılmıştır. 1926 tarihli bir raporda Siirt'te Sultan Memduh çocuk ve torunlarının bulunduğu ve bunların tahrip edici faaliyette bulunduğu şu şekilde ifade ediliyordu:

> "Siirt kurbunda Tillu (Tillo) karyesinde Sultan Memduh'un tekkesi; Vilayet-i şarkiye'de dalbudak sarmış pek mühim bir şebek-i iğfal ve ldlâldır. Bu tekkenin diğerlerine nazaran çok şayan-ı nazar-ı dikkat bir vaziyet-i istisnaiyetkârisi vardır. O da kadın prestişkârlarının erkek müridanından fazla olmasıdır. Binaenaleyh vicdaniyata, ahlakiyata, ictimaiyata olan tefsiri füsunkareside o nisbette tahripkârdır." (Yıldırım 1926'dan aktaran, Obuz, 2017, s.46).

1928 yılında Harf Devrimi ile Latin harflerinin kabul edilmesi, buna karşılık Arap alfabesinin kaldırılması ülkenin farklı yerlerinde Arapça eğitimi veren medrese formatına yaşama şansı bırakmamıştır (Aktay, 2018, s.30). Medreselerin halkın belleğinden silinmesi için bir köy adı olan Tillo adı, yerleşim yerine verilmemiştir. Sanki kulaktan kulağa oyunu oynanıyormuş gibi Tillo olan yere ait isim yönetim aygıtı olarak idareye gidene kadar Aydınlar ismine dönüşmüş gibi ironik bir durum vardır. Resmi ideoloji, modern eğitim sistemine geçerken ülkenin kültürel farklılıklarını, zenginliklerini görmezden gelerek tek tipleştirmeye başlamış, milliyetçi telkinlerinden oluşan Resmi ideolojiyi empoze etmeye çalışmıştır. Bu süreçte ideolojik aygıtlar da tüm etkileri ile uygulanmaya alınmıştır. Modernlik idealini mekân üzerinden gerçekleştirmek isteyen resmi ideoloji bu esnada toplumun dilini, dinini, kültürünü, tarihini, evini, köyünü, meydanını yeniden kurmaya çalışır (Çavuşoğlu, 2014, s.52). Ülkemizdeki yerleşim yerlerine kendi yerel isimlerinin verilmemesi, yeni isimler üzerinden gidilmesi George Orwell'in (2017) *1984* romanındaki ütopik durumun bir yansıması olarak yeni bir dünya oluşturma çabasına benzetilebilir. Orwell, parti adını verdiği iktidarın; yönettiği medya araçları ile *Yeni Söylemler* (s.172) oluşturarak toplumun neyi hatırlaması, neyi unutması gerektiğini hangi kelimenin ne anlama geldiğini topluma dikte eden bir güç olduğunu anlatır.

İktidara sahip olan egemenler, mekânları kendi suretlerinde şekillendirmek istemektedir. Böyle bir yol izlemelerinin sebebi olarak; eğer herkesi kendilerine benzetemeyecek olurlarsa her yerde toplumsal belleğin hatıraları ile yüklü başka suretler

ile karşılaşmaları ve bunu istememeleri olarak açıklanabilir (Torlak, 2016, s.12). Benzer bir uygulama 1991 yılında ilçe statüsü verilen Tillo'ya Aydınlar adının verilmesi ile kendini göstermektedir. Yönetim aygıtını elinde tutan milliyetçi söylem ve hatta günümüzde baskın hale gelmeye başlayan küreselleşme akımı yerele ait pratikleri (dil ve adlandırma) ortadan kaldırmak toplumun belleğinden silmek istemektedir.

> *"Devlet bize ilçe olma hakkı verdiğinde nasıl olsa ilçe olduk; tamam adımız Tillo olmadı ama Aydınlar demek Aydın insanların yaşadığı yer demek; nasıl ki eskiden İsmail Fakirullah vardı İbrahim Hakkı vardı şimdi de buradan yetişen büyük insanlar olacak demek diye kabul ettik."* (K2, E, İlkokul Mezunu, 55 Yaşında, Memur)…

> *"Devletimiz Aydınlar ilçesi dedi ama biz devlet daireleri dışında birde ilçenin girişindeki tabeladan başka Aydınlar adını görmedik kullanmadık, bize kim sorsa biz Tilloluyuz diyorduk. Biz siyaseten güçlü insanların olduğu bir yerdeyiz. Tillo adını geri almasını bildik."* (K14, K, Okur-Yazar Değil, 53 yaşında, Ev Hanımı)…

Tillo yöresinde halk, ilk başta yüksek bir ses çıkarmamış (Aydınlar adının oluşturduğu olumlu çağrışımdan dolayı) olsa bile bu uygulamaya karşı koymuş Tillo adını günlük hayatta kullanmaya devam ederek zamanla geri kazanma yolunda sessiz bir umut taşımıştır. Aynı zamanda K14 'ünde ifade ettiği gibi siyaset yapmaktan geri durmayan Tillo'nun ileri gelen vatandaşları siyasi etkinlikleri ve isteklerini merkeze daha kolay ulaştırabilme yolu ile Tillo adını geri kazanabilmiştir.

Althusser (2015), devletin ideolojik aygıtı olarak idareyi, egemen sınıfın siyasetini yürüten bir yapı olarak tanımlamaktadır (s.16). Yönetim aygıtı olarak idare egemen olan grupların toplumun tüm kesimlerine yayılma ve onların farklılıklarını yok ederek kendilerine benzetme isteklerini yerine getirir. Cumhuriyet tarihimiz, ülkenin farklı yerlerinde konumlanan; farklılıkları, biriciklikleri sönümlenmeye çalışılan alt kültürler ile doludur. Küreselleşme ile mücadele etmenin belki de en etkili yollarından

biri bize mahsus, özgü olanı keşfetmek, tanımak ve gelecek nesillere aktarmak iken yönetim aygıtı yerel değerlerimizi silmek ile meşguldür. Tillo gibi özgün isimlerin yerelin kendisine verilmeyişi bu durum gerçek hayattaki tezahürüdür.

Yönetici sınıflar veya bu sınıfların bölümleri aktif ve iradi olarak kentlerin yönetim süreçlerini ellerinde bulundurdukları için işleyişe ait süreçlere müdahil olurlar. Bu müdahale sadece ekonomik içerikli olmaz aynı zamanda toplumun üretimi olan kültür, sanat ve bilgiyi de yönetme şeklinde olur (Lefebvre, 2017, s.32).

Yönetim aygıtı, Tillo ilçesinde medrese eğitimini ortadan kaldırarak İslami eğitim şeklini ve medreselerde öğretilen mahalli dil olan Arapçayı yok saymıştır. Ayrıca yörede kullanılan Tillo adını yok sayarak toplumsal üretimi yönetmeye çalışmıştır. Marc Augê'nin tanımladığı *Yok Yer*'e dönüştürme çabasına girişilmiştir. Tillo'da yere ait özellikler yok sayılmış, buraya ait özellikler sadece fiziksel bir yapıyı adlandırma şekline dönüşmüştür. Oysa bir yerin özellikleri sadece fiziksel varlığı ile değil sezgisel, algısal ve deneyime ait pratikleri ile anlaşılabilir (Augê, 1995, s.7). Yeni yapılan bir terminal binası veya havaalanına kimliksiz olduğu için kimlik kazandırma çabası ile bir isim verilmesi o yere kimlik ve özellik katmaz. Tillo gibi kendine has bir kimliğe sahip olan yerlerinde adlarının değiştirilmesi orayı kimliksizleştirmez.

> *"Tillo çok eskiden dışarıdan gelen insanların atları üzerinde geldiklerinde şehir dışında atlarından indikleri kutsal kabul edilen çok fazla saygı duydukları bir yerdi." (*K20, E, Üniversite Mezunu, 70 yaşında, Emekli)…

Aynı zamanda adlandırma yolu ile halkın inanç hassasiyetlerinin yüksek olduğu bir yer olduğu anlaşılan yörenin taşıdığı özelliklerin silinmeye çalışıldığı söylenebilir. Bir zamanlar kutsal kabul edilen bir mekân artık kendi adı ile değil de farklı bir ad ile anılıyorsa sahip olduğu kültür vb. bilgilerin zamanla silinmesi istendiği varsayılabilir.

Türkiye'de politik süreç ve dönemler incelendiğinde, iktidara gelmek isteyen tüm siyasi hareketlerin toplumun farklı kesimlerini memnun edecek politikalar ürettiği görülecektir. 1991 yılında ilçe yapılarak Aydınlar adı ile modern ve homojen bir devlet kurma ideali taşıyan belli bir kesim memnun edilmiştir. Aynı şekilde 2013 yılında Tillo adının verilmesi de yörede yaşayan halkı memnun etmek ve siyasi olarak destek almak için üretilmiş bir politikadır. Egemenler anlaşılması güç siyasal programlar kullanarak çelişkilerin önüne geçmekte ve herkesin çıkarı doğrultusunda bir işleyiş bulma yolu ile iktidarlarını devam ettirmektedir (Çavuşoğlu, 2014, s. 104).

Halk anlamaz denilerek parlamento dışında kapalı kapılar ardında alınan kararlar toplumsal tepkiler ve kabullenilmeyişler sonucunda geri çekilmektedir (Eroğul, 1991, s.70). Demokrasinin mabedi olarak parlamento, ülkemizde benzer şekilde sahip olduğu kadim isimlendirmeden mahrum bırakılan çoğu yerleşim yerinin özgün adını, geç kalınsa bile, zaman içinde iade etmektedir. Ancak halen özgün adına kavuşamamış ve bunun mücadelesini veren veya duyarsız kalan pek çok yerleşim yeri olduğu da aşikârdır. Siirt ilinin ilçelerinden örnek verilecek olursa Pervari ilçesinin özgün adı *hashir*, Eruh ilçesinin özgün adı ise *dih*'tir. Bu örnekler ülkemizin farklı yerleri incelenecek olursa artacaktır.

Tillo adının anlamı üzerine farklı değerlendirmeler yapılabilir. Ancak nesneler/şeylerin kendi başlarına bir anlamı olamaz, onlara anlam katan dildir (Eagleton, 2007, s.91). Tüm dünyada olduğu gibi ülkemize de kimlik kazandıran unsurlardan biri tarihi ve kültürel unsurlarıdır. Bu unsurları oluşturan öğelerden biri de dil ve dile bağlı olarak isimlendirmedir. Kimliğimizi kaybetmemek için tarihi ve kültürel unsurların korunması ve yaşatılması gerekmektedir.

2.4. Aidiyet ve Kimlik

Günümüzde son tahminlere göre dünya üzerinde 184 bağımsız devlet bulunmaktadır. Bu devletler, bünyelerinde 600 yaşayan dil grubu ve 500 etnik topluluk barındırmaktadır. Yine bu ülkelerin pek azında yurttaşların tamamı aynı etnik/ulusal topluluğa aittir (Kymlicka, 1998, s.25). Bu istatistikler dünya üzerinde pek az yerin homojen bir sosyal yapıya sahip olduğuna işaret etmektedir. Foucault (2014), dili "tek gerçek vatan, ayağını basabileceği tek toprak, başını sokabileceği, sığınabileceği tek ev" (s.30) olarak tanımlayarak dilin önemini ortaya koymakta ve bireyin varlığına katkısını açıklamaktadır.

Mülkiyet açısından yaşadığı mekânda bir bölüme sahip olmasa bile bir yeri sembolize etmek, inşa etmek ve anlamlandırmak kişinin o yere hâkim olmasının, kendi iradesine tabi kılmasının ve kendi kimliğini vermesinin biçimi olarak yorumlanabilir. Birey benim yerim adlandırması ile mekâna kimlik aktarımı yapmaya başladığı anda süreç "yer kimliğinden", "kimlik yerine" dönüşmeye başlar (Bilgin, 2013, s.134).

Ülkemizde mekâna dini referanslar verilmesi, İslami içerikli değer, öğe ve kişiliklerin adlarının kullanılması son yıllarda yaygın uygulama alanı bulmaktadır. Tillo'da ilçe merkezinde bulunan Mücahid ve Fakirullah adlı iki mahallenin isimleri de yereli yansıtan ve dini içerikli isimlerden oluşmaktadır. Mücahid mahallesi, Şeyh İbrahim Mücahid adının, Fakirullah mahallesi ise Şeyh İsmail Fakirullah adının mahallenin temsil ettiği değer olarak ilgili kişileri referans aldığını göstermektedir.

Tillo'da ikamet eden vatandaşlar başta olmak üzere ziyarete gelen ziyaretçiler de Tillo'ya girişten itibaren bir ferahlık hissettiklerini, huzur bulduklarını bu topraklarda kendilerini rahat ve güven içinde hissettiklerini ifade ederler. Tillo'da mistik bir atmosfer olduğu ifade edilir.

"Dışarıdan Tillo'ya geri geldiğimde Tillo'nun girişinden sonra kalbim yavaş atmaya başlar, sakinleşirim, ferahlarım, rahatlarım. Buranın havası farklıdır. Burada huzur bulursunuz. Bunu sadece ben yaşamıyorum. Dışarıdan gelenlerde bunu yaşıyor." (K18, E, Lise Mezunu, 41 yaşında, Esnaf)…

"Ben buradan başka bir yerde yaşayamam, çocuklarım İstanbul'da, Ankara'da yaşıyor beni çağırıyorlar ama ben gitmek istemiyorum. Burada doğdum burada ölecem. Burası benim evimdir."(K9, K, İlkokul Mezunu, 52 yaşında, Ev Hanımı)…

"Tillo mükemmel bir yerdir. Havası güzel, insanı iyidir. Burada geçimini sağlayabilen insan için her şey tamamdır. Burası İstanbul'a Ankara'ya değişilmez." (K24, E, Okur-Yazar Değil, 63 yaşında, Çalışmıyor)…

Hall (2002) kimliği, geçmişe ait anlatılara göre kişinin kendisini konumlandırma biçimi olarak tanımlamaktadır (s.79-80). Bu anlamda kimliğin bellek unsurlarından soyutlanması düşünülemez. Birey, sahip olduğu geçmişe göre kendine birtakım tarz ve konumlar belirleyerek hareketlerini şekillendirir.

"Arkadaşlarım hemen hemen her hafta Cuma namazı için buraya geliyor, burada huzur bulduklarını manevi bir hava aldıklarını söylüyorlar. Bende Tillolu olmaktan, bu büyük zatların yaşadığı yerlerde yaşamaktan gurur duyuyorum."(K2, E, İlkokul Mezunu, 55 yaşında, Memur)…

"Memleketimiz dünyanın en güzel yerlerinden biridir. Türkiye'de Tillo'nun adını duymayan yoktur. Herkes burayı İbrahim Hakkı, İsmail Fakirullah, Meyme Hasya (Hasya Nine anlamında) sayesinde duymuştur. Bu mübarekleri ziyaret için Tillo'ya gelirler."(K13, K, Okur-Yazar Değil, 56 yaşında, Ev Hanımı)…

Katılımcı ifadelerinden anlaşılacağı üzere Tillolular, Tillolu olmaktan ve Tillo'da yaşamaktan memnundur. Ayrıca bu durumu bir ayrıcalık olarak görmektedirler. Zorunlu sebepler olmadıkça (iş, eğitim vb.) Tillo'dan ayrılmayı düşünmemekte ve Tillo'yu büyük şehirlere tercih etmektedirler.

Çavuşoğlu'na göre (2014), kimliklerin çeşitliğini ortaya koymak, benzer olmadıklarını belirtmek ve en sonunda bunları hiyerarşik bir seviyelendirmeye tabi tutmadan birbirlerine göre farklılıklarını çözümlemeye çalışmak, elimizdeki bilgiyi çeşitlendireceği için kentsel mekân daha kolay okunabilecektir (s.16). Bu bağlamda, Tillo ilçesinin bağlı bulunduğu Siirt, imparatorluk döneminden bu yana çok kimlikli bir toplumsal yapı arz etmektedir. Kimliksel farklılıklara toleranslı olan yöre insanı, bu geleneğe uzun yıllardan beri bağlıdır. Nitekim cumhuriyet öncesi dönemde, Türk, Kürt, Arap, Ermeni nüfusun olduğu yörede Müslüman, Keldani, Süryani, Protestan, Yezidi ve Katolik inançlı vatandaşlar vardı (Obuz, 2017, s.42-43). Bu farklı aidiyet ve kimliksel formlar arasında birlikte yaşama becerisi vardı.

Tillo'da ikamet edenlerin mekâna aidiyetleri katılımcıların ifadelerine göre cedlerine olan bağlılıklarından kaynağını almaktadır.

> *"Burası ceddim İsmail Fakirullah'ın, Sultan Memduh'un ve İbrahim Hakkının yetiştiği bir yerdir. Ceddimiz burada yatıyor. Burası bereketli topraklardır. Hala medreseler devam ediyor. Ben velilerin, evliyaların bereketine burayı çok seviyorum."* (K15, K, İlkokul Mezunu, 65 yaşında, Ev Hanımı)…

Tillolulların, Tillo'dan övgüyle bahsetmesinin nedeni burada yetişmiş önemli şahsiyetlerden kaynağını almakta ve bu durum mekânı yüceltmeye gitmektedir. Adı geçen şahıslara bağlılık bu kişilerin İslami ilim ve irşat vazifelerinden dolayı kazandıkları toplumsal sevginin göstergesidir. Bu nedenle Tillo'da mekâna duyulan bağlılık, kutsal bir toprak olmasa bile dini içerikli bir şehir olduğu için inanca bağlı bir aidiyetten kaynaklanmaktadır. Ancak bazı katılımcılar Tillo'nun kutsal bir yer olduğu inancına sahiptir. Bunu Tillo'da yetişmiş olan ünlü şahsiyetlere bağlamaktadır.

"Tillo bana göre Mekke, Medine ve Kudüs'ten sonra dünyada en kutsal şehirdir. Çünkü burada yetişmiş ilim adamları dünyanın başka hiçbir yerinde yetişmemiştir." (K20, E, Üniversite Mezunu, 70 yaşında, Emekli)…

"Tillo, mübarek bir şehirdir. Burada ibadet etmek, dua etmek, türbeleri ziyaret etmek gerekir." (K16, K, Okur-Yazar Değil, 55 yaşında, Ev Hanımı)…

Araştırma sahası olan Tillo ilçe merkezi, kimliksel renklilik açısından zengin bir yapıya sahiptir. Geçmişte farklı toplulukların mekânı olduğu için bu zenginlik toplumun belleğinde yer edinmiştir. Günümüzde yerleşim yerinin etnik özelliğine bakıldığında Arap kökenli nüfusun yanı sıra geçmişten beri var olan Kürt kökenli mukimlerin olduğu görülmektedir. Kamu görevi nedeni ile kasabada bulunan Türk nüfus da vardır. Bu anlamda Tillo, üç etnik kimliği aynı anda bünyesinde barındırır. Ayrıca medreselerde, Tilloya yöre dışından gelen öğrenciler de vardır. Sosyo mekânsal anlamda her üç kimliğin birbiri ile uyum içinde olduğu söylenebilir. Tillo'da belli bir grup veya etnik bir kimliğe ait homojen bir yerleşme veya mahallelerden söz edilemez. Yerleşim yerleri arasında bölünmemenin, ayrışmanın aksine komşuluk, kız alıp vermeler ile akrabalık bağları, her iki dili hatta üç dili konuşabilen bireylerin varlığı, uyumlu ve birbiri ile iyi geçinen sosyal bir yapıya işaret etmektedir. İslami inanç biçiminde kimlik kaynaklı öğelerin ön plana çıkarılması hoş karşılanmadığı için; insanlar, etnik aidiyetleri ile değil dini yaşama seviyeleri ile anılmayı öncelerler.

"Burada benim gibi yaşlı olanların çoğu Arapça bildiği gibi Kürtçe, Türkçe'de biliyor. Tillo, eskiden Fars'ça şiirler yazan İbrahim Hakkı Hazretlerinin mekânıdır."(K30, E, Okur-Yazar Değil, 65 yaşında, Emekli)...

"Medresede (Molla Burhan Medresesi kastediliyor) Araplar olduğu gibi Kürtler de var, Türkler de var. Medrese de öğrenciler, hocalar Arapça ve Kürtçe mevlitler okurlar." (K10, E, İlkokul Mezunu, 40 yaşında, Çalışmıyor)…

"Ben Kürtçe biliyorum Tillo'ya geldikten sonra Arapça da öğrendim. Çocuklarımın hepsi Kürtçe de biliyor, Türkçe de biliyor. Ama asıl önemli olan hâl dilidir. Halimizle davranışlarımızla Allah'ın istediği gibi Müslüman biri gibi yaşayabiliyor muyuz bu önemlidir."(K25, E, Lise Mezunu, 49 yaşında, Esnaf)…

Tillolular kasabalarını övmekten ve kasaba hakkında konuşmaktan büyük keyif alır. Ancak bu anlatılarının neredeyse tamamı İsmail Fakirullah ve İbrahim hakkı hazretlerinin türbesi ve ışık olayı üzerinedir. Tillo'ya ait diğer figürler, yerler pek anlatılmaz. Burada amaç bilgiyi gizlemek değil verilen bilginin çok yüce olduğu ve bununla yetinilmesi ile ilgili inanıştır.

"İbrahim hakkının hocası için yaptığı ışık olayını görün. Kaleye gidin sonra türbeye o zaman ne kadar büyük ilim sahibi olduğunu göreceksiniz. Küçük pencereden ışığı nasıl türbeye yönlendirmiş hala bilim adamları çözemiyorlar. Bozulduğunda yapmak için kaç tane profesör geldi ancak düzeltebildiler. O kadar güzel yapılmış ki dünya da her gün depremler oluyor ama o kale duvarının düzeni bozulmuyor." (K7, E, Lise Mezunu, 47 yaşında, Esnaf)…

Tillo'da sosyal yaşama ait bilgiler mahrem kabul edilir ve anlatılmak istenmez.

"Valla herkesin evinde ne olduğunu kendi bilir nasıl yaşıyorlar nasıl giyiniyorlar ne adetleri var başkasını da ilgilendirmez! Ev kapalı kutudur ne olduğu içinde kalır." (K6, E, İlkokul Mezunu, 45 yaşında, Çiftçi)…

Hemşehri olmak aynı şehirden olmak anlamını içerir. Ancak bu anlatımdaki aynılık coğrafi olarak aynı mekânı paylaşmaktan değil aynı toplumsal bellek öğelerine sahip olmak anlamındadır. Aidiyet duygusunun bireylerde oluşmasını sağlayan toplumsal belleklerde yer edinmiş olan bu kültür öğelerinin ortaklığıdır. Hemşehrilik ilişkileri köken bölge dışında çeşitli faydalar sağlamasına rağmen (iş bulma, barınma vb.) bulunulan alanda yabancı olunmadığı için sadece sosyal yaşama entegre olma işlevi görür.

İktidarın mekânsallaşması, şehirlerin fiziki ve sosyal yapısını etkilemekte, kent kimliği ve belleğini değiştirmekte ve toplumların hafızasını silmektedir (Çavuşoğlu, 2014, s.18). Ülkemizde yeni doğan herkesin kimlik belgesinin dini hanesine otomatik olarak İslam yazılması, devletin kişiye atadığı din olarak sınırlar koymak ve onu şekillendirmek anlamı taşır. Oysa İslam dininin içeriğinde (Bakara, 2/256); *"*Dinde zorlama yoktur…" (Diyanet Meali, 2007) ifadesinden anlaşılacağı üzere dayatma bulunmamaktadır. Fakat ülkemizde doğuştan farklı dine mensup insanlar olduğu gibi kimlik kartında İslam yazdığı halde farklı dine mensup veya din kavramından uzak vatandaşların varlığı yadsınamaz bir gerçektir. Yeni üretilen çipli kimlik kartlarında din hanesinin kaldırılmış olması devletin din kimliği dayatmacı rolünden çıktığının bir göstergesidir. Ancak din bilgisinin kimlik kartlarında yazmıyor oluşu devletin bu bilgiden tamamen vazgeçtiği şeklinde anlaşılmamalı sadece kimlik kartlarında görünür olması isteğinden vazgeçtiği şeklinde anlaşılmalıdır.

Tillo'dan çeşitli sebeplerle göç eden insanların evlerini satmaması, inançlarına ve topluluğa olan bağlılığın da etkili olduğu görülmektedir. İlçe merkezinde harabeye dönmüş evler; ilçeden ayrıldığı halde evini satmayan, devretmeyen, gittikleri yerlerde ekonomik olarak güçlendikleri için maddi kaygıları olmayan kişilerin evleridir. Bu evlerin varlığı ilçe merkezinde yeni konut yapımını sınırlandırmaktadır.

> *"Bu yan taraftaki ev bizim akrabalarındır. Yıkık hale gelmişti, para gönderdiler, baştan inşa ettik, sadece tatillerde, düğünlerde geliyorlar ev boş ama satmıyorlar da, kullanmıyorlar da. Çocukları büyümeye başlamış zaten onlar Tillo'ya geri gelmez, gelip buraya yerleşmez."*(K1, E, Okur-Yazar Değil, 60 yaşında, Emekli)…
>
> *"Tillo'dan gidenler maddi durumları iyi olduğu için evlerini satmıyor, burada akrabaları var, belki bir gün geri gelirler diye evlerini boş bırakıyorlar."*(K8, K, İlkokul Mezunu, 48 yaşında, Ev Hanımı)…

Lefebvre'nin (2017) ifade ettiği gibi kent dokusu bozulma ve sıkışmaya bağlı olarak dışa doğru patlamaktadır bu nedene insanlar ikamet etmek için uzak çeperlere doğru gitmektedir (s.28). Tillo ilçe merkezinin dışında kalan, şehir merkezinin girişi sayılabilecek alanda inşa edilmiş olan siteler şehir içindeki sıkışmadan dolayı dışarı doğru patlamaya örnek olarak gösterilebilir.

> *"Benim burada (Tillo ilçe merkezini kast ediyor) evim var ama siteden de (İlçe merkezinin girişinde bulunan site evleri kastediyor) ev aldım onlar daha güzel büyük buradaki ev bize yetmiyordu artık, buradaki ev de duruyor satmıyorum."*(K19, K, İlkokul Mezunu, 45 yaşında, Ev Hanımı)…

Mahalle, şehir yapılanmasında temel unsurlardan birini oluşturur. Mahalleler, şehir yapılanmasında fiziksel olduğu kadar toplumsal içerikleri ile de kültürel etkileşimin odak noktasını oluştururlar. Mahalle, aileden sonra etkileşimin meydana geldiği ilk çevreyi oluşturmaktadır. Toplumsal pratiğin ve mekânsal varoluşun garantisi olan aile, üretim ilişkilerinin üretimi ve yeniden üretimi için (Lefebvre, 2016, s.244) hayati bir öneme sahiptir. Mahalle, sakinlerine sosyalleşmeyi öğretir. Komşuluk ilişkileri, kültürün aktarımını ve homojenleşmesini sağlar. Mahalle aynı zamanda sahip olunan hafızanın fiziksel olarak taşıyıcısı rolünü de üstlenir. Değişen şehir yapılanmasında mahalle kavramı ortadan kalkmaktadır. Mahalle yapılanmasının yok olmaya başlaması yerel kültürün aktarımının yavaşlaması sonucunu doğurmaktadır. Bu durumda yerel kültürün belleklerden silinmesi kaygılarını ortaya çıkarmaktadır.

Ahmet Hamdi TANPINAR, *Beş Şehir* adlı eserinde İstanbul'daki mahalle formunu şu şekilde ifade etmiştir:

> *"*Bugünün mahallesi artık eskiden olduğu gibi her uzvu birbirine bağlı yaşayan topluluk değildir; sadece belediye teşkilatının bir cüzü olarak mevcuttur. Zaten mahallenin yerini yavaş yavaş alt kattaki üsttekinden habersiz, ölümüne, dirimine kayıtsız, küçük bir Babil gibi, her penceresinden ayrı bir radyo merkezinin nağmesi taşan apartman aldı*"* (Tanpınar, 2017, s.130).

Tanpınar, İstanbul özelinde tüm Anadolu'nun gelecekteki konut tipi ve bu ikamet şeklinin sosyal yaşam üzerine etkilerini görmüş gibidir. Tillo kasabası da bu durumdan azade değildir. Her geçen gün artan bireyselleşme, küreselleşme ve teknoloji gibi yaşama etki eden faktörler, insanlar arasında ki iletişimi azaltmakta ve birbirlerine yabancılaştırmaktır. Tillo'da bulunan mahallelerde yaşayanların büyük çoğunluğu birbirleri ile akraba olduğu için geniş aile görünümü azalmakla birlikte devam etmektedir. Tillo'da mahalle kültürü gündelik yaşam pratiklerinin uygulanması açısından eskiye göre etkisini yitirmiş olsa bile devam etmektedir. Tillo ilçe merkezindeki bir katılımcının şu ifadeleri hayli dikkat çekicidir:

> *"Bu evi kim inşa ediyor bilemedim, önceleri hangi evde kim yaşıyor kim kimin komşusu hepsini bilirdim artık kimse kimseyi tanımıyor. Eskiden evler birbirine yakındı. Herkesin komşusu olurdu, düğünde, bayramda, cenazede beraber olurduk. Şimdi evler uzaklara yapılıyor, kimseyi tanımıyoruz."*(K14, K, Okur-Yazar Değil, 53 yaşında, Ev Hanımı)…

Ülkemizde kentler, erkekler tarafından, erkeklerin kullanımı için inşa edilmiş eril mekânlardır. Cami, çarşı, kahve, sokak vb. gibi erkek egemen alanlardaki davranış şekilleri kamusal ve özel alanlara aktarılmaktadır. Toplumsal cinsiyet sorunu aşılmış olsa bile erkek egemenliği ileride sadece kadınlar için değil erkekler içinde demokratik hayatın önündeki engellerden biri olarak var olacaktır (Çavuşoğlu, 2017, s.74-78). Kadın ve erkeğin evlenmesi yeni bir ailenin kurulması anlamı taşıdığı için bizim toplumlarımızda hem erkek hem de kadın hangi sosyal ilişkiler içerisine dâhil olacağını hangi duygu ve düşünceler ile çevreleneceğini önceden bilir (Halbwachs, 2016, s. 191). Tillo'da kadın ve erkek rolleri geleneksel kabuller üzerinden şekillenmiştir. Erkek nüfus işgücünü elinde bulundurarak çalışan nüfusu oluşturur. Erkek nüfus hem kasaba içinde hem de kasaba dışında yürütülecek işlerin baş aktörüdür. Bu bağlamda, Tillo kasabasına ait kimliklerden biri de ataerkilliğe ilişkin ve ataerkil aile yapısından kaynaklı, erkeklik kimliğidir. Erkek olma, sürekli giyilmesi gereken bir kıyafet gibi sergilenmesi gereken

kimliklerden biridir. Gündelik hayatta erkekliğin temsil ettiği kavramlar erkekler tarafından sürekli uygulanmak ve korunmak zorundadır.

Tillo'da çayhaneler, sokaklar ve işyerleri erkekler tarafından kuşatılmakta kadınlar gündelik hayatta görünmez durumda kalmaktadır. Tillolu kadın kamusal yaşamda görülmez. Erkekler; evin reisi olarak evin geçimini sağlamakta, alışverişini yapmakta ve hatta ev içerisinde kararların alınması edimini gerçekleştirmek istemektedir.

> *"Erkekler evin her ihtiyacını karşılıyor, çalışıyor zaten, o yüzden evin içerisinde alınacak kararlarda erkeğe bağlı olmalı!"*(K24, E, Okur-Yazar Değil, 63 yaşında, Çalışmıyor)…

Kadınlık kimliği, eğer sıralamaya konabilirse (toplumsal yansıması görünmediği için) farklı bir kimlik olarak ifade edilebilir. Doğu kültürlerinin çoğunda olduğu gibi Tillo'da da kadın, erken yaşlarda evlenen ve çok çocuk sahibi olması beklenen bir bireydir. Kadınlık, ev işi yükünü üzerine alan, dışarıya tek başına çık(a)mayan, çokeşlilik durumlarına rıza göstermesi gereken, evliliği ne kadar sorunlu olursa olsun boşanma, ayrılma gibi kavramları aklının ucundan dahi geçiremeyen oldukça riskli bir kimliktir. Kadınların birçoğu ev kadını olduğu için ekonomik alanda etkin değillerdir. Bu durum, kadınların sosyal yaşam ve kamusal alanda varlıklarını sınırlandırmaktadır. Dikkat çekici bir şekilde dine ait uygulamalar kadınların hareket alanını genişletmektedir. Kadınlar için boş zaman etkinlikleri düğünler, mevlitler, komşuluk ve akrabalık şeklinde bir nebze de olsa genişler. Mevlit, hatim gibi dinsel uygulamalar kadınların bilgi ve görgülerini arttırdığı gibi aynı zamanda bir araya gelmeleri içinde meşru bir ortam oluşturmaktadır (Kandiyoti, 2015, s.38). Tillo, dini ve doğal yerler açısından barındırdığı zenginlikleri ile kadınların sosyal hareketliliklerine bir nebze de olsa katkı sağlamaktadır.

"Burada büyük zatlar var. Biz de dualarımızı etmek için bu zatların türbelerine gidiyoruz. Meyme Hasya'nın (Hasya Hatun kastediliyor) ibadethanesi olan mescide gidiyoruz. Cuma namazı vaktinde Sultan Memduh Camisi'ne namaz kılmaya gidiyoruz."(K12, K, İlkokul Mezunu 45 yaşında, Ev Hanımı)…

"Havalar güzel olduğunda Kale'tül Üstad'ın bulunduğu yere (Tillo Kalesi Mesire alanı kast ediliyor) piknik için gidiyoruz, manzarası çok güzel, çocuklar ile eğleniyoruz."(K13, K, Okur-Yazar Değil, 56 yaşında, Ev Hanımı)…

Tillo yöresinde şeyhlik kavramı ve bu kavramın içerdiği anlam yörede önem arz etmektedir. Asım Us, *Hatıra Notları* adlı kitabında Tillo'da şeyhlik müessesinin gelişimini ve zamanla geçirdiği değişimi şöyle özetlemektedir:

*"*Cumhuriyetten sonra şark vilayetleri inanılmayacak kadar değişmiştir, yeknesak olmuştur. Evvelce ağalar vardı. Tekke vardı. Şeyh vardı… Tillo köyü. Bu köy 1500 evli. Burada tekke vardı. Parmaklıkları gümüştendi. Revakları vardı. Kapısı gümüştendi. Eşikleri gümüştendi. Valiler cuma günü oraya ziyarete giderlerdi. Birtakım adamlar eşiği öperek içeri girerlerdi. Senede 10 bin altın para toplarlardı… Şimdi o tekkeye ait her şey hususi idareye geçmiştir. On beş sene evvel eşiği öpülerek içeriye girilen yerlerin, adamlar bu halde görülünce değişiklik derecesi anlaşılır*"* (Us, 1966, s.766).

Yukarıdaki anlatıdan da anlaşılacağı üzere şeyhlik yörede yüksek saygınlık içeren anlamlar yüklüdür. Anlatımın geçtiği zamanlarda şeyhlerin, yörede bulunan yetkili ve etkili kişiler tarafından taltif edildikleri ve maddi güce sahip oldukları görülmektedir. Bu anlatı farklılaşmış ve gücünü azaltmış olsa bile günümüzde hala etkinliğini devam ettirmektedir. Örneğin, Tillo özellikle ışık hadisesi zamanlarında bürokrat ve siyasiler tarafından ziyaret edilmekte 'Biz de sizden biriyiz' algısı siyasi rant elde etmek için oluşturulmaya çalışmaktadır.

2.4.1. İnanç Yapısı

Tillo'da bulunan Araplar Halidi (Halid Bin Velid) ve Abbasi olmak üzere iki soydan gelmektedir. Halidi olanlar 700 yıl önce Suriye üzerinden, Abbasi olanlar ise 400 yıl önce Suudi Arabistan üzerinden Tillo'ya gelmiştir. Günümüzde halen Tillo'da Halidi soyundan geldiğini ifade edenler bulunmaktadır. Her iki ailenin de Sünni oldukları ve Şafii mezhebine bağlı oldukları bilinmektedir (Lahdo, 2009, s.30). Kadirilik ve Nakşibendilik ilçe merkezinde halen yaygın olan tasavvufi ekollerdir. Tillo ilçe merkezinde, halkın Şafii mezhebine tabi oldukları bunun yanında da Hanefi mezhebine mensup kişilerin de bulunduğu görülmektedir.

> *"Biz şafiiyiz. Tillolular genelde şafii mezhebine mensuptur. Birde Hanefi mezhebine mensup kişilerde var. Ama diğer mezheplerden kimse yoktur."*(K25, E, Lise Mezunu, 49 yaşında, Esnaf)…

1926 tarihli yazarı bilinmeyen bir raporda Tillo'dan şu şekilde bahsedilmektedir:

> "Fakirullah'ın ve çocuklarından Memduh'un türbeleri, yaşayan aileleri vardır. Bunlardan başka Türk filizoflarından 'Marifetname sahibi İbrahim Hakkı'da burada metfundur. Bu köyde İbrahim Hakkı'nın kız çocukları tarafından ahfadı vardır. Fakat bunlar Türkçe'yi unutmuşlar, Arapça, Kürtçe konuşuyorlar (…) Tillo'daki Kadiriliğe bir de Veysilik karışmıştır" (Yıldırım 2011'den aktaran Obuz, 2017, s.47).

Tillo ilçe merkezinde İslam inancı öncelikle aile ve yakın çevre üzerinden aktarılmaktadır. Ayrıca ilçe merkezinde bulunan medreseler İslami eğitim içerikleri ile dine ait bilgileri aktarmaktadır. İslam inancı kasabada yaşayan halkın yaşam şekli olmakta ve sosyomekânsal bir pratiğe dönüşmektedir. Dinsel özellikleri ağır basan bir grubun sahip olduğu hatıralar, bazı konumların ve nesnelerin dağılışı ile mekânda kendine yer edinir (Halbwachs, 2017, s.166). Tillo, İslami içerikli yapıların (camii,

mescit, türbe, medrese, taziye evi, mezarlık) yaygın olarak bulunduğu mekânsal bir görünüme sahiptir. Bu mekânsal pratiğin en yaygın görülen şekillerinden biri medreselerdir.

2.4.1.1. Ritüel, Menkıbe ve Kutsallık

Siirt iline ve özelde Tillo'ya *Evliyalar Diyarı* adı da verilmektedir. Tillo'nun bağlı olduğu Siirt iline çoğu zaman Evliyalar Diyarı denmesinin nedeni Tillo'da ve diğer ilçelerde İslam âlimlerinin ve dini özellikleri ile ün salmış şahsiyetlerin yaşamış olmasıdır. Yörede yaşamış, yörenin belleğinde yer edinmiş, eğitim ve kültür açısından yöreye değer katmış bazı ünlü şahsiyetler şöyle sıralanabilir:

Tillo ilçesinde, Şeyh Hamza El Kebir Hz., İsmail Fakirullah Hz. , İbrahim Hakkı Hz. (Aslen Erzurumludur.), Sultan Memduh Hz., Şeyh İbrahim Mücahit Hz., Hasya Hatun Hz. (Kadın), Şeyh Muhammed El Hazin Hz., Şeyh Muhammed El Tomani Hz., Mustafa El-Kürdi Hz. , Şeyh Hasan-ül Ferd Hz., Hasan El-Fatir Hz. (Hz. Ömer soyundan geldiği rivayet edilir.), Molla Kasım Hz., Şeyh İsmail Garip Hz. (Aydınlar (Tillo) Kaymakamlığı, 1997,s.13).

Siirt merkez ilçede, Muhammed El Münkedir (Hz. Muhammed'in halasının oğlu olduğu rivayet edilir), Şeyh-ün-Neccâr, Şeyh Mûsâ (Halid Bin Velid'in soyundan geldiği rivayet edilir), Seyda Molla Halil es-Siirdi; Baykan ilçesinde; Veysel Karani Hazretleri; Pervari ilçesinde, Abdurrahman Bin Avf (Cennetle müjdelenen 10 sahabeden biri); Eruh ilçesinde, Şeyh Hüseyin Basretî, Şeyh Abdurahman Eş Şaviri, Şeyh Muhammed Aynî 'nin türbeleri veya makamları bulunmaktadır.

Dini şahsiyetler açısından zengin olması Tillo'ya İslami bir kimlik ve değer katmaktadır. Kasabada bulunan dini değer ve hassasiyetler bir takım toplumsal pratiklerin üretilmesini ve yeniden üretilmesini sağlamaktadır. Tillo'da yaşamış olan

şahıslarla ilgili anlatılan menkıbeler şahıslara ait bilgilerin unutulmamasını sağlamıştır. Bu zatların türbelerinde veya yakınında yürütülen ritüeller gündelik hayatta izlenebilmektedir. Türbe ziyaretleri yerel halk tarafından günümüzde de canlılığını koruyacak şekilde devam etmektedir. İlerleyen bölümlerde halk inanışları, geçmişten günümüze taşınan ritüel benzeri davranış kalıpları ve geleneksel davranış biçimleri gerçekleştiği yerler (Türbe, mezarlık, kuyu, taşlık vb.) üzerinden anlatılmaya çalışılmıştır.

Ritüel, dini bir inanç gibi benimsenmiş alışkanlık, kişilerce kutsallaştırılmış davranışlar, davranış biçimleri, temalar olarak tanımlanmaktadır (TDK Sözlük). Ritüel kavramı yörede kelime olarak karşımıza çıkmasa bile pratikte çeşitli şekillerde gözlenebilmektedir. Tillo ilçe merkezinde dini yapıların çevresinde olduğu gibi sosyal yaşamda da bazı ritüeller uygulanmaya devam etmektedir. Türbe ziyaretleri, bayram törenleri ve ev içi yaşam pratiklerinde birtakım ritüeller izlenebilir. Türbe ritüeli esnasında; ziyareti gerçekleştiren kişi içinde bulunduğu zamanın dışına, türbe ise kendisini çeviren duvar, çit, demir ve taşların ifade ettiği anlamların dışına çıkar (Karakaş,2014, s.67). Bu şekilde zaman ve mekân farklı anlamlara bürünür ve ziyaretçi gündelik yaşamdan farklı davranış şekilleri göstermeye başlar. Mekân ve zaman bilindik anlamını yitirir ve türbenin kutsallığı ile çevrilmiş bir hale gelir.

Menkıbe, din büyüklerinin veya tarihe geçmiş ünlü kimselerin yaşamları ve olağanüstü davranışlarıyla ilgili hikâyeler olarak tanımlanmaktadır (TDK Sözlük). Tillo yöresi barındırdığı dini şahsiyetlerden dolayı çeşitli menkıbelere ev sahipliği yapar. Menkıbe adı verilen anlatılar, ilgili kişinin hayatındaki kesitleri ve olağanüstü haller denebilecek olan kerametleri içerebilir. Menkıbe her ne kadar olağanüstü bir olay olsa bile anlatıcı bunu gerçekmiş gibi kabul eder. Çünkü menkıbe sahibi kişi dini açıdan önemli bir konuma gelmiş kişidir ve zamanının otoritesidir. Bu otorite günümüzde de

yörede devam ettirilmeye çalışılmaktadır. Menkıbeler bu anlamda şaşırtma, hayrete düşürme, korkutma, yüceltme, saygı uyandırma gibi anlamları içlerinde barındırırlar. Örneğin ateşte yanmama olayı İsmail Fakirullah, Sultan Memduh ve İbrahim Mücahid menkıbelerinde izlenebilir.

Ülkemizin pek çok yöresinde türbelerin yakın çevresindeki ağaç, toprak, taş ve sular türbe sahibi olan dini şahsiyete atfedilen kutsallıktan dolayı tılsımlı ve hatta kutsal sayılır. Evliya olarak görülen dini şahsiyetten dolayı türbelerin etrafındaki doğa elemanlarının da bu durumdan etkilenmiş olduğu varsayılır. Ağaç, kutsal kabul edilen bir yerin yanına veya yakınına dikildiği zaman onun erdemlerini kazanır (Bonnefoy, 1981, s.28). Ancak son araştırmalara göre, bireyin bir ağaca sarılması, DEHB, depresyon ve diğer zihinsel hastalıklar dâhil olmak üzere pek çok sağlık sorununun giderilmesine yardımcı olabilmektedir (Çalışır, 2018, 1.parag).

2.4.2. Tillonun İnanç Yapısına Etki Eden Önemli Şahsiyetler

İsmail Fakirullah ve İbrahim Hakkı Hazretleri Tillo'nun inanç altyapısını oluşturan en önemli isimler olarak karşımıza çıkmaktadır. Tillo ile özdeşleşen ve kasabanın ülke çapında ün salmasına neden olan bu önemli şahsiyetlerin hayatına aşağıda yer verilmiştir.

2.4.2.1. İsmail Fakirullah Hazretleri

İsmail Fakirullah Hazretleri Tillo kasabasında belleklerde en fazla iz bırakmış şahsiyetlerden biridir. Siirt'teki Medrese-i Fahriye'de eğitim aldığı gibi babası Molla Kasım'dan da din ve dünya ilimlerini edinir. 24 yaşında babasının vefatı ile onun yerine Ulu Cami'de (günümüzde Tillo İlçe merkezindeki İsmail Fakirullah Camii) imam ve müderris olarak görev yapmaya başlar. İsmail Fakirullah kimseye yük olmamak ve

geçimini kendi kendine temin etmek için günümüzde Tillo'ya üç km mesafede bulunan Dua Tepesi'ndeki araziyi işlerdi. Burada arazinin bir kısmına buğday eker bir kısmında üzüm yetiştirirdi (Arslan, 2018, s. 368). İsmail Fakirullah Hazretlerinin hayatında en önemli dönem noktası kuyu hadisesidir. Bu olaydan sonra istiğrak halinde (manevi olarak kendini kaybetme, manevi hallere dalma durumu) kalmıştır. Kuyu hadisesinin detaylarına tezimizdeki Yeşil Şifa Kuyusu başlığı altında yer verilmiştir.

İsmail Fakirullah Hazretleri, Reis-ul Ulema (âlimlerin reisi) olarak bilinen Mevlana Molla Ali'nin (Molla Ali'nin oğlu Molla Abdül Cemal, Molla Abdül Cemal'in Oğlu Molla Muhammed, Molla Muhammed'in oğlu Molla Kasım, Molla Kasım'ın oğlu İsmail Fakirullah) nesebindedir. Mevlana Molla Ali Hicri 910 yılında Tillo'ya gelerek medrese kültürünü başlatan kişidir.

İsmail Fakirullah'ın, fakirlik unvanını benimseyen ve kendisine Allah'ın fakiri anlamında *Fakirullah* adını veren dünyayı/dünyalığı önemsemeyen bir yapısı vardır. İsmail Fakirullah'ın torunları Tillo'da Fakirullah Mahallesi'nde ikamet etmektedir. İsmail Fakirullah'ın soyundan gelen Tillolular kendisinden ceddimiz diye bahsetmektedir.

Tillo'nun önemli karakterlerinden biri olan Sultan Memduh, İsmail Fakirullah'ın torunudur. İsmail Fakirullah, yetiştirdiği talebelerden biri olan İbrahim Hakkı'nın ün sahibi olmasında önemli bir paya sahiptir. İbrahim Hakkı Hazretleri, hocası olan İsmail Fakirullah'a vefa göstergesi olarak Işık Hadise'sinin gerçekleştiği türbeyi ve kaleyi inşa ettirmiştir.

2.4.1.2. İbrahim Hakkı Hazretleri

"Tillo'nun en tanınmış kişisi kimdir?" sorusunun cevabı olabilecek kadar ünlenmiş olan İbrahim Hakkı Hazretleri aslen Erzurumlu olmakla birlikte Tillo'da eğitim alarak hayatının büyük bir kısmını burada geçirmiş ve dini ilimler konusunda pek çok eser bırakmıştır. Tillo'ya amcası ile ilk gelişi daha buraya gelmiş olan babasını ziyaret etme amaçlıydı. Babası hac yolunda İsmail Fakirullah Hazretleri'ne intisap etmiştir. İbrahim Hakkı yedi yaşında iken annesinin vefat etmesi üzerine Tillo'ya babasının yanına gelir ve çok kısa kesintiler olsa bile ömrünün sonuna kadar yaşayacağı ve hatta vefat ettikten sonra defnedileceği Tillo'da kalır. Hocasının yanında ilim tahsil eder. İbrahim Hakkı hem dini ilimleri, hem de fen bilimlerini aynı anda taşıma anlamında *Zülcenaheyn* yani *İki kanatlı* unvanını elde etmiştir. Hocası İsmail Fakirullah Hazretlerinin vefatından sonra eğitim faaliyetlerini hocasının oğlu Abdulkadir-i Sani Hz. ile birlikte son nefesine kadar devam ettirmiştir. I. Mahmut'un daveti ile gittiği İstanbul ziyareti esnasında saray kütüphanesinde çalışma imkânı bulur. İbrahim Hakkı Hazretleri yaşadığı zaman diliminde geniş halk kitlelerine ulaşma ve onları etkileme noktasında zamanının en önemli isimlerinden biri olmuştur (Arslan, 2018, s.368). En meşhur eseri olan *Marifetname* Türkçe yazılmış olup bu kitap dışında küçük kitap ve mecmularla birlikte elli sekiz eser sahibidir. İbrahim Hakkı ise eserlerinin sayısını on beş olarak ifade eder (Arslan, 2006, s.149). Eser sayısı konusunda farklı rakamlar verilmesi bazı küçük kitap ve mecmuaların eklenip eklenmemesi ile ilgilidir.

Marifetname'de evren, insan fizyolojisi, insanın görevleri gibi konular işlenmektedir ki bu içerik kitabı bir halk kitabına dönüştürmektedir. Marifetname dışındaki eserlerinin bir kısmı Arapça ve Farsça el yazmaları olduğu için Tillo'daki müzede cam vitrinlerin içinde çevrilmeyi ve bilim dünyasına kazandırılmayı beklemektedir.

2.5. Geçim Kaynakları

İnsanların hayatlarını daha rahat bir ortamda sürdürmek için yaptıkları etkinlikler ekonomik faaliyetleri oluşturmaktadır (Tümertekin, 1972, s.23). Tillo ilçe merkezi; yaşam tarzı, ekonomik fonksiyonları ve gündelik hayat pratikleri açısından kasaba ve şehir arasında kalmış ancak kırsal yerleşim yeri özellikleri gösteren bir yapıya sahiptir. Tillo ilçe merkezinin ekonomisi esas olarak tarım ve hayvancılık faaliyetleri üzerine kuruludur. Tillo'nun etrafında geniş ve büyük tarım alanları yoktur. Arazinin engebeli olması ve sulama imkânlarının azlığından dolayı tarım faaliyetleri belli ürünlerle sınırlı kalmıştır. Bu ürünler fıstık, üzüm, incir ve bazı sebze türleridir. Bu noktada şehirlerin sahip olmaları gereken fonksiyonlar ile tarım arasındaki ilişki hakkında Weber'in yaptığı tanımlama aydınlatıcı olabilir:

> *"*Şehrin tarımla ilişkisi çok net olmamıştır. Geçmişte "yarı-kırsal" şehirler vardı, halen var. Bunlar bir yandan pazar trafiğinin geçtiği mekânlar ve tipik ticaret merkezleri olarak işlev görürken, bir yandan da ortalama bir şehirden, yiyecek ihtiyaçlarının büyük bir bölümünü kendisi yetiştiren ve hatta satmak için üretim yapan büyükçe bir şehir kitlesinin varlığı ile ayrılmaktadır*"*(Weber, 2015, s.81).

Günümüzün ekonomik şartlarının farklılaşmasından kaynaklı olarak bazı iş kolları kaybolmaya başlamıştır. Örneğin Tillo'nun göze çarpan özelliklerinden biri de yakın zamanlara kadar sünnetçiliğin kasabada yaygın olarak yapılmasıdır. Kasabada bulunan sünnetçilerin halen farklı yörelere meslek icabı gittikleri bilinmektedir. Günümüzde bu mesleği yapanların mevcudiyeti ile beraber hastanelerde sünnet ettirme uygulaması da yaygınlaşmaya başlamıştır. Ancak yeni yetişen nesil sünnetçiliği bir meslek olarak görmemektedir. Ayrıca kök boya ile ip üretimi ve kilim dokuma faaliyetleri de günümüzde kaybolan meslekler grubuna girmiştir.

> *" Şimdiki gençler her işi beğenmiyor. Eskiden sünnetçilik, çiftçilik, bağcılık, duvar ustalığı, kilimcilik, tarla işçiliği yapardı herkes. Artık gençlerin hepsi*

memur olmak istiyor. Müdür, amir olmak istiyor. Ağır iş yapmak istemiyorlar." (K26, E, İlkokul Mezunu, 40 yaşında, Esnaf)…

Arıcılık günümüzde halen devam eden bir iş koludur. Arıcılık işi ile ilgilenenler hem kendi ihtiyaçlarını karşılama hem de pazarlama amacı ile üretim gerçekleştirirler. Arıcılık işi ile uğraşanların bir kısmı Tillo çevresindeki fıstık ve üzüm bağlarına kovanlarını kurarken bir kısmı da bitki örtüsü açısından zengin olan Pervari ve Şirvan ilçelerine kovanlarını götürmektedir. İlçe merkezinin ve yakın çevresinin zengin bir bitki örtüsüne sahip olmaması bazı arıcıların kovanları ile Şirvan ve Pervari'de konaklamalarına sebep olmaktadır.

Tillo kasabasının, Siirt il merkezine çok yakın (8.9 km) olması ve yetişmiş insan gücünün kasaba dışına çıkmasından dolayı farklı ekonomik faaliyet kollarının (sanayi ve hizmet) gelişemediği görülmektedir. Buna rağmen erkek nüfus, işgücünün büyük bir çoğunluğunu oluşturduğu için aynı zamanda çalışan nüfusu oluşturmaktadır. Ev işlerini üstlenen kadınlar ayrıca bağ ve bahçe işlerinde yardımcı olmaktadır. İlçe merkezinde yaşayanların büyük çoğunluğu ihtiyaçlarını Siirt il merkezinden karşılamaktadır. Tillo'da göze çarpan dört market, iki hediyelik eşya mağazası, bir ekmek fırını ve iki esnaf lokantası dışında işyeri bulunmamaktadır (Tillo Kaymakamlığı, 2019). Devletin resmi kurumlarından dolayı şehir görünümünde olan Tillo aynı zamanda tarıma dayalı geleneksel toplum yapısından dolayı kırsal bir görünüm arz etmektedir. Tarıma dayalı sanayi kollarından biri veya birkaçının etkin olarak faaliyete geçirilmesi ekonomik gelişmeyi arttıracağından kasabanın şehir görünümü de toplumsal hayatta kendini gösterebilir.

Etrafı bağ ve bahçelerle çevrili olan (Foto- 2) Tillo'da Siirt yöresine has bir fıstık türü olan Siirt fıstığı ve fıstığın yabani hali olan bıttım yetiştiriciliği kasabanın en önemli gelir kaynağı olarak göze çarpar. Tarım gelirleri anlamında en etkili üretim fıstık yetiştiriciliğidir. Tür olarak Siirt Fıstığının hem iç hem de dış pazarda yoğun talep

görmesi fıstık yetiştiriciliğini ön plan çıkarmıştır. Fıstık yetiştiriciliğinin emek yoğun bir iş olmaması ve yüksek fiyatlardan alıcı bulması bu tarımsal türe yönelimi arttırmıştır. Yüksek gelir sağladığı için fıstık yörede *yeşil altın* olarak anılmaktadır. Fıstık bağlarında üzüm yetiştiriciliği yapılması da yaygın olarak başvurulan gelir getirici faaliyetlerden biridir. Yetiştirilen üzümler yaş ve kuru olarak pazarlandığı gibi üzüm pekmezi olarak da satılmaktadır. Yaz aylarının sonlarına doğru kış hazırlıkları başlar. Bağlarda yetiştirilen üzümler toplandıktan sonra kurutularak kışın kuru üzüm şeklinde pazara sunulmak ve tüketilmek üzere hazır hale getirilir. Üzümün bir kısmı ise kazanlarda kaynatılarak pekmez yapılır. Kuruyemişler ile karılarak pestil üretimi de yapılmaktadır.

Fotoğraf- 2 Tillo'yu Çevreleyen Fıstık ve Üzüm Bağları.

Ülkemizin çoğu yerinde olduğu gibi tarımın en büyük problemi tarla, bağ ve bahçelerin miras yoluyla parçalanması ve ailelerin geçim sağlayamayacak hale gelmesidir. Kırsal bölgelerde, miras yoluyla toprağın bölünmesi ve makineleşme bu sahalarda gizli işsizliğe neden olmaktadır (Fügen, 2009, s.84).

Ülkemizin tarım ekonomisinden azami düzeyde faydalanabilmesi için tarım faaliyetlerine ait problemlerin çözülmesi ve tarımın parasal anlamda yüceltilmesi

gerekmektedir. Tillo'da da yaşayan vatandaşların toprağını terk etmemesi için tarıma bağlı sanayinin yaygınlaştırılması ve yetiştirilen ürün türlerinin ve tarım şeklinin çeşitlendirilmesi gerekir. Gündelik hayatın bu beslenme ile ilgili uygulamalarının yapılabilmesi için geniş bahçeli ve avlulu evlere ihtiyaç vardır. Cas evler, bu ihtiyaçları karşılayacak şekilde tasarlanmıştır. Tillo kasabası, istihdam olanaklarının sınırlı olmasından dolayı sürekli olarak cazibe merkezi olan büyük şehirlere göç vermektedir. Geçimini sağlamak ve hayatını idame ettirebilmek için iş imkânlarının yoğun olduğu yerlere doğru bir akış vardır. İlçe merkezinde lise bulunmaması ve üniversiteyi kazananların kasabadan ayrılması nedeni ile sürekli dışarıya doğru bir hareketlilik vardır. Eğitim ve ekonomik kaygılar ile ilçe merkezinden ayrılan nüfusun, dinamik nüfusu oluşturması ekonomik gelişmeyi sınırlamaktadır.

Geleneksel hayatın üretim biçimlerinin azalması ve değişmesi ekonomik zorlukları da beraberinde getirmektedir. *El işlemeden, alın terlemeden* (Kutlu, 2017, s.30) yapılabilecek iş kolları her yerde olduğu gibi Tillo'da da daha cazip hale gelmiş, insanı topraktan koparmış ve doğup büyüdüğü yerlerde miras yoluyla bölünmüş toprağın getirisi ile geçinemediği için memleketinde barınamaz hale gelmiştir.

2.5.1. İnanç Turizmi

Tillo, eğitim ve kültür altyapısından kaynaklı olarak din âlimleri ve tasavvufi şahsiyetlere ait türbe ve ziyaret yerlerine sahiptir. Tillo bu kültürel değerleri görmek için yöre dışından gelen ziyaretçileri ağırlamaktadır. Tillo'da uzun yılların birikimi ile oluşan dini motifler ilçe merkezini turizm açısından bir çekim merkezi yapmıştır. Ünlü şahsiyetlerin türbeleri, eski şehir dokusu, medreseler ve ışık hadisesinin meydana geldiği kale çevresi başlıca çekim noktalarıdır. Tillo'ya gelen turist sayısı yıldan yıla artış göstermesine rağmen turizm altyapısı aynı hızda gelişememektedir. İlgili mekânların gezilebileceği ulaşım yolları istenen düzeyde olmadığı gibi araçsız

gelenlerin şehir içinde yaralanabileceği ulaşım araçları da bulunmamaktadır. Bayram günlerinde, cuma namazı (Foto 3) zamanlarında, bazen hafta sonlarında (Foto 4) ve Tillo'nun sembolü olan ışık hadisesi günlerinde şehir içi trafik durma noktasına gelmekte mevcut yollar ihtiyaca nazaran yetersiz kalmaktadır.

Fotoğraf- 3 Tillo Ulu Camii Cuma Namazı Çıkışı.

Tillo'da yakın zamanda Belediye'ye bağlı bir misafirhane ve bir konuk evi yapılmış olup aktif olarak hizmet vermektedir. Konukevi ve misafirhane yapılması artık insanların misafirleri evlerinde ağırlamak istememelerinin bir göstergesi olarak yorumlanabileceği gibi arttırılmak istenen turizm faaliyetleri için altyapı oluşturma çalışması olarak da yorumlanabilir. Medreselerde de misafir ağırlamak için ayrılmış odalar bulunmaktadır.

Tillo bu anlamda sayıca fazla grupların konaklama talebini karşılamakta yetersiz kalmakta ve ziyaretçiler Siirt il merkezinde kalmaktadır. Tillo ziyareti günübirlik bir ziyarete dönüşmektedir. Bu nedenle kasabada gün geçirmeyen ziyaretçilerin kasaba ekonomisine katkıları da sınırlı kalmaktadır.

Tillo, inanç turizmi açısından çok önemli bir potansiyele sahiptir. Evliyalar diyarı olarak adlandırılan Tillo bu övgüyü pek çok dini figürle birlikte ülke çapında üne sahip olan İsmail Fakirullah ve İbrahim Hakkı Hazretleri'nin mekânı olmakla almıştır.

Fotoğraf- 4 Tillo Kabristanının Girişi.

> "Siirt yöresinde pek çok dini şahsiyet yetiştiği ve yetişen bu şahsiyetler birçok eser geride bıraktıkları için inanç turizmi potansiyeli bakımından oldukça zengindir. Dolaysıyla, yörenin turizm potansiyelini oluşturan bilge şahsiyetlerin türbeleri ve geride bıraktıkları önemli eserleridir. Ayrıca, bu kişiler yörenin ve bölgenin dinsel ve düşünsel yaşamına önemli derecede katkıda bulunmuş ve günümüze ulaşan birçok yapı ve yazılı eserler bırakmışlardır. Işık hadisesi olayı bilimsel açıdan çekici gerçekleşme dinamiği ile önemli bir turizm öğesidir." (Özgen, 2012, s.258).

Tillo Kaymakamlığı ve Tillo Belediyesi ile Siirt Valiliği ve Siirt Belediyesi Işık Olayını sürekli ön plana çıkarmaya ve tanıtımını yapmaya çalışmaktadır. Siirt ile ilgili turizm faaliyetlerinde de (broşür, fuar, sergi, belgesel vb.) sürekli ışık olayı ön plana çıkarılmaktadır. Tillo'nun turizm açısından önemli bir potansiyele sahip olmasına rağmen turizm gelirleri halkın ekonomik faaliyetlerinde ve kasaba ticaretinde hissedilir miktarda etkili olamamıştır. Tillo'ya gelen ziyaretçiler ziyaretlerini günübirlik gerçekleştirmektedir. Ziyaretçilerin konaklama, beslenme ve alışveriş gibi ekonomik faaliyetler için para harcamamaları turizm gelirlerinin düşük olmasına neden olmaktadır. Tillo Belediye Başkanı (2019) İdham AYDIN:

> "Tillo'ya yılda 450 bin kişi ziyarete geliyor ama, Tillo maalesef bu ziyaretçilerden faydalanamıyordu. Düşünün 450 bin ziyaretçi 450 bin simit yer, 450 bin çay içerse, ilçe ekonomisi katkı görürdü. Neden? Çünkü turizm açısından bizim alt yapımız hazır değildi. Yani belediye hizmet binamız yok, hizmet aracımız yok, parkımız yok, bahçemiz yoktu." (Medyasiirt, 2019).

ifadesi ile turizm gelirlerinin kasaba ekonomisine etkisinin olmadığı bilgisini vermektedir. Bu durumun önüne geçilmesi için Belediye teşkilatının girişimleri ile hibe ve destek programlarına başvurulmakta ve turizm altyapısı geliştirilmeye çalışılmaktadır.

2018 yılında Tillo ilçe merkezine 3 kilometre uzaklıkta Kale'tül Üstad Tepesine Orman Bakanlığı aracılığı ile 90 dönüm alan üzerine *Tillo Tabiat Parkı* ve Avrupa Birliği (AB) fonlarından faydalanarak *Mesire Alanı* yapılmıştır. Ayrıca proje kapsamında Güneydoğu Anadolu Bölgesinin en yüksek *Cam Terası* inşa edilmiştir. Botan Nehri ve Alkumru Barajı'na bakan doğa güzelliği ile yerli ve yabancı turistlerin ilgisini çeken Kale'tül Üstad Tepesi'ne (Işık Hadisesinin başladığı duvarın bulunduğu alan) gelen ziyaretçiler turizm gelirlerini bir nebze de olsa arttırmaktadır. *Tillo Tabiat Parkı* adı verilen bu alana araç girişleri ücretli yapılmış olup seyir terası da ücretidir. Tillo Tabiat Parkı, ziyaretçilerin kullanımı için ücretsiz kullanılabilen çardaklar ile donatılmıştır. Tillo Tabiat Parkı içerisinde bulunan lokanta ziyaretçilerin beslenme ihtiyacını karşılayarak kasaba ekonomisine bir miktar da olsa katkı sağlamaktadır.

Ancak yörede yapılan çalışmalar halkın gözünde kutsiyet içeren fiziksel inanç öğelerine zarar vermekte ve asli hüviyetlerinin yok olmasına neden olmaktadır. Sahadaki kültürel öğeler turizm öğesine dönüştürülerek Mutlak mekân algısı oluşturulmaktadır. Kültürel mirasın somut örneği olan bu yapılar günümüzde devlet eliyle turizm geliri oluşturma kaygıları restore edilerek ayakta tutulmaya ve turizme kazandırılmaya çalışılmaktadır.

Geçmişten günümüze zamanın öğütücü gücü ve son yıllardaki küreselleşme, modernleşme dayatmaları sahip olunan yere/yöreye özgü, özel değerlerin üzerini örtmeye hatta yok etmeye devam ediyor. Oysa geçmişe hamasetle yaklaşmak yerine sahip olunan değerlerin hakkının verilmesi ve yeni nesillere aktarılması ile sağlıklı bir

gelecek inşa edilebilir. Küreselleşme ve kapitalizm, koruma kaygısı taşımadan sadece kâr amacı ile mekânın taşıdığı eser ve özellikleri cazibeli hale getirir. Turizm, yerele ait değerleri kendi istekleri doğrultusunda metalaştırdığı için yerelin otantikliğini yok eder. Tartışılması gereken, bu değerleri/eserleri/özellikleri taşıması ve aktarması gereken bireyin, turizm adı altında kâr/kazanç anlayışı doğrultusunda kendi eli ile pazarlama aracı haline getirerek tahrip etmeye başlamasıdır.

Kapitalist sistem, çılgın tüketim hırsına mal yetiştirememekte folklorik ve dinsel kültür unsurlarını sürdürülebilir turizm adı ile pazarlanabilecek metalara dönüştürmektedir. Toplumun kendi iç dinamikleri ve tarihsel birikimi ile ürettiği kültüre ait değer/öğeleri birer sermaye ürünü olarak gören ve pazarlayarak kâr amacına ulaşmaya çalışan kapitalist sistem, bu kârlılık için hiçbir yatırım yapmamıştır (Özgen ve Ege, 2018, s.673). Somut kültürel miras öğeleri turizm faaliyetleri için heba edilmemelidir. Bu öğelerin restorasyonu aslına uygun bir şekilde yapılmalıdır. Turizm değeri olan öğelerin bakım ve onarımları, sadece belediyelerin inisiyatifine bırakılmamalı, Kültür Bakanlığı ve uzman ekiplerin desteği alınmalıdır. Turistik alanların araç trafiğine kapatılması ve gezgin turistlerin yaya olarak gezilerini gerçekleştirmeleri bu alanların tahrip olmasını engelleyecektir.

2.6. **Gündelik Yaşam**

Lefebvre (2016), "gündelik" kavramını, kelime anlamından çıkararak küreselleşme, devlet, teknik ve kültürün içine yerleşen (s.40) bir yaşam tarzı olarak açıklamakta ve gündelik kavramının anlamını geniş bir alana yaymaktadır. İnsanoğlunun kendisinden önceki kuşaklardan aldığı veya karşılıklı etkileşim ile ortaya çıkardığı, toplumu birleştiren ve bireyde doyum sağlayan kültür (Güvenç, 1972, s.95-108) aynı zamanda değişim özelliği ile farklılaşarak sonraki nesillere aktarılır.

Gündelik hayata dair olan şeyler, sahneye uygulanan dekor gibi ortaya çıkar ve zamana egemen bir hale gelir (Lefebvre, 2016, s.11). Gündelik hayat pratiklerinin sahneye çıkışı ve somut olarak varlıklarının hissedilmesi dilin kullanımı, yazı ve imgelerin mekâna aktarımı şeklinde kendini gösterir. Bu şekilde hafıza mekânları ortaya çıkar.

Tillo'nun sosyal yapısı, geleneksel değerler ve İslami inanç öğeleri üzerinden şekillenmiştir. Tillo, Osmanlı döneminden beri kültür ve eğitim şehri olma özelliğini günümüze kadar getirmiştir (Aydınlar İlçesi Kaymakamlığı, 1997, s.12). Günümüzde medreseler, kültür aktarımı ve sayı bakımından varlıklarını arttırmaktadır. Yakın zamanlarda yeni yapılan medrese binalarına rağmen yöredeki talep karşılanamamaktadır. Medreselerde bulunan öğrenciler yörede ikamet eden ailelerin çocukları ile beraber ülkenin çok farklı yerlerinden gelen ailelerin çocuklarından oluşmaktadır. Medreseler kasabanın farklı alanlarına inşa edilmiştir. Tillo'da medrese kültürü İsmail Fakirullah'ın büyük dedesi Mevlana Molla Ali'nin Hicri 910 yılında buraya gelmesi ile başlamıştır (Yüce, 2007, s.431). Tillo'nun bu geçmişi yörede inanç temelli bir kültürel kimlik oluşmasına yol açmıştır. Toplumun sosyal yaşam biçimi dini öğeler üzerinden şekillenmiştir. Tillo kasabasının medrese kültürüne aşina olması ve kapalı bir toplumsal yapıya sahip olması yörenin önemli özelliklerinden biridir.

Toplumun en küçük birimi olan aile toplumun temelini oluştur. Aile kavramı, küçük bir gruba indirgenmesine rağmen eşler ve çocukları birbirine bağlaması yönüyle toplumu oluşturan birleştirici güç olmaya devam etmektedir (Halbwachs, 2016, s. 194). Aile gelenek, görenek, din ve yaşam pratiklerinin ilk temas yeri olarak kültür aktarımının başlangıç noktasıdır. Topluluğa ait tüm dinamikler ve yaşam pratikleri öncelikle aile içerisinde öğrenilir. Bu nedenle bir toplumu anlayabilmek için öncelikle aileyi anlamak gerekir. Tillo'da dini yaşayış biçimi ve ataerkil aile yapısı sosyal

yaşamın her alanında kendini göstermektedir. Aile içi kadın ve erkek rolleri eril ilkeler çerçevesinde şekillendiğinden kız ve erkek çocuklara yüklenen roller zaman içinde farklılaşsa bile geleneksel erkek egemen yapının korunduğu görülmektedir. Halbwacs (2016), on iki yaşında olan bir çocuğun toplum hakkında geniş fikirleri olamayacağını ancak aile, okul arkadaşları ve oyun arkadaşları gibi sınırlı gruplara sahip olabileceğini ifade eder. Bu şekilde birey olarak kişinin bir evde oturduğunu, bahçede veya sokakta zaman geçirdiğini ve çevresinden gelen tekrar edilen uyaranlara maruz kaldığını söyler ve topluma ait değerlerin imgeler nesneler yolu ile bireyin hafızasına kazındığını anlatır (s.131). Tillo'da aile içinde yetişen çocuklar yöreye ait değerleri zaman içerisinde özümseyerek, taşıyıcı rolü üstlenmektedir. Bir anlamda hafıza aktarıcısı olarak görev yapmaya başlarlar. Ancak son yıllarda eğitim ve iş amacı ile kasabadan ayrılan ve geri gelmeyen nüfus yöreye ait değerlerin, yaşam pratiklerinin yitip gitmesine neden olmaktadır.

Yöre gelenekleri, Anadolu ve doğu kültürlerinin çoğunda görülebileceği gibi misafirperverlik, yardımlaşma, ortak hareket etme gibi davranış biçimleri üzerine kuruludur. Tillo'da eskiden yapılmış olan evler, geleneksel aile modeline göre inşa edilmiştir. Konutların birden fazla ailenin beraber konaklayabileceği şekilde planlanmış olması, dededen toruna üç kuşağın beraber yaşamasına imkân tanımıştır. Günümüzde küçülen evler ve çekirdek aile yapısına evirilen toplumsal yaşam biçimi kültür aktarımının önündeki en büyük engel olmaktadır. Tillo'da geçmişte aile üyelerinin konaklaması için inşa edilmiş konut tipi *Cas Ev*lerdir. Cas evler bir bütün olarak tasarlanmış olsa bile aile üyelerinin artışına bağlı olarak yeni bölümler ilave edilmesine imkân vermektedir. Cas evlere eklemeler yapılarak veya var olan birimler bölünerek yeni alanlar oluşturulabilir. Yerel gerçeklerin ve gündelik ihtiyaçların evlere bu şekilde yansıması evlerin farklılığını, özgünlüklerini gösterir ve onlara kimlik verir (Bumin, 2016, s.120). Cas evlerin eklemeler yapılabilecek şekilde planlanması, evlilik çağına

gelen erkeğin evlendirilmesinden sonra kendisine yeni bir oda açma ihtiyacının karşılanması isteğinden kaynaklanmaktadır. Duben (2002), aileye yeni gelen bireyler için binaların duvarlarının yıkılması ve yeni odalar eklenmesini konut mimarisinin esnek bir mimariye sahip olması gerekliliğine bağlamıştır (s.113). Bir evin duvarlarla ayrılmış bir parçası olarak oda bile toplumsal bir mekândır (Lefebvre, 2016, s.112). Bu anlamda cas evler birden fazla ailenin barınabildiği yaşam alanlarıdır. Avlunun üst katında aile fertlerinin konakladığı sıralı odalar, ortak alan dışında mahremiyet ihtiyacını karşılamaktadır. Bu odaların donatımı gelin ve erkeğin çeyiz eşyalarından oluşturulur. Bu eşyalar yatak, yorgan, yastık ve sandıktan ibarettir. Gelin ve damadın ayrı evlerde oturmaları, gelirlerini ayırmaları geleneksel aile tipinde uygun ve hoş görülecek bir davranış değildir. Günümüzde değişen sosyal yaşam talepleri bu durumun tam tersi yönünde işlemektedir. Çekirdek aile, yaygın aile tipi olmaya devam etmektedir. Çekirdek aile tipinin yayınlaşması ekonomik bağımsızlık ve gelir seviyesinin artması ile açıklanabilir. Önceleri ekonomik olarak toprağa bağlı olan aile üyeleri, geleneksel aile bağı ile beslenme ve barınma ihtiyaçlarını güvence altına almayı tercih etmiş veya bu yaşam biçimini kabul etmek zorunda kalmıştır. Günümüzün değişen ekonomik faaliyet türleri ve artan gelir seviyeleri insanları ailelerinden daha bağımsız hareket etmeye yönlendirmektedir. Sonuç olarak çekirdek aile tipi yaygınlık kazanmaya devam etmektedir. Modern hayatın ve kapitalizmin dayatması olarak çekirdek aile kavramı, geleneksel aileye ve dolayısı ile akrabalık kavramına karşıdır. Çünkü kapitalist sistem ailenin parçalanmasını ve bu şekilde tek televizyon, tek buzdolabı ve tek çamaşır makinası vb. yerine daha fazla eşya satmayı istemektedir. Buzdolabının ülkemizin her yerinde olduğu gibi Tillo'da da yaygınlaşması ev kullanım şeklini etkileyerek mekânın üretilmesini değişikliğe uğratmaktadır. Buzdolabının yaygınlaşmasından önce kışlık kullanım için ürettikleri peynirlerini bahçelerine gömen ya da kiler ve ambar olan (ırvi, tabok) yerlerin zeminlerinde saklayan insanlar, bu

üretim ve saklama alışkanlığından vazgeçmeye başlamıştır. Bu alışkanlığın ortadan kalkması mimari açıdan Tillo'da eskiden kullanılan cas evlerdeki bazı yapı birimlerine (ırvi, tabok) ihtiyacın ortadan kalkmasına ve bu birimlerin artık inşa edilmemesine neden olmuştur.

Bireylerden müteşekkil olan toplumu bir arada tutan ve birleştiren mahalle, sokak, akrabalık, komşuluk gibi kavramlar, sosyal yaşamdan çekildikçe birey yalnızlaşmaktadır. Gündelik hayatın ayrışması, yeniden düzenlenmesi, hareketliliğin artması (ulaşım araçlarının yaygınlaşması ile) ve kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması birey ve toplumu doğadan uzaklaştırmıştır. Aynı zamanda komşuluk ilişkilerine dayalı mahalle yaşamı da silikleşmiştir. Yerler ve anlar anlamsızlaşmaya, nitelik açısından farklılıklar önemsizleşmeye başlamıştır. Ancak sahiplenme, üslup, anıt, zaman, ritim ve sembollerin yerine hiçbir şey konamadığı için gündelik hayat yok olmaya, zihinsel ve toplumsal sefalet de artmaya başlamıştır (Lefebvre, 2017, s.95). Günümüzde küreselleşmenin yeni trendi olan teknoloji, insana hediye olarak sanal ortamlar vermektedir. İnsanlar artık taşıdıkları mobil cihazın ekranına hapsedilmiş, küçük dünyalara yerleştirilmiş ve evler dış dünyaya sadece TV ve PC ekranından dışarıya bakılabilen hücrelere dönüşmüştür (Arıboğan, 2017, s.105). Mahalle, akraba ve komşu grupları yerine sosyal medyada birbirini tanımayan kişilerden oluşan sanal gruplar ortaya çıkmıştır. Aile kavramının anlamının değiştiği günümüz koşullarında çocukların erken yaşlarda kreşlere verilmesi, aile içi iletişimi azaltmaktadır. Teknolojik araçların uzun süreler kullanılması evdeki ilişkileri koparmakta, zamanı birlikte geçirme ve aile içinde iletişim kurma imkânını ortadan kaldırmaktadır. Aile üyelerinin aile büyüklerinden uzak kalması da ailenin iyice küçülmesine neden olmaktadır. Günümüzdeki yeni tarz yaşam şekli, evde tek başına birey olarak kendi ile baş başa yaşama şekline dönüşmektedir. Sosyal yaşamın bu değişimi muhafazakâr yapısını

korumaya çalışan Tillo yöresinde de etkisini göstermeye ve aile yapısını farklılaştırmaya başlamıştır.

Tillo'da giyim konusunda kılık kıyafetlerin modernleşme akımına maruz kaldığı net bir şekilde görülebilir. Yöreye ait eski giyim şekli olarak şalvar, pantolon, kasket ve yelek gibi erkek kıyafetleri orta ve ileri yaş grupları dışında neredeyse hiç görülmemektedir. Bu değişim iletişim çağı olarak adlandırılan günümüzde popüler kültürün sonucu olarak farklı giyim tarzlarının görülmesi ve bu kıyafet tarzlarının tercih sebebi olması ile ilişkilidir.

Giyim kültüründeki değişim genç yaştaki bireylerde net bir şekilde izlenebilmektedir. Fakat genç yaştaki bireylerden oluşan Tillo'daki medrese öğrencileri kumaş pantolon, gömlek, koyu renkli ceket ve medrese ile özdeşleşen siyah takkeleri ile hemen ayırt edilebilmektedir. Siyah takke, Mücahidiyye Medresesi öğrencilerinin bir nevi simgesi durumuna gelmiştir.

İlçe merkezindeki yaşlı ve orta yaşlı kadınların bazılarının halâ siyah çarşaflar ile bazı kadınların ise pardösü tarzı kapalı kıyafetler ile dışarı çıktığı az da olsa gözlenebilir. Yaşı genç bayanların siyah çarşafı eskiye oranla tercih etmediği, bunun yerine pardösü, manto ve tunik üzerine eşarpla tamamlanan kıyafetleri tercih ettiği görülmektedir.

Bu kıyafet şekillerinin tercih edilmesi, dini hassasiyetin sosyal hayata yansıması şeklinde açıklanabileceği gibi geleneksel giyim tarzının günümüze aktarımı olarak da yorumlanabilir. Küçük yerleşim yerlerinde insanların geleneklerini bir nevi mahalle baskısı ile devam ettirme zorunluluğu şu katılımcı görüşünde ifade bulmuştur:

> *"Büyüklerimizden böyle gördük. Biz de dinimize uygun olduğu için çarşaf giyinmeye devam ediyoruz. Ama Tillo dışına çıktığımda çarşaf giyinmiyorum, manto giyiniyorum. Oralarda kimse beni tanımıyor."*(K13, K, Okur-Yazar Değil, 56 yaşında, Ev Hanımı)…

Dini inanışların giyim kültürüne yansıması türbelerde, camilerde ve hatta dua tepesinde görülebilir. Dua tepesindeki taşların olduğu yerde, türbelerde, camilerde dua ve ibadet esnasında giyilmek üzere namaz çorabı, kolluk, tülbent ve geniş etekler dini inanışa ait giyim malzemeleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Namaz amaçlı kullanılan bu kıyafetlerin etrafı fisto vb. süslemeler ile işlenmiştir. Dini içerikli bu alanlara başı açık, kısa ve dar kıyafetler ile girilmesine izin verilmez.

Tillo ilçe merkezinde sosyal tesislerin olmayışı ve sosyal yaşamın kısıtlılığı, kasabada kadınların tek başlarına görülmemesi şeklinde bir sonuca neden olmaktadır. Kadınların sosyal yaşamı, komşu ve akraba ziyaretlerine eşleri veya çocukları ile gitmeleri üzerine kurulmuştur. Tillo'da ikamet eden kadınlar, evin bahçesine veya dışına kurulan tannor'larda ekmek pişirme zamanları haricinde dışarıda pek görülmezler.

Aile bireyleri için hazırlanan ekmekler komşulara ve yoldan geçen misafirlere de ikram edilir. Tannor'larda pişirilen ekmek, bir pazarlama ürünü olmamakla birlikte kasaba ve kasaba dışından talep görmektedir. Tannor'larda *iğbeys keek* ve *ımravvoh* adı verilen iki tür ekmek pişirilir. İğbeys keek, aylarca saklanabilen sert bir kıvamda olup ıslatılarak yenir. Imravvoh denen ekmek ise yumuşak olup hemen yenebilir kıvamdadır. Bu ekmek türleri, maliyetin düşük olması, uzun süre saklanabilmesi ve katkı maddeleri bakımından daha saf olması nedeni ile tercih edilmektedir. Tannor'larda ekmek pişirme alışkanlığından yeni inşa edilmiş bina mimarisinden (Tannor'dan yoksun) dolayı vazgeçilmeye başlanmıştır. Aileler marketlerden ekmek almak gibi küçük alışverişlere evin küçük çocuklarını (öncelikle erkek çocuklar sonra kız çocuklar) göndermektedir.

Tillo kasabasına ziyaret için gelen kadınlar ise neredeyse günün her saatinde türbe ziyaretleri ve kasabayı tanımak için gezerken görülebilmektedir. Bu hareketlilik dışında Tillo'da sosyal yaşam durağandır. Işık Hadisesinin yaşandığı tarihler kasabadaki sosyal

aktivitenin en üst düzeye ulaştığı zaman dilimleridir. Ayrıca bayram, icazet, kandil, düğün gibi uygulamalar şehirde sosyal hayatın sınırlı zamanlarda yoğun bir şekilde yaşandığı farklı örneklerdir. Tillo halkının sosyal ihtiyaçlarını karşılamak için Siirt il merkezine gitmesinden dolayı Tillo'daki sosyal yaşam sınırlı kalmaktadır.

Ülkemizin özellikle güneyinde, yazları sıcak geçen yörelerde damların kullanılması geleneksel bir uygulamaya dönüşmüştür. Güneydoğu Anadolu'nun sıcak yörelerinin çoğunda görüldüğü gibi Tillo'da da sıcak yaz günlerinde damlar kullanıma açılmaktadır. Damlar, yaz aylarında geceleri ev içlerine göre daha serin olmaları nedeni ile oturma ve uyuma amaçlı kullanılmaktadır. Damların kullanılması, Tillo'da halkın yaygın olarak başvurduğu yaşam pratiklerinden biridir.

İnanç, Tilloda sosyal yapının belirleyicisi durumundadır. Tilloda genel olarak geleneksel dindarlık yaygın olup cami, türbe, Kur'an kursları ve medreseler mevcuttur. Tarihselliği olan türbe ve camiler ile beraber medreselerin varlığı yaşam pratiklerinde dini öğeleri ön plana çıkarmaktadır. Bu pratiklerden bir kısmı İslami gibi görünse bile, geleneksel aktarımla günümüze gelmiş İslam'dan uzak içeriklere sahip olabilmektedir.

Kurşun döktürülmesi Anadolu'nun farklı yerlerinde olduğu gibi yörede de yaygın olarak uygulanan ve nazara karşı koruduğu düşünülen uygulamalardan biridir. Nazara uğradığını veya sıkıntıları olduğunu düşünen aileler akraba, komşu veya tanıdıklarından kurşun döktürmek için kullanılan malzemeleri geri vermek üzere alır. Kurşun kızgın tavada eritilerek nazara uğradığı düşünülen kişinin üzerine tutulan bez parçasının üstündeki su kabına dökülür. Kurşunun aldığı şekiller vahşi yaratıklara benzetilerek nazarın gücü konusunda paylaşımlarda bulunulur ve bu şekilde nazarın çıktığına inanılır.

2.7. Tillo'da Yerel Dil

Dünyada konuşulan her bir dil, bir mekân içerisinde bulunur. Topluma ait bütün söylemler mekân hakkında bir şeyler ifade eder (Lefebvre, 2016, s.153). Dil, insanın kendi çabası ile edindiği bir özellik gibi görülse bile aslında arka planda toplumsal iletişim vardır. Tek ve yalnız olan bir insanın dil becerisi olması beklenemez. Sosyalleşen insan öğrendiği dil ile çok uzun yıllar boyunca biriktirilmiş olan tarih, kültür vb. birçok toplumsal bilgiyi de edinmektedir. Elbette ki edindiği bu bilgiler, içerisinde büyüdüğü topluluğa aittir. Farklı bir toplumun yapısını öğrenmek için o topluluğun dilinin öğrenilmesi gerekir. Düşünme, dilden bağımsız gerçekleşemez. Vasat bir düşünme edimi bile dil ile başlar. Sahip oldukları arzular, tutkular ve refleksler ile yığınları toplum haline getiren güçlendirici unsurlardan biri de dildir (Cündioğlu, 2011, s.2). Bu nedenle bir toplumun yapısını anlamak için dile ait özelliklerinin tanınması yerinde olacaktır. Bu bağlamda mekân da kendine ait bilgiyi dilin içerisinde ve mekân aracılığı ile verir. İşaretler, anlamlar ve söylemler birbirine eklemlenerek mekânı anlatır (Lefebvre, 2016, s.157).

Bir iletişim aracı olan lisan bireyi topluluğa bağlayan önemli bir işleve sahiptir (Sadoğlu, 2003, s.1). Cumhuriyetin ilanından sonra homojen bir toplum oluşturma çabası içine giren yönetim aygıtı dil konusunu bir aidiyet ve kimlik olarak görüyor ve üzerinde hassasiyetle duruyordu. Bu anlamda Cumhuriyetin ilk dönemlerinde Türkçe'nin hâkim kılınması için eğitime önem veriliyor ve alfabe değiştiriliyordu. İmparatorluğun bakiyesinin pek çok etnisiteden ve lisandan oluştuğu yadsınıyor ve yekpare bir toplum inşa edilmeye çalışılıyordu. Bu noktada bölgeye gelen veya bölgede yaşayanların raporları incelendiğinde Arapça ve Kürtçenin unutturulması ve sadece Türkçe konuşulması yönünde ifadelerde bulunulduğu gözlenmektedir. Bir raporda "Civar köylere gidilerek (…) halka Türk olduklarının, çeşitli sebep ve tesirlerle

anadillerini unuttukları ve Türk Milletinin kültür hamlelerine uymadıkları için geri kaldıklarının kendilerine anlatılması (BCA 1944'den aktaran Obuz, 2017, s. 73) ifade edilmiştir. Bir başka anlatımda halka ve yerele bakış açısı şöyle ifade bulmuştur. "(...) aslen Türk soyundan gelme oldukları halde, Arap diline benzer 'melez' bir dille konuşkandırlar" (BCA 1936' dan aktaran Obuz, 2017, s. 73). Siirt'te müftülük yapmış olan ve *Siirt Tarihi* adı altında kitap yazan Ömer Atalay Siirt il merkezi ve Tillo dâhil bağlı yedi köyde konuşulan Arapçayı şu şekilde tanımlamaktadır: *"*Türkçe ile Arapçanın karışmasından Arap kırması diyebileceğimiz bir dil meydana geldi*"* (1946, s.18). Esendal, 1945 yılında yazdığı raporunda şu ifadeleri kullanır: (…) çoğu bozuk bir Arapça konuşuyorlar. Kendilerinin Arap olduklarından emin değiller. Türk yahut Kürt olduklarını da söyleyemiyorlar. Böyle melez kalmak da istemiyorlar. Türklere karışmak kolay olsa, sessizce karışıvermekten hoşlanacaklar*"* (BCA 1945'ten aktaran Obuz, 2017, s.74).

Yukarıdaki ifade homojen bir toplum ve dil oluşturma ve diğer tüm toplumsal yapıları yok saymanın kodları ve geçmişi hakkında tarihsel bilgiler içermektedir. Arap veya Kürt olduğundan emin olamayan bir topluluğun o dili nasıl öğrenmiş olabileceği ile ilgili akıl almaz sayıklamalar okunmaktadır. Türkçe dışında bir dil konuşulması milli bir dert ve kara bir leke olarak görülüyordu (Akverdi 1936'dan aktaran Obuz, 2017, s.76). Hatta Peyami Safa, Türkçe dışında başka bir dil konuşulmasının önüne hapis cezası ile geçilmesini teklif ediyordu (Safa 1936'dan aktaran Obuz, 2017, s.76). Cumhuriyet sonrası kimlik inşasında ulus devlet oluşturabilmek için herkesin Türk olduğu, Türkçe konuşmanın herkesi birbirine bağlayacağı ve bu birliği oluşturmak için tek dil konuşmanın gerekli olduğu anlayışı meşruiyet oluşturmak için kullanılmıştır. Türkiye'de ulus devlet oluşturma ve farklılıkları yok sayma anlayışı Tillo gibi yerlerde konuşulan mahalli dillerin konuşulmasının önüne geçme şeklinde kendini göstermiştir. Osmanlı devletinin çeşitli etnik gruplardan oluşan yapısı ve bunun sonucunda yaşanan

ayaklanma vb. trajediler yeni kurulan devletin milli kimlik inşasını tek dil üzerinden yürütme isteği olarak ortaya çıkmış olup bu durum doğal bir refleks olarak kabul edilebilir (Obuz, 2017, s.81).

Tillo'da mahalli dil Arapçadır. Ancak sahih Arapça denebilecek düzeyde değildir. Yörede konuşulan Arapçaya, Farsça, Kürtçe ve Türkçe kelimeler girmesi bu dilin saflığını yitirmesine neden olmuştur. Geçmişte var olan ve yakın zamanlarda kırsal alanlardan çeşitli nedenlerle kasabaya göç eden ve anadili Kürtçe olan nüfusun artmasıyla birlikte, Kürtçe, kasaba konuşulan bir diğer mahalli dil olmuştur. Ayrıca Türkçe tüm toplumsal gruplar tarafından konuşulan ortak dildir. Böylelikle Tillo, üç dilin konuşulduğu çokkültürlü bir yerleşim birimi hüviyetine sahip olmaktadır. Arapça ve Kürtçe gündelik hayatın rutin akışında konuşulmakta ve canlılığını korumakta ise de bu diller yaşamlarını sürdürme konusunda zorluklar yaşamaktadır. Yaşça büyük olanlar Arapça ve Kürtçeyi akıcı konuşmaktadır. Yaşı büyük olan bireyler, Arapça ve Kürtçeye daha fazla hâkim oldukları için ev içinde ve ev dışında anadilleri olarak genellikle Arapça ve Kürtçe konuşmayı tercih etmektedir. Arapça ve Kürtçe gündelik hayatta sıklıkla kullanılmasına rağmen yeni yetişen nesil bu dilleri öğrenememektedir. Resmi eğitim kurumlarında Türkçe'nin zorunlu dil olması ve bu dil dışında yerel kültüre ait dillerin değil de yabancı dillerin (Batılı diller olarak İngilizce Fransızca vb.) öğretilmesi nedeni ile yeni yetişen nesil, anne ve babalarının konuştukları dilleri konuşmamakta, konuşamamaktadır. Yaşı küçük olan bireyler kendi akranları arasında Türkçe konuşmaktadır. Bazı aileler diksiyonlarını bozacağı ve güzel bir Türkçe ile konuşamayacakları varsayımından yola çıkarak çocuklarının Arapça ve Kürtçe konuşmalarını istememektedir. Ailelerin çocuklarının Arapça konuşmaması için özel bir çaba harcadıkları şu şekilde ifade bulmuştur:

> *"Çocuklarım, Arapça öğrenince Türkçeyi güzel konuşamayacaklar. İnsanlar onlarla alay edecek belki de. Tillo dışına gittiklerinde okul*

okuduklarında sıkıntı yaşayacaklar. Ben bunu yaşamalarını istemiyorum. Onun için onlarla Arapça konuşmuyorum. Hatta benim yanımda olduklarında başkasıyla da Türkçe konuşuyorum. Ama yaşlı biri olunca Türkçe anlamadığı için mecbur Arapça konuşuyorum. Çocuklar yine Arapça öğrenmiş oluyor." (K5, K, Lise Mezunu, 40 yaşında, Ev Hanımı)…

Yasakların bir şeyi daha cazip hale getirmesi nedeni ile bazı çocuklar Arapçayı öğrenmeye devam etmektedir. Katılımcının ifadesi dilin en iyi doğal ortamında öğrenildiği bilgisini doğrulamaktadır. İnsanlar her ne kadar kendi dillerini yadırgamasa ve küçük görmese bile çocuklarının büyük topluma uyum sağlayabilmesi ve sıkıntı yaşamaması için yerel dilleri öğrenmelerine pek sıcak bakmamaktadır. Ancak anlaşılamayacak bir şekilde aynı çocukların İngilizceyi öğrenmelerinden memnun olmakta ve Türkçelerini bozacağı ile ilgili bir kaygı taşımamaktadırlar. Bu durum Tillo'ya ait mahalli dillerden özellikle Arapçanın gücünü yitirmesine ve yeni nesillere aktarılamamasına neden olmaktadır. Dil aktarımının azalması Tillo'da konuşulan Arapçanın, geleceğe taşınması sürecini yavaşlatmaktadır. Arap nüfus, büyük şehirlere göç etmeye devam etmekte kasabada kalanlar bu hızlı göç karşısında Tillo'da Arap nüfusun azalacağını ve hatta kalmayacağını ifade etmektedir.

"Buranın en büyük sıkıntısı gençler için iş sahası olmamasıdır. İş bulamayan gençler İstanbul'a, Ankara'ya, Mersin'e gidiyor. Sonra da geri gelmiyorlar. Birde yine daha iyi iş sahibi olmak için üniversite okuyanlarda dışarı gidiyor. Gidenler bayramlardan başka Tillo'ya gelmiyor. Bu gidişle Tillo'da hiç Arap kalmaz. " (K30, E, Okur-Yazar Değil, 65 yaşında, Emekli)…

Toplumsal ortamlarda sayıca fazla olan sosyal grubun dışında kalan her türlü etnik, dini, cinsel, kültürel vb. kimlikler dışlanabilmektedir (Tümtaş, 2012, s.81). Göç edilen şehirlerde, Araplar dikkat çekmemek ve terörist olarak kategorilendirilmek veya damgalanmaktan çekindikleri için Arapça konuşmaktan kaçınmaktadır. Bu sosyal

kaçınma, sonuç olarak Tillo Arapçasının önemini yitireceğine ve gelişimi zaten durgun olduğu için ileride tükenerek yok olacağına işaret etmektedir.

Toplumların hafıza öğelerinden biri olan ve aynı zamanda topluma ait tutum ve davranışları oluşturan kültürel öğelerin aktarılmasını sağlayan dildir. Bu tutum ve davranışlar yeni nesillere aktarılarak kültürün devamlılığı sağlanır. Bu aktarım eylemi sekteye uğradığı zaman o topluma ait tutum ve davranışlar da değişmeye başlayarak farklılaşmaya başlar (Can, 2017, s.30). Teknolojinin günümüzdeki kadar gelişmediği zamanlarda sözlü kültür dil aracılığı ile topluluğun diğer bireylerine daha kolay aktarılabilmekteydi.

> *"Eskiden televizyon yoktu, bilgisayar yoktu, telefonlar yoktu. Akşamları lüküs ışığında (gaz lambası kastediliyor) babalarımız, dedelerimiz bize hikâyeler, masallar, menkıbeler anlatırdı. Şimdi gençlerin hepsinin elinde telefon diğerleri de bilgisayara, televizyona bakıyor. Kimse kimseyle konuşmuyor, kimse kimseye bakmıyor."* (K8, K, İlkokul Mezunu, 48 yaşında, Ev Hanımı)…

Tillo'da gündelik hayatta sıklıkla karşılan durumlardan biri de bazı kişilerin (özellikle yaşlı bireyler) hem Arapça hem de Kürtçeye hâkim olması ve rahatça konuşabilmesidir. Arap ve Kürt ailelerin çocukları arasında evlilikler ve sosyal hayattaki birliktelik her iki dilin aynı anda öğrenilebilmesini ve konuşulabilmesini kolaylaştırmıştır. Şehirde iki hatta üç dilin aynı anda konuşuluyor olması toplumsal hayata özgünlük ve aynı zamanda melezlik katmaktadır (Yi Fu Tuan'ın (2015, s.132). Dilin canlandırıcı ve insanları birbirine bağlayıcı özelliği olduğu vurgusu Tillo'da da sosyal ilişkilerde kendini gösterir.

Nisbett'e göre (2015), toplumsal ilgi açısından insanlar *iki kültürlü*'dür. Diğer bireylerle kaynaşma istediği ve onlarla bağlantı kurma düzeyi kültürel zenginliğin belirleyicisidir (s.172). Tillo'da aynı anda hem Arapça hem Kürtçe konuşulması bu

özelliği taşıyan insanlara bu farklı iki etnik yapının kültürünü öğrenme fırsatı verdiği için bu insanlar iki kültürlü olarak anılabilirler.

Tillo'da farklı kültürler arasında iletişim kanallarının açık olması ve insanların hem kendilerini anlatmak hem de başkalarını tanımak konusundaki merakları onlara kültürel açıdan zenginlik katmaktadır.

> *"Ben Tillo'ya ilk geldiğimde Arapça bilmiyordum. Sonradan komşulardan, çevreden öğrendim. Çevrem olduktan sonra burada ki insanların nasıl yaşadıklarını anlamaya başladım. Zamanla ailem de, ben de buranın huylarına alıştık. Zaten ailemde kadınlar da, komşularla Arapça konuşa konuşa onlar gibi giyinmeye Tilloluların düğünlerine gitmeye, misafirlik yapmaya, yemeklerini öğrenmeye başladı."* (K4, E, Lise Mezunu, 45 yaşında, Esnaf)…

Tillo'da mahalli diller konusunda dikkat çeken özelliklerden biri de genel olarak Arap kökenli bireylerin Kürtçeyi de iyi derecede konuşabilmeleri ancak Kürt kökenli bireylerin Arapça konuşabilme oranının düşük olmasıdır.

Kürt nüfusun yoğun olarak bulunduğu Tillo dışındaki yerlerde Arapça konuşulmadığı için Kürt bireyler Arapça ile tanışmamış ve etkileşime girmemişlerdir. Bu nedenle de Arapçayı öğrenememişlerdir. Oysa Arapça konuşan bireyler ticaret, evlilik gibi sosyal faaliyetler için Kürtçe ile önceden tanışmış ve öğrenmişlerdir. Kürtçe bilen bireyler de yörede sosyal iletişimin doğal bir sonucu olarak zamanla Arapçayı konuşabilmektedir.

Sosyal etkileşim bireylerin birbirlerini daha iyi anlamalarını ve tanımalarını sağlamakta toplumsal birlikteliğin ve beraber yaşayabilme şeklinin yayılmasını sağlamaktadır.

2.8. **Yöresel Yeme ve İçme Kültürü**

Yemek kültürü insanın karnını doyurması için yürütülen biyolojik bir faaliyet şekli gibi görülmektedir. Ancak yemek yeme ve yapma faaliyeti sadece açlığı gidermek için yapılan bir eylem olarak kabul edilemeyecek kadar fazla anlamlar içerir. Yemek yapma şekli, yemeğin yenilme zamanları, yemeklerde kullanılan malzeme, yemek yeme adabı ve yemeğin içerdiği anlam gibi pek çok eylem yemek kültürünü biyolojik olmaktan çıkararak sosyal bir hayat pratiğine dönüştürür.

Yörede çeşitli medeniyetlerin varlık göstermiş olması zengin ve farklı bir yemek kültürü oluşmasını sağlamıştır. Tillo ile beraber yörenin büyük bir kesiminde yemek kaplarının bakır malzemeden yapılmış olduğu dikkat çekmektedir. Yörenin yakınında bulunan Şirvan ilçesinde bakır madeninin varlığı bu maddenin günlük hayatta bu kadar sık olarak kullanılmasının nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Bakır malzemeden yapılan perde pilav tencereleri, tepsiler, tavalar, cezveler, bakraçlar, havanlar, sürahiler, demlikler günümüze gelebilmiş olan araç gereçlerdir (Foto 5).

Fotoğraf- 5 Bakır Madeninden Yapılan Yöresel Mutfak Araçları

Kaynak: (Pazar56, 2019).

Bakırdan yapılan bu araç ve gereçlerin üzeri motifler ile süslenmiştir. 1336 'da yazılan bir eserde Siirt yöresinde çok güzel ev eşyaları olduğu anlatılır (Kazvini 1336'dan aktaran Baydaş, 2002, s.15). Ancak bu malzemenin belli bir kullanımdan sonra kalaylanmaya ihtiyaç duyması ve yörede kalaylama işini yapacak kalaylama ustalarının azalmış olması bakırdan üretilmiş malzemelerin eskisi kadar talep görmemesine neden olmuştur.

Yeni yetişen nesil bakır malzemeden yapılmış araç gereçleri kullanmak bir yana artık birer süs, aksesuar unsuru olarak tanıyabilmektedir. Bakır malzemeler, toplumun eşyaya verdiği değerin yansıması olarak görülecek olursa: "Bir eşyayı ömür boyu kullanmak, hele hele bunu çocuğuna, torununa hatıra bırakmak, onların da kullanmasını istemek çılgınlık sayılır oldu" (Kutlu, 2016,s.107) ifadesi toplumun eşya kullanımında geçirmekte olduğu değişimi açıklamaktadır.

Günümüzde plastik, melamin ve alüminyum malzemeden imal edilen araç gereçler her yerde olduğu gibi yörede de gündelik hayatta kullanılan bakır malzemelerin yerini almaya başlamıştır.

Tillo, bulunduğu konum itibarı ile farklı etnik kültürlerin yaşam alanı olduğu için çeşitli yeme içme kültürlerini barındıran bir mutfağa sahiptir. Geçmişten getirdiği kendine has zengin mutfağı Tillo'ya renk katan özelliklerden biridir. Günümüzde sebze ve meyvenin mevsimi dışında yetiştirilebiliyor olması dönemsel olarak yapılan yemeklerin yılın her zamanında yapılabilmesini kolaylaştırmıştır.

Yazın domates kaynatılarak salça yapılması, biber ve patlıcan kurutulması, kışa girerken kavurma pişirilmesi, kış mevsimi içi peynir tuzlanması ve tandırda ekmek yapma gibi yöresel gelenekler mekânın (apartmanlaşma, vb.) ve üretim şekillerinin farklılaşmasından dolayı azalmaya başlamıştır.

"Tillolular misafir ağırlamaya çok sever. Misafirlerini ağırlarken buranın yemeklerini yaparız. Burada Perde pilavı, kitel, cokat, dolma en meşhur ve güzel yemeklerdir. Tillo insanı o kadar merttir ki gelen misafiri doyurmadan sofradan kaldırmaz." (K15, K, İlkokul Mezunu, 65 yaşında, Ev Hanımı)…

Aynı zamanda konforlu yaşamak isteyen ve zaman alıcı işleri yapmak istemeyen insan, bu yöresel yemek kültüründen uzaklaşmaya başlamıştır. Kapitalist sistemin tek tip tüketici insan oluşturma dayatması dünyanın büyük kalabalık şehirleri gibi küçük nüfuslu yerlere de ulaşmıştır.

Tüketim kültürünü, dünyanın her yerinde birbirine benzetme çabası kâr amaçlı uygulamaların sonucu olarak yerel kültüre zarar vermektedir. Modern hayatın Amerikan tarzı ayakta yemek yeme alışkanlığı kasabanın yemek kültürünü hali hazırda etkilememiştir. Kitel, perde pilavı, cokat (mumbar), imçerket, gebole, pırtike, sefire, tandır ekmeği, Tillo'ya has yöresel yemekler olup gelişmiş bir yemek kültürüne işaret eder. Bu yemeklerden perde pilav için yapılan anlatımlar sadece bir yemek olmadığını içerisinde toplumsal normlara ait öğelerde barındırdığını gösterir.

> *"*Pilavın üzerini saran hamurla kaynana, geline evin sırlarını dışarıya vermemesi gerektiği mesajını verir. Pilavın içinde eğer fıstık varsa bu kız özlemini, badem varsa bu erkek çocuk özlemini ifade eder. Pilavın içindeki kuş üzümleri ise yeni evli çiftlere mutluluk dilemek içindir*."* (Karakaş, 2014, s.11).

Dini bayramlarda, Ulu Cami ve Sultan Memduh camilerinde pilav, kavurma ve fasulye dağıtılır. Ayrıca evlerde bayram yemeği olarak kahvaltılık yiyecekler yerine benzer şekilde pilav, et, tavuk, türlü ve bamya gibi yemekler yapılır. Düğün törenlerinde pilav ve kavurmanın yanında yöresel yemeklerden kitel, perde pilav ve dolma ikramı yaygındır. Taziye zamanlarında dağıtılan kebap ve lahmacun ise eskiden evlerde hazırlanan yemeklerin yerini almıştır.

2.9. Yerel Etkinlikler, Törenler ve İnançlar

2.9.1. Dini Bayramlar

Tillo'da dini bayram günleri, yerli halk ve kasaba dışından gelenler sabahın erken saatlerinde Ulu Camii (İsmail Fakirullah Camii) ve Sultan Memduh Camilerinde toplanır. Bayram namazı öncesi zikirler yapılır, dualar okunur. Bayram namazından önce Arapça, Kürtçe ve Türkçe dillerinde bayram namazının nasıl kılınacağı ile ilgili bilgilendirme yapılır. Bayram namazı öncesi yapılan bu uygulama yöreye üç dilli şehir denmesinin toplumsal çıkış noktası olarak görülebilir. Bu uygulama yöredeki toplumsal birlik ve beraberliği yansıtmakta ve herkesin farklılıklarına rağmen dini mekânlarda eşit karşılandığını göstermektedir. Bayram namazı ve hutbe sonrasında topluca cami içinde musafaha (tokalaşma, birbirine güler yüz gösterme) denilen bayramlaşmaya geçilir. Bayramlaşma sonrası cami dışında kurulan kazanlarda daha önceden hazırlanmış ve giderleri hayırseverlerce karşılanmış bayram yemeği dağıtımına geçilir Bayram yemeğinin içeriği genelde pilav, kavurma ve fasulyeden oluşur. Bayram yemeği dağıtımı esnasında da sınıfsal ayırım yoktur. Bayram namazından çıkanlar sosyal sınıflama (yaş, gelir, yerli, yabancı, ırk, dil, statü, mezhep, tarikat vb.) olmaksızın sıraya girerek teberruken bayram yemeğini alır (Foto-6). Bu kullanım şekli ile camiler, farklı yerlerden gelen insanların bir araya geldiği, aidiyeti ve biz duygusunu arttıran anı yerleri haline gelen mekânlara dönüşmektedir.

Erkeklerin camiden dönüşünden sonra, evde hazırlanan yemekler aile bireylerinin bayramlaşmasının ardından hep beraber yenilir. Sabahın erken saatleri olmasına rağmen kahvaltılık yiyecekler yerine pilav, et, fasulye ve bamya gibi yemekler hazırlanmıştır. Bayram ziyaretleri akrabalar ve yakın komşular arasında gerçekleşir. Ev ziyaretlerinde şeker, baklava ve kahve ikramı yaygındır. Kurban Bayramlarında kesilen kurbanların etleri, ihtiyaç sahiplerine dağıtılır.

Fotoğraf- 6 Bayram Namazı Sonrası Yemek Dağıtımı

Bayramlar, Tillolulların bulaşma zamanlarıdır. Çünkü il dışında bulunan pek çok Tillolu çoğu zaman sadece bayramlarda kasabaya gelmektedir. Bazı evlerin kapılarının yıl boyunca kapalı olmasının nedeni de budur.

2.9.2. İcazet Töreni

İcazet töreni, medrese eğitimini tamamlayan öğrencilerin mezuniyet töreni anlamına gelen bir uygulamadır. İcazet töreni eğitimini tamamlayan öğrencilere diploma ve transkript niteliğinde *icazetname* adlı belgenin verilmesi işlemidir. İcazet, izin vermek ve onaylamak demektir. İcazetname, bir medrese öğrencisinin eğitimini tamamladığını, ders verebilecek düzeye geldiğini ve hocalığının onaylandığı belgeler. İcazet verme uygulaması Tillo ilçe merkezindeki bazı medreselerde tören şeklinde hayat bulurken bazı medreselerde hoca ve talebe arasında çevreye duyurulmadan ve törenselleştirilmeden de gerçekleşebilmektedir. Yaygın ve bilinen tören merasimi şeklinde uygulama Mücahidiye medresesinde yoğunlaşmaktadır.

> *"İcazet, eğitimini tamamlayan talebenin hangi dersleri aldığını hangi hocadan icazet aldığını gösteren belgedir. İcazetname alan kişi artık ders verebilir konuma gelmiştir. Bu kişi "mücaz" unvanını alır. Artık dini konularda hüküm verme iznine sahip kişi olmuştur. Ancak icazetini alan*

talebe hemen ayrılmaz. Bir yıl daha medresede kalarak eğitimine devam eder." (K29, E, Üniversite Mezunu, 26 yaşında, Din Görevlisi)…

İcazet töreninin yapılış zamanı özel bir şarta bağlı olmayıp icazet almayı hak eden öğrenci sayısına göre değişiklik göstermektedir. Bazı yıllar mezun olmayı hak eden öğrenci olmadığı için icazet töreni yapılmamıştır. Bu yüzden rutin bir uygulama şeklindeymiş gibi sabit bir tarihe bağlanmamıştır.

"İcazet töreninin sabit bir zamanı yoktur. Bu törenin yapılacağı zaman dilimi icazetname alacak öğrenci sayısına göre değişebilir. Ancak genelde Seyda'nın(Medresenin kurucusu ve baş hocası Molla Burhaneddin Hoca Efendi kast ediliyor) Hacdan döndüğü zamanlarda yani kurban bayramı sonrasında yapılır. Son yıllarda her yıl tören gerçekleştirilmektedir. Hemen hemen her yıl 30 civarı talebe icazet almaktadır." (K29, E, Üniversite Mezunu, 26 yaşında, Din Görevlisi)…

İcazet törenleri halka açık olarak gerçekleştirilmekte töreni izlemek isteyenler davet almaksızın katılabilmektedir. Ancak bu törene katılabilmek için zamanı iyi kestirebilmek veya medrese içerisinden birileri tarafından haberdar edilmek gereklidir. İcazet töreni için seçilen mekân daha çok iklim koşullarına bağlı olarak belirlenmektedir. Bazı zamanlar medresenin bahçesinde bazı zamanlar medresesinin içerisinde gerçekleştirilebilmektedir.

"İcazet töreni medresede veya havalar güzelse açık alanda yapılır. İlk başta Kur'an-ı Kerim okunur. İlahiler, kasideler okunur sonra icazet almayı hak eden talebelere icazetnameleri verilir. Sonra yemek ve ikramlara geçilir." (K29, E, Üniversite Mezunu, 26 yaşında, Din Görevlisi)…

Yedi yıllık medrese eğitiminin ardından öğrencilere verilen icazetname günümüz eğitim sisteminde bir nevi lisans diplomasına karşılık gelmektedir. Medrese talebeleri bu belge ile devlet kurumlarına yerleşememektedir. Öğrenciler medrese eğitimini sürdürürken aynı zamanda Açık Öğretim İmam Hatip Ortaokulu, Açık öğretim İmam Hatip Lisesi, Açık Öğretim İlahiyat Fakültesi ve uzaktan eğitim İlahiyat programına

devam etmektedir. Bu eğitim kademlerini bitirmiş olma düzeylerine göre de Diyanet İşleri Başkanlığının açtığı İmam hatip, Kur'an kursu hocası ve müezzin kadrolarına yerleşmektedirler. İcazet almaya hak kazanmış çok başarılı öğrenciler devlet kadrolarına atanmak yerine medrese hocalığı yolunu da tercih edebilmektedir.

2.9.3. Evlilik ve Düğünler

Evlilik, toplumsal belleğinin aktarımını ve sürekliliğini sağladığı gibi toplumun kendini yeniden üretmesini de sağlar. Bu üretim süreci içerisinde birey evlilik yolu ile toplumun bir üyesi olarak topluluğa karşı bir aidiyet duymaya başlar. Evlilik kapsamında yürütülen ritüeller toplumun sahip olduğu imge, sembol ve inanışların somut olarak sergilenmesini sağlar. Bu ritüellerin uygulanması ve sahiplenmesi ile evlilik bir kutsal davranış gibi değer görmeye başlar. Sonuç olarak evlilik toplumun sürekliliğini sağlayan biyolojik bir eylemden çıkarak onun sosyal olarak da üretilmesi sağlayan bir uygulamaya dönüşür.

Tillo'da örf ve adet olarak günümüze taşınan ve tüm canlılığı ile devam eden uygulamalar özellikle evlilik ve düğün törenlerinde rahatça izlenebilir. Bu uygulamalar bazı değişimler geçirmiş olsa bile halen geleneksel olarak sürdürülmeye çalışılmaktadır.

Erkeğin evlenebilmesi için genelde askerliğini yapmış olma şartı aranır. Geçmişte kız çocuklarında on sekiz yaş altı evlilikler gözlenebilse de küçük yaştaki bu evlilikler günümüzde toplumun bilinç düzeyinin artmış olması ve devletin koruyucu, cezalandırıcı kanunları nedeni ile değişime uğramış ve on sekiz yaşından sonraya kaymaya başlamıştır.

Kız isteme, söz kesilmesi, nişan ve düğün gibi evliliğe ait uygulamalar titizlikle uygulanmakta ve korunmaya çalışılmaktadır. Bu durum toplumun ortak hafızasına

süreklilik katmaktadır. Evlilikler görücü usulü olabildiği gibi kişilerin kendi isteklerine göre de gerçekleşebilmektedir.

> *"Görücü usulü evlilik eskiden çoktu. Erkeğin ailesi ile akrabaları önce akrabadan, sonra komşulardan, sonra yakın tanıdıklardan kız bakarlardı. Şimdi değişti. Kızlar okul okuyor, erkekler okul okuyor, kendilerine arkadaşlar ediniyor sonra evleniyorlar. Artık kızlar kendi istedikleri ile evlenmek istiyor."* (K18, E, Lise Mezunu, 41 yaşında, Esnaf)…

Yaşlı bireyler, yetişkin bireylere göre daha fazla anıya sahip oldukları için geçmişle daha fazla ilgilenirler. Bu anlamda yaşlı bireyler geleneklerin taşıyıcısı ve muhafızlarıdırlar. Bunu sağlayan yaşlı bireylerin genç bireylere göre bu gelenekleri daha önce öğrenmiş olmalarının yanı sıra diğer yaşlı bireyler ile gelenekler konusunda iletişimde olması ve öğrendiklerini uygulamak için boş zamana sahip olmalarıdır (Halbwachs, 2016, s. 141). Yukarıdaki katılımcının ifadelerinden de anlaşılacağı üzere Tillo'da geleneklerin değişmesi yaşlı bireyler tarafından hoş karşılamamakta ve sorgulanmaktadır. Yaşlı bireyler geçmişte yürütülen uygulamalardan özlem ile bahsetmektedirler.

> *"Görücü evliliği şimdiki arkadaş olup evlenmeye göre daha iyiydi. Kız ararken ailenin temiz, ahlaklı olmasına, parasını helal yoldan kazanmasına kız ile erkeğin ailesinin nasak (denk) olmasına dikkat edilirdi. Ama şimdi kızla erkek birbirlerinin ailelerini tanımadan evleniyorlar hem kendileri hem de aileleri kavga edip boşanıyorlar ."* (K18, E, Lise Mezunu, 41 yaşında, Esnaf)…

Evlenirken eş belirleme yöntemi olarak sadece bireylerin kararının değil ailelerin de fikirlerinin alınması katılımcı tarafından yukarıdaki şekilde ifade bulmuştur. Pek çok anlamda (ahlak, yaşam tarzı, denklik vb.) birbiri ile uyumlu olacak bireylerin evlendirilmeye çalışılması evlilik kurumunun sürekliliği açısından gerekli görülmektedir.

Tillo'da evlilik, genellikle geleneksel tarzda ritüellere bağlı olarak devam etmektedir. Kız isteme, söz kesme, nişan ve düğün adetlerinin her biri geleneksel tarzda uygulanmaya devam etmektedir. Kasabada evlilikler genellikle komşu, akraba veya yakın çevre ekseninde gerçekleşen iç evlilik şeklindedir. Kasaba dışından yapılan evlilikler ise daha azdır. Eğitim ve gelir seviyesinin artması ile dış evlilikler de yapılmaya başlamıştır.

> *"Tillo'da evlendirme adetleri artık değişti. Önceden Tillo'da evlenmek için herkes yakın akrabalarının kızlarına bakardı ama şimdi hem görücü kalmadı hem de erkekler de kızlar da Tillo dışından evleniyor. Okumak için ya da çalışmak için dışarı giden gençler artık eşlerini Tillo dışından alıyor."* (K3, K, Okur-Yazar Değil, 62 yaşında, Ev Hanımı)…

Bu eş seçme şeklinin uygulanması ve karar verme sürecinden sonra yerel gelenekler uygulanmaya başlamaktadır. Kızın istenmesi ve kız tarafının kızlarını vermesi ile hikâyenin bitimi anlamında *Temlihkeyye* adı verilen sürece geçilir. Kızın talip olan kişiye verilmesi *Atayna* yani verdik olarak ifade bulur ve nişan töreni yapılır. Bu uygulamalar esnasında davetli kadınlardan sevinç ifadeleri olarak *Tililili* sesleri yükselir. Bu sürecin hemen sonrasında imam nikâhının yapılması şart ve önceliklidir. Resmi nikâh ilerleyen süreçte yapılacaktır. Nişan töreninden yedi gün sonra *Sebeh leylet* yani yedinci gece damadın ailesi, yakın akrabaları kız tarafına ziyarete gider ve gelin adayına hediyeler verilir. Bu hediyeler bir nevi çeyiz hazırlıkları için maddi yardım niteliği taşır ve kural olmasa bile bu amaçla kullanılır. Çeyiz hazırlıkları tamamlandıktan sonra resmi nikâh işlemleri için gelinin kimlik kartı damat tarafına verilir. Kız tarafınca resmi nikâh işlemlerinin yapılması talep edilir. *Hamli yük* denen çeyiz, kız evinde kız ve erkek tarafındaki kadınlar önünde *Şebeş* olarak adlandırılan uygulama ile teşhir edilir. Kız tarafının erkek tarafı için hazırladığı hediyeler *Sabahiye* olarak adlandırılır. Genellikle çarşamba gecesi yapılan kına gecesi ve perşembe günü yapılan düğün etkinliği ile yeni bir çift aile hayatına başlamış olur. Düğünler, genellikle

evlerin damlarında, bahçelerinde yapılır. Ancak kasaba dışından kız alıp verme durumlarında salon düğünleri yapılır. Evliliğin gerçekleştiği mekâna göre düğüne ait ritüellerin uygulanma şekli değişikliğe uğrayabilir.

> *"Kadınlar kendi aralarında eğlenirler. Erkekler ayrı eğlence yaparlar. Bazı düğünlerde çalgıcılar gelirken bazı düğünlerde müzik yerine mevlit okuturlar. Ama her iki şekilde de düğün sahibi yemek ikramı yapar."* (K3, K, Okur-Yazar Değil, 62 yaşında, Ev Hanımı)…

> *"Gelin, kocasının evinin kapısına geldiğinde salavatlar, tekbirler okunur ve kapının önünde içi şeker ve para dolu olan testi kırılır ."* (K11, K, İlkokul Mezunu, 54 yaşında, Ev Hanımı)…

Düğünün törenselliği içerisinde İslam dinine ait figürlerin (tekbir, salavat) bulunması özümsenmiş gelenekler ile beraber din olgusu üzerine kurulu bir aile yaşamı oluşturma isteğinin göstergesi olarak karşımıza çıkmakta, kültür aktarımı bu şekilde tekrar edildikçe gelecek nesillere aktarılmaktadır.

> *"Tilloda düğünler eskisi gibi yapılamıyor artık. Eskiden yemekler pişirilirdi. Herkes düğün yemeğinden yerdi. Şimdi salonlarda düğün yapıyorlar."* (K18, E, Lise Mezunu, 41 yaşında, Esnaf)…

Tilloda düğün törenleri modern kültürün dayatması ve gruba uyma ve kendini gruba benzetme etkisi ile değişime uğramış, Siirt şehir merkezindeki salonlara taşınmaya başlamıştır. Katılımcının ifade ettiği şekilde düğün mekânının değişmesinden dolayı düğün ritüelleri eskisi gibi uygulanamaz hale gelmiştir.

Yörede boşanma yaygın değildir. Bu durum kişilerin ailesi ve yakın çevresi tarafından hoş karşılanmamaktadır. Ancak çeşitli sebepler ile gerçekleşen (çocuk olmaması, şiddetli geçimsizlik vb.) boşanma olayları da sorgulanmaz.

2.9.4. Ölümler

Ölüm, bireyin fiziksel anlamda dünyadaki varlığının sona ermesidir şeklinde basit bir tanıma sahip olsa bile Baudrillard'ın da (2016) ifade ettiği gibi ölüme herhangi bir tanımlama ve düzenlilik atfetmek imkânsızdır (253). Ölüm sonrası cenaze işlemlerine ait ritüeller topluluğun kolektif aidiyetini ve bilincini yansıtır. Cenaze sahibi olan ailenin acısının paylaşılması, cenaze işlemleri için ortak hareket edilmesi geleneksel bir hale gelerek toplumsal belleğin somut görünümünü sağlar.

Tillo'da geçmişten gelen dini pratiklerden bazılarının gündelik hayatın doğal akışı içerisinde devam etmesi bazı geleneklerin halen devam ettirilmek istendiğinin göstergesidir. Ülkemizin batısındaki çoğu şehirde ve özellikle büyük şehirlerde artık neredeyse tamamen yok olan *sela* okuma geleneği Tillo'da devam etmektedir. Vefat edenin kimliğinin duyurulması ve sonrasında cenaze işlemleri, taziye ziyaretleri inanç ile ilgili pratikleri gündelik hayatın süregelen örneklerindendir.

Cenaze defin işlemleri sonrası mevlit okutulması yemek ikram edilmesi günümüzde devam eden inanç ritüellerindendir. Cenaze sahibi olan evde yemek pişmez. Komşu ve akrabalar yemek ikramlarını yaparlar. Cenaze namazının ardından ölünün günahlarına kefaret niteliğinde maddi yardımlar camide ve mezarlıkta bulunan fakirlere dağıtılır. Taziye üç gün sürer. Vefat edenin arkasından mevlit ve hatim okutulur. Cenaze evinde yas olması gerekçesi ile televizyon izlenmez, müzik dinlenmez. Erkekler tıraş olmaz. Yakın akrabaya ait düğün, nişan gibi eğlenceler ertelenir. Akraba olmayanlar eğlencelerini sesiz bir şekilde yapmaya çalışır. Yakın komşular televizyon ve müzik aletlerinin sesini kısarak bu ritüele katılmaya çalışır.

> *"Bizim burada eskiden beri ölen birinin eşyalarını yıkar, temizler ihtiyacı olan birisine veririz. Etrafa sorulur, borcu varsa ödenir, birinden emanet eşya almışsa geri verilir, helallik istenir. Kalan eşyalar varsa vefat edenin erkek çocukları ne istiyorsa aldıktan sonra dağıtılır ama artık kadınlarda*

haklarından vazgeçmiyor. Ev kalmışsa kadınlarda resmi haklarını istiyorlar."(K22, E, Ortaokul Mezunu, 39 yaşında, Ev Hanımı)…

Ölüm sonrası uygulamalar (sela okunması, taziye, mevlit okuma, borç ödeme, emanet eşyaları geri verme, helallik isteme) İslam'a ait yaşam pratiklerinin ölünün arkasından devam ettirildiğini göstermektedir.

Taziye, cenaze sahibi olan evde yapılabildiği gibi taziye evinde de yapılmaktadır. Kadınların taziye oturma yeri her halükarda ev ortamıdır. Taziyenin yapıldığı yerde kişilerin konumlanışı cenazeye yakınlık hakkında fikirler verir. Taziyenin bulunduğu yerin giriş kapısına en yakın oturan cenazeye en yakın kişi olarak kabul edilir. Taziye boyunca Kur'an okunması rutin bir hale gelmiştir. Tüm bu uygulamalar toplumsal belleğin yansımaları şeklinde okunabilir. Aynı zamanda bu uygulamalar kişilerin topluma karşı aidiyet duygularını da güçlendirir.

Ölen kişinin ardından *Aşetil Immat* adı ile ihtiyaç sahiplerine ev yemeği gönderme uygulaması azalmış olsa bile halen devam etmektedir. Bu tür uygulamalar yeterli derecede tekrar edilmediği için yeni yetişen nesillerce uygulanamayacak, anılarda kalmış öğelere dönüşecektir.

Ölen kişilerin eşyalarının ihtiyaç sahiplerine dağıtılması geriye dönük kılık kıyafet belleğinin silinmesine anı olarak eşya kalmamasına neden olmaktadır. Bu uygulamalar ölen kişinin belleklerden silinmesi amacı ile değil, ölen kişinin sevap kazanması için yapılır. Ölen kişinin maddi varlığı artık nasıl ki bir şey ifade etmiyorsa kişiye ait eşyalarda değerlerini yitirmiş oluyor. Bu anlamda kişi somut bellek öğeleri ile değil soyut bellek öğeleri ile hafızalarda canlı tutulmaya çalışılır. Bu uygulamalar nedeni ile zamanla değişen günlük kıyafet tercihleri ve kullanılan eşya konusunda karşılaştırma yapma imkânı azalmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KAMUSAL MEKÂN PRATİĞİ OLARAK TİLLO

Mekânsal üretimin, toplumsal anlamlandırılması konusunda Lefebvre'nin (2014) öngörüsü şöyledir:

> *"*Bir apartmanın "oda"sından, bir sokağın "köşe"sinden, "meydan"dan "pazar"dan, ticaret ya da kültür "merkezi"nden, kamusal bir "yer"den, vb. söz edildiğinde neyin kast edildiği herkes bilir. Gündelik konuşmanın bu kelimeleri, mekânları tecrit etmeksizin birbirinden ayırt eder ve toplumsal bir mekânı tarif ederler. Bu kelimeler, mekânın belirli bir kullanımına dolayısıyla söyledikleri ve yazdıkları da mekânsal birer pratiğe denk düşerler. Bu terimler belirli bir düzene göre birbirine bağlanır*"* (s.46-47).

Herhangi bir yerde mekânsal bir öğe; örneğin bir sokak, o sokağı kullananlarının sokakta yaşadıkları ve biriktirdikleri ile anlam kazanır. O sokak o insanlar için artık sadece geçilen bir güzergâh anlamına gelmez. Bu noktada, Miguel Amoros'un (2016) doğal mekânın olmadığı tüm mekânların toplumsal ilişkiler içermesi hasebi ile toplumsal mekânlar oldukları (s.129) ifadesi akıllara gelmektedir.

Kent mekânının odak nokrasında kültürel değerlerin ifade bulmuş şekli olarak "kutsallık" vardır. Yerleşik hayatın tapınaklar etrafında düzenlenişi topluluğun mekâna karşı aidiyet düzeyini gösterir ve mekânda nasıl kök salmış olduğuna işaret eder (Bilgin, 2013, s.145). Tillo kasabasında bu işaret İsmail Fakirullah ve İbrahim Hakkı Hazretlerinin metfun bulunduğu türbedir. Sosyal yaşam bu mekâna göre düzenlenmeye devam etmekte gündelik hayat pratikleri bu türbe üzerinden sürdürülmektedir. Bu anlamda mekânın toplumu üretmesi aynı şekilde toplumunda mekânı üretmesi örneklenmektedir. Zaman mekânı dokuları itibarı ile birbirinden ayrılamaz. Mekân biriktirilmiş olan zamanı kapsadığı gibi zaman da aynı şekilde mekânı kapsar. Topluma ait mitler ve semboller, somut varlıklarla temsili mekânlarda kendilerine yer edinmeye başlar (Lefebvre, 2016, s.141).

Toplumsal mekân bir arada olmayı, zamanla biriktirileni, canlı varlıklar tarafından üretileni, nesneleri, şeyleri, işaret ve sembolleri içerir (Lefebvre, 2016, s.125). Mekânın taşıdığı anlamların deşifre edilmesi kodlarının, içerdiği mesajların okunabilmesine bağlıdır (s.179).

Ülkemizde resmi ideolojinin baskısı ile şekillenen mimari, modern adı verilerek toplumsal mekânın kurgulanma şeklini belirlemektedir. Bunun sonucunda ülkemizde neredeyse tüm şehirler birbirinin aynısı olmaktadır. Cumhuriyet, modern mimariyi İstanbul, Ankara gibi büyük şehirlerde başlatmışsa da ilerleyen süreçte mekânı ve toplumu tanzim etme çalışmaları taşraya da yansımıştır. "Ülkemizde 1920'lerden başlayarak hemen hemen bütün kent ve kasabalarda bir Cumhuriyet Meydanı, Hükümet Konağı ve Atatürk Bulvarı oluşturulması kent tasarımı ile ideoloji arasındaki koşutluğa ilginç bir örnektir… Kent dedin mi bir meydanı olur…"(Korat, 1997, s.101-115).

Tillo ilçe merkezinde bulunan meydan son restorasyon çalışmaları ile genişletilerek ışıklandırılmıştır. Bir tarafında bulunan eski binalar yıkılarak yeni belediye binası inşa edilmiştir. Meydanın genişletilmesi çalışmalarından Yeşil Şifa Kuyusu da etkilenmiş, belediyenin hemen arkasında kuyunun bulunduğu ev yıkılarak yerine kuyuyu duvarla çevreleyen süslü bir form oluşturulmuştur. Meydanın ortasında bulunan saat kulesi alanın genişletilmesi amacı ile kaldırılmıştır. Tillo meydanı, ulaşım ve buluşmanın mekânı olarak kullanılmaya başlamıştır.

Ahmed Hamdi TANPINAR'ın anlattığı beş şehir gibi birbirinden farklı onlarca hikâyesi olan şehir kitapları yazılabilir mi artık? (Tanpınar, 2017). Günümüzde Bumin'in ifadesi ile (2016) sadece "Bir Şehir" anlatılabilir. Sanayi siteleri ile girilen, ağaçsız bir caddeyle merkezde bulunan tören alanı ve Hükümet Konağına varılan, tek tip okullar, çatısız apartmanlar ve parklardan müteşekkil Türkiye'nin her yerinde sizi karşılayacak olan tek tip bir şehir (s.6). Cumhuriyet rejimi geleneksel mimari yerine

yeni kent görünümleri oluşturarak mimari yolu ile kentleri modernleştireceğini bu sayede kentlilerin de modernleşeceğini varsaymıştır (Çağlayan, 2014, s.250). Bu anlamda iktidara sahip olan egemenler, mekânı mukim olanların belleğine ve beklentisine göre değil kendi sosyal mühendislik anlayışlarına göre inşa ederler. Bu şekilde iktidar, kendini mekânda oluşturduğu imgesel yapılar ile var etmeye ve gündelik hayatı şekillendirmeye çalışır.

Benzer serzenişleri Beyatlı'da da şu şekilde izleyebiliriz: "Çok geniş sahalarda bina edilmiş, geniş caddelerle çevrilmiş, mâmûriyetinin son derecesine numune olan son asrın şehirlerinde hendesenin yeknesaklığı, hiç şaşmayan düzlük, her tarafın birbirine benzeyişi, ruhu ne kadar sıkar: tarih yok, manevi hava yok, yalnız hendesenin baskısı var'' (Beyatlı, 2018, s.48).

Resmi ideolojinin mekânsal yapılanmasının izleri Tillo'da da aynı şekilde izlenebilir. Eskiye ait mimari, zamana direnememektedir. Zamana direnemediği için işlevsiz olarak kabul edilen devlet kurumlarının yerine modern mimari tarzda inşa edilen binalar sahada yükselmeye devam etmektedir. Emniyet Müdürlüğü ve Sağlık Müdürlüğü binaları yakın zamanda inşa edilerek modern mimariyi sahada sergilemeye başlamıştır.

Anıtsal mekân, orada olabilecek veya yasaklı kabul edildiği için olmaması gereken şeylerle bir sahne gibi (Lefebvre, 2016, s.236), kendisine ait uygulamaları buyurur. Toplumsal mekânın bir yansıması olarak anıtsal mekân karmaşıklığı ve farklılığı ile sadece geometrik bir şekil olmaktan çıkararak temsil ve mekânsal pratiğin sahip olduğu anlamları içermeye başlar (s.238). Tillo'nun tarihsel ve mekânsal yapılanmasını sivil mimari öğeleri, cas evler, sabatlar, dini yapılar, resmi kurumlar, sokaklar ve meydanlar oluşturur. Bu anlamda kasabada bulunan mekânların yakından tahlil edilmesi ayrıca önem arz etmektedir. Tillo'da bulunan türbe ve camiler zamana

direnemeyen fiziksel duruşlarından dolayı restorasyon işlemlerine maruz kalmakta ve asli görünümleri ile yeni halleri arasında benzerlikler aramaya itecek kadar farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Ulu Cami'nin restorasyon sonrası, sanki günümüzde inşa edilmiş gibi görünmesi artık tarihselliğini yitirmiş bir yapıyı andırmasına neden olmaktadır. Tillo ilçe merkezinde bulunan cami, türbe vb. yapılar farklı dönemlerde ilaveler yapılarak asli yapılış şeklinin dışında günümüzde faklı özellikler ile karşımıza çıkmaktadır. İlk yapıldığında mezarlık olan bir yapı (Sultan Memduh Camii) zamanla bir türbeye daha sonra cami eklenmesi ile bir ibadethaneye çevrilmiş olabilmektedir.

3.1. Tillo'da Şehrin Mekânsal Yapılanması

Mekân, sadece çevresel ve mimari yapılardan oluşan bir ortamdan ziyade insanın eşya ve davranışları ile işgal edeceği ve bizim dışımızda olmayan bir alandır. Mekân inançlarımıza, değerlerimize ve anlatılarımıza etki eden bizden bir parçadır (O'meara, 2014, s.23). Lefebvre (2016) mekân dokusunun sadece mekânla bağlantısız toplumsal edimleri kapsamadığını aynı zamanda mekân tarafından belirlenen mekânsal pratikler olarak kolektif ve bireysel kullanımları da içerdiğini söyler (s.85). Mekânsal simgeler kolektif hafızada önemli bir rol oynar. Bir topluluğun yerleştiği zemin, üzerine şekiller çizilen ve sonra silinen bir kara tahtanın zeminine benzetilemez. Çünkü tahta ve şekiller arasında bir ilişki, bağıntı olması söz konusu olmadığı için tahta için şekiller hiçbir anlam ifade etmez. Ancak mekân, üzerinde bulunan topluluğun izleri taşır ve kendi izlerini de topluluğa aktarır. Bir mekânın her bir özelliği topluluğu oluşturan bireyler için bir yaşanmışlığı işaret ettiği için grup üyeleri açısından bir anlam taşır (Halbwachs, 2017, s.142). Connerton (2014), anımsamanın anlam bilimsel, sözel ve görsel olmak üzere üç tür kodlama tipi olduğunu ifade eder. Somut bellek öğelerinin kolaylıkla imgelere çevrilebildiğini hem görsel hem de sözel olarak çifte kodlamadan

geçtikleri için soyut bellek öğelerine nazaran bellekte daha iyi korunabildiklerini ifade eder (s.50).

Kentlere ait stereotipler (kalıp yargı) kente ait bir veya birkaç özelliği kentin tümüne bağlayarak bir sembol haline getirir. Zürih'in bankerler şehri, Şikago'nun mafya merkezi, Paris'in aşk şehri olması (Bilgin, 2013, s.131) gibi Tillo'da medrese eğitimi ile sembolleşmiştir denebilir.

Tillo doğayla iç içe kalabalık olmayan nüfusu ve hala çok fazla değişime uğramamış kent dokusu ve tarihi binaları ile sosyal, kültürel ve tarihsel yapısını gözler önüne serer. Tillo ilçe merkezi sakinleri ve kasabayı ziyarete gelen çoğu kişiden kasabanın insana farklı gelen ruhani bir havası olduğu bilgisi dinlenebilir. Bu ruhani hava yörede yaşamış olan dini figürlere bağlanmaktadır. Bu durum toplumun belleğinde kasabada yatan zatların mekân üzerinde nasıl izler bıraktığını ve kasaba sakinlerinin mekâna nasıl baktıklarını göstermektedir.

> *"Tillo'nun girişinden itibaren farklı bir yere girdiğinizi hissedersiniz. Ruhani bir hava sizi karşılar. Huzur bulmaya, sakinleşmeye başlarsınız. Mübarek zatların varlığı kendini gösterir."* (K18, E, Lise Mezunu, 41 yaşında, Esnaf)…

Tillo'da ilçe merkezine girildiği zaman ilk temas edilecek mukimler taksi-dolmuş şoförleri, market işletmecileri ve çayhane sahipleri olacaktır (Foto 7). Bu üç esnaf grubu dışında Tillolu denebilecek kişiler ile iletişim ancak yaşlı erkek bireyler ile gerçekleşebilir. Kasaba hakkında yerel bilgi edinebilmek için kasabadaki halkla bir yakınlık kurulması ve yabancı biri olmaktan çıkılması gerekmektedir. Kasabada genç nüfus çoğu zaman eğitim, iş, alışveriş ve gezi amacı ile il merkezinde olduğu için kasaba sokaklarında bu genç nüfusa rastlama ihtimali düşüktür. Ekmek pişiren kadınlar da bir süre sonra size aşinalık kazandıkları için ekmek ikramında bulunur ve sorularınızı yanıtlamaya çalışır. Bu aşinalık bir iki ziyaret ile kazanılabilecek bir şey değildir.

Mazbut bir yapı gösteren sosyal yaşamın bir tarafına dâhil olabilmek için içeriden (Tillolu) referanslarınızın olması şarttır.

Fotoğraf- 7 Tillo İlçe Merkezi Meydanı

Tillo şehir merkezinde eskiden kalan yapıların mimarisi, doğa koşulları ve yöresel yapı gereçlerince belirlenmiş ve şekillendirilmiştir. Fiziksel varlıkları ile yapılar, hayat düzenimizi şekillendirerek hayat tarzımıza da yön verir. Yapı barınma amaçlı yapılabileceği gibi sosyal, kültürel ve ekonomik faaliyetler amacı ile de yapılabilir (Bumin, 2016,s.7). Abraham Maslow'un (1943) ihtiyaçlar kuramına göre ikinci sırada yer alan "güvenlik ihtiyacının karşılanması" Arıboğan'ın (2017, s.16) deyişi ile insanoğlunu bir barınağın içerisinde yaşamaya yönlendirmiştir.

İlçe merkezinde dar ve düzensiz sokakların etrafına sıralanmış evlerden oluşan bir şehir planı dikkat çekmektedir. O'meara'ya göre (2014), Müslüman Arap şehirlerinin planlaması birbirine benzer özellikler gösterir (s.17). Bu benzerlikler sokakların dar ve aydınlatılmamış olması ve şehrin altyapısını birleştiren çıkmazlardan oluşması şeklinde izlenebilir. O'meara, bu şekilde bölünmüş ve karmaşık düzenlemenin nedenini mekânı verimli kullanmak ve kolay savunabilmek olarak açıklar. Tillo'da da mahalleler arasında bağlantı sağlayan yollar dar bir yapıda olup kullanımları zordur. Mahalleler arasında bağlantıyı sağlayan farklı bir yapı şekli olarak evlerin altında veya

arasında herkesin kullanımına açık olan ve *sabat* adı verilen geçit/tüneller bulunmaktadır. Sabatlar (geçit, tünel) ile geçiş sağlanan sokaklardan araç ile geçiş imkânı yok denecek kadar azdır. Birbirine bitişik ev yapılanması geçmişe ait komşuluk ilişkilerinin mekânda yakınlık üzerine kurulu olduğuna işaret etmektedir. Bu yakınlığın gıda, ev araç gereçleri vb. ihtiyaçların, eksiklerin giderilmesi ve paylaşılması noktasında toplumsal ilişkilerde kolaylık sağladığı düşünülebilir. Bu yakınlığı evlerin mahremiyetini azalttığı veya yok saydığı bir yapı olarak değerlendirememek gerekir. Yeni yapılan evler güvenlik kaygıları ve yeni belediye imar planları doğrultusunda birbirinden ayrı ve uzak yapılmaktadır. Binaların ayrık ve birbirinden uzak olması sosyal ilişkilerinde farklılaşmasına neden olmaktadır. Tillo'da yeni yerleşim şekli olarak site tipi alanlar yakın zamanda şehrin giriş kısmında yapılmaya başlamıştır. Tillo ilçe merkezinde eski evlerinde oturanlardan maddi durumu iyi olanlar site veya apartman olarak yapılan evlerden ikinci evlerini almaktadır (Foto 8). Gelir seviyesi yüksek olan ve şehir merkezindeki mahallelerin geleneksel tarzda yapılmış evlerinde oturmak istemeyenler buralara yerleşmektedir. Bu yerleşim alanları geleneksel mahalle yapısının özelliklerini taşımamakta toplumsal hiyerarşi ve katmanlaşmanın meşrulaşmasına neden olmaktadır (Çelik, 2013, s.35). Etrafı yüksek duvarlarla çevrili ve kapısında güvenlik elemanları imgesi ile yeni yerleşim yerleri olarak site "kimi kimden koruyor ?" sorusunu akıllara getirmektedir. Eskiyen bir kavram olarak mahalle, siteler ve yeni yapılan apartmanlar ile yok olmaya mahkûm kalmıştır. Kaybolan sadece fiziksel yapı/sistemler değildir. Bu yapılaşmanın meydana getirdiği mekân kültürü olarak akrabalık, komşuluk, yardımlaşma, dayanışma, vb. kültür öğeleri de kaybolmaktadır. Modern mimari (apartmanlaşma vb.) geçmişe ait yapıları yok ederek hem şehrin eski dokusunu (mahalle, sokak, meydan vb.) yok etmekte hem de yaşam şeklinin değişmesine neden olmaktadır. Bu noktada şehirlerin canlı olduğu, insanlar ve

toplumsal hayatın değişimine paralel olarak şehrin fiziksel görünümün de değişeceği unutulmamalıdır (Karatepe, 2003, s.149).

Fotoğraf- 8 Tillo'nun Girişine Yapılan Site Konutları

Şehirde evler dışında türbe, cami, mescit, mezarlık ve medreseler üzerine kurulu yerleşim planı, inanç temelli bir fiziki yapılanmaya işaret etmektedir. Bu yapılar, kasabanın toplumsal hayatını şekillendiren mekânlardır. Tillo'da ayakta duran bu somut eserler/yapılar kültür mirasının canlı birer temsilini oluşturmaktadırlar.

Tillo'da geleneksel mimari ile inşa edilmiş evler bulunduğu gibi modern mimari tarzda da yapılmış evler vardır. Tillo kasabası bulunduğu konum itibarı ile Anadolu konut mimarisi ve İslam konut mimarisi özelliklerini birlikte taşımaktadır. Anadolu Türk konut mimarisi kat planına benzer şekilde konutların iki katlı yapıldığı görülür (Balcı, 1984, s.92). Tillo'daki evlerin de aynı şekilde iki katlı yapılmış olması geçmişte yaygın bir uygulamaydı.

Cas evlerde kullanılan malzeme sağlam olmadığı için evin alt kısımları geniş iken yapı üste doğru daralır (Foto-9). Mekânın mimari açıdan kurgulanmasında içinde bulunulan sosyal yapının ve kabul edilmiş olan inançların etkili olmasının kaçınılmaz olduğu açıktır. Bu durum Tillo ilçe merkezindeki konutlarda somut olarak izlenebilir. Cas evler, Paul Connerton'un (2014) ifadesi ile "*bellek mahalleri*" olarak anılabilir.

Yazara göre bellek mahalleri, inşa edildiği zamana veya şimdiki zamana ait değildir. Onlar bir yandan geçmişe uzanan ancak bir taraftan da geçmişi bugüne taşıyan geniş bir zaman dilimine aittirler (s.31).

Fotoğraf- 9 Aşağıdan Yukarıya Doğru Daralan Cas Ev Görünümü

Anadolu'da yıllardan beri geleneksel olarak aktarılan ve sürdürülen mekânsal yapılanmalarda evlerin özellikleri şöyle sıralanabilir. Evler, güneşe doğru inşa edilir, ortak bir mekâna bakar, tarımsal açıdan verimli düzlüklerde değil eğimli ve engebeli alanlara yerleştirilir. Ayrıca evler, aile hayatını dışarıya karşı gizler, sokaktan evin içi görülmez ama evler sokağı derinlemesine görebilir. Kimse kimsenin havasını, güneşini engellemez. Kimse kimseyi kirli suları ve tozu toprağı ile üzmez, doğayı kirletmez (Bektaş, 1990, s.65). Mekânın kurgulanmasına ait yukarıda sıralan özellikler Tillo mimarisinin karakteristiğinde izlenebilir.

Anadolu Türk Mimarisi konut tipinde alt kattaki pencereler küçük tutularak az sayıda yapılır ve ev sokağa karşı sağır tutulmaya çalışılır. Üst katlarda ise evin daha fazla ışık alması için fazla sayıda pencere yapılması geleneksel bir mimari tarzıdır (Balcı, 1984, s.92). Tillo'daki evlerde de benzer şekilde mahremiyet kaygıları ile alt

katta az sayıda küçük pencere yapılırken üst katta evin daha aydınlık olması için pencere sayısı arttırılmıştır.

Bölgesel farklılıklar olmasına rağmen Anadolu'daki konutlarda, bulunulan yerdeki malzemenin yoğun olarak kullanılması zamanla olumsuz sonuçlara neden olmaktadır. İnsanların çevrelerindeki malzemeyi en uygun şekilde kullanma isteği tarih boyunca süregelen bir davranış biçimidir (Kuban, 1975, s.229). Bu davranış biçimi Tillo'da yakın çevrede bulunan alçıtaşı malzemesinin konut yapımında kullanılması şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Karadeniz'de konutların ahşap malzemeden yapılması gibi Siirt Tillo yöresinde de yapı malzemesi olarak alçı taşının kullanılması özgün bir mimari şekli ortaya çıkarmaktadır. Ancak bu yapı malzemelerinin dayanıksızlığı ve zamana karşı koyamaması bu tarz konutların zamanla yok olmasına yol açmaktadır. Ülkemizde şehirleşmenin beraberinde getirdiği olumsuzluklar ve konut inşasında kullanılan yapı malzemesinin dayanıksız oluşu nedeni ile 17. Yüzyıldan daha eski ev örneklerine rastlamak oldukça zordur (Karpuz, 1984, s.12).

Tillo yöresinde, inşa edilen eski konutlarda yapı malzemesi olarak moloz taşlar kullanılmıştır. Moloz taşlar ile inşa evler dışarıdan cas ile sıvanır. Moloz taşların boyutundan dolayı duvarlar 80-120 cm. arasında kalınlığa sahiptir (Baydaş, 2002, s.55). Yapı malzemesi olarak taşın kullanımı, günümüzde sivil mimaride oldukça azalmış olmasına rağmen dini mimaride sıklıkla devam etmektedir (Karatepe, 2003, s.172).

Tillo'da ev ve mezar taşlarındaki süslemelerde geometrik şekiller ve bitki motifleri dikkat çekmektedir. Evlerdeki süslemelerde taş ve kalem işi süslemeler vardır. Ayrıca türbelerde, mezar taşlarında Arap harfleri ile yazılmış ayet ve hadisler görülmektedir (Baydaş, 2002, s.288). Tillo'da mekânı temsil eden eser/yapılar sivil ve dini mimari şeklinde inşa edilmiştir.

İlerleyen bölümlerde bu örneklerden ilçe merkezinde olanlar irdelenecek olup ilçe merkezi dışındakiler araştırma sahasının dışında kaldığı için detaylandırılmayacaktır.

Tillo'da dini mimari örneklerinin böylesine küçük bir sahada sık bir şekilde varlığı yörenin ilim ve kültür merkezi olarak tarihi bir geçmişe işaret etmektedir. Tillo'da yıllardan beri devam edegelen mimari geleneklerden biri de din âlimlerinin evlerinin etrafına cami, medrese ve aşhane vb. gibi yapıların inşa edilmesidir (Baydaş, 2002, s.13). Tillo'da mekânı temsil eden mimari; halkın ihtiyaçlarına, tercihlerine ve inanç sistemlerine göre belirlenmiştir. İnsanın çevresini şekillendirmesinde inançları, değerleri, psişik hayata dair tavır ve davranışları, aile hayatı, aileyi oluşturan fertler arasındaki ilişkiler etkili olmaktadır (Bumin, 2016, s.20).

Yahya Kemal Beyatlı, "… cami yalnız bir binadan ibaret olan ibadet yeri değildir, … Caminin yanında medrese, imaret, tâbhâne, hamam, mektep, muvakkithane, camiin mihrap tarafında vakfedenin türbesi, akrabasının ve yakınlarının gömüldüğü mezarlık…" (Beyatlı, 2018, s.38) ifadeleri ile mimari açıdan Anadolu'nun bazı köylerinde dini yapı mimarisinin tarihsel kökenini halkın maneviyatı olarak ifade ettiği inanç dünyasına bağlamıştır. Camiler her bir mahallenin merkezini oluşturmakta, konutlar ve sokakların dizilimi bu camilere göre düzenlenmektedir. İslami kültürün ağır bastığı Tillo'da mekânın şekillenmesinde bu yapılanma açık bir şekilde gözlenebilmektedir. Tarihi değeri olan eserler, şehirlerin en önemli kimlik ve imaj unsurunu oluşturması yönü ile şehirlerin hafızasını yansıtır. Değişen yaşam tarzı ile beraber artık şehirlerin yapılanması, konutların ve ulaşımın şekillenmesi alışveriş merkezleri ve iş merkezlerinin etrafında olacak şekilde kurgulanmaktadır. Tillo; gelişmiş bir ekonomiye, alışveriş ve iş merkezlerine sahip olmadığından şimdilik bu

değişikliklerden etkilenmemiştir. Şehir yapılanmasında mekânın kullanım biçimini belirleyen ana etmen bireysel ve toplumsal yaşam pratikleridir (Foto-11-12-13).

Fotoğraf- 10 Tillo Kabristanının Girişinde Yer Alan Bir Çay Ocağı

Bu anlamda kasabada aktif bir sosyal yaşamın olmayışı çayhanede oturma, zaman geçirme kültürünü dayatmakta ve çayhaneler bir nevi buluşma ve ziyaretçilerin ağırlanma yeri şeklinde işlev görmektedir. Çayhaneler büyükşehirlerde olduğu gibi kafelere dönüşmemiştir. Bu durum çayhanelerin daha sıcak ve içten ortamlara ev sahipliği yapması ve kırsalın turistik mekânları olarak ilgi görmesinden kaynaklanmaktadır. Büyükşehirden gelmiş ziyaretçiler için kafe pek bir anlam ifade etmeyecek, ancak çayhane bir nostalji öğesi olarak ilgi çekecektir.

Fotoğraf- 11 Tillo Meydanında Bir Çay Ocağı

Çayhanelerin ve ayrıca kasabada bulunan marketlerin içerisinde ve dışarısında dini içerikli tablolar (Ayetler, şeyh fotoğrafları, dini sözlerle süslenmiş doğa resimleri) yer alır. Bu işyerlerinde gün içinde sürekli Kur'an-ı Kerim veya ilahi dinlenmesi de dikkat çekmektedir. Bu imgeler ve dinletiler bireylerin mekâna göre konumlarını bildirdiği gibi bireyin mekânda bedensel olarak nasıl şekil aldığını da anlatmaktadır.

Fotoğraf- 12 Tillo'da Mahalle İçi Park

Çayhanelerin üzerinde bir adlarının olmaması kasabada ikamet edenlerin çayhaneleri fiziksel varlıkları ile içselleştirdikleri ve sanki kendilerine ait bir yermiş gibi kullanmalarından kaynaklanmaktadır (Foto-10 ve Foto-11).

Fotoğraf- 13 Tillo Meydanı

Çayhane müdavimleri "Ahmed 'in yanındayım" (Ahmet kişisine ait çayhane) ifadeleri ile hem kasabaya hem de mekâna ait aidiyetlerini göstermektedirler. Bu şekilde çayhaneler benim yerim olarak anılarak kimlik yerine dönüştürülür.

Fotoğraf- 14 Tillo İlçe Merkezine Giriş (Batıdan Bir Görünüş)

3.2. İbadet Mekânları: Mescit ve Camiler

İbadet yerleri, sahip olduğu geometrik şekillerin içerdiği anlamlar ve toplumun atfettiği kutsallıktan dolayı bir mabet işlevi gördüğü için mutlak mekân olarak kabul edilir. (Lefebvre, 2016, s.248). Mutlak mekân kendine özgü yapısı ve gerçekliği ile toplumsal bir yaşamı yansıtır. Zihinsel olan bilgi, toplum tarafından tapınak ve anıt haline gelerek gerçekliğe dönüşür (s.260). Toplumsal belleğin mekâna en önemli yansıma şekillerinden biri de ibadethanelerdir. İbadethaneler, kent mimarisine göre değişik yapı şekilleri ile normal konut tipinden farklılaşır. İbadethane İslami yaşam tarzında mescit ve cami olarak mekânda form bulur. Mescit genel olarak camiye göre daha küçük inşa edilmiş bir yapıdadır. Camiler gerek iç gerekse dış görünümleri ile ihtişamlı, gösterişli bir görünüm arz ederler. Bu görünüm İslam inancına göre "Allah'ın Evi" olarak görülen camilerin büyük ve gösterişli yapılması isteğinden ileri gelmektedir. İslam kültürünün gereği olarak Kâbe'ye bakacak şekilde konumlanan camiler, şehrin fiziksel yapılanmasına ve konumlanmasına tesir ederler. Camiler, ibadet amaçlı inşa edilmiş ve varlıklarını sürdürüyor gibi görünse de farklı toplumsal pratiklerin de gerçekleşme mekânıdır. Bayramlaşma, mevlit, imam nikâhı ve zekât dağıtım yeri gibi toplumsal pratikleri içlerinde barındırırlar. Camiler, mekânsal anlamda insan bedenine

en fazla etki eden yapılardır. Aynı zamanda düşünsel, duygusal ve psikolojik açıdan etki etme gücüne sahiptirler. Camilere edep ile girilmesi, bay ve bayanın İslami ölçütlere göre kıyafetler giyinmesi, abartılı davranışlarda bulunulmaması onları dini pratiklerin yaşandığı mekânlar haline getirir. Camilerde davranışsal olarak tek müsamaha gösterilen grup çocuklardır. Amaç çocukların, oyunlarını oynarken İslam kültürü ile tanışmaları ve İslam kültürünü özümsemesidir. Bu uygulamalar, kültür aktarımının gerçekleştiği mekân olma işlevini de camilere katmaktadır. Camilerin en önemli toplumsal etkisi bu mekânlarda sınıfsal farklıların dikkate alınmamasıdır. Sınıfsal olarak alt veya üst tabakada olmak, cami içinde konumlanmak için geçer akçe değildir. Camilerde akçe geçmez. Çünkü cami inşaatını yaptırmış kişi olunsa bile bu durum cami içinde kişiye bir ayrıcalık katmaz. İslam kültürünün yoğun olarak yaşandığı şehirlerde cami sayısının fazla olması dikkat çeken mimari özelliklerden biridir. Bu durum Kuran-ı Kerim'de "Allah'ın mescitlerini, yalnızca Allah'a ve ahiret gününe iman eden, namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren ve Allah'tan başkasından korkmayanlar imar edebilirler. İşte hidayete erenlerden oldukları umulanlar bunlardır." (Tevbe 9/18) şeklinde ifade bulmaktadır. Ayetlere göre ibadet yeri olarak mescitleri inşa edecek kimselerin özellikleri sayılarak bu imar işlemi hidayete ermenin bir yolu olarak görülmektedir. Hidayete ermek, İslam kültüründe yönlendirilmek (cennete) anlamı taşımaktadır.

Günümüzde, Tillo'da beşi tarihi olmak üzere dokuz cami bulunmaktadır. Her biri mekân üzerinde ayrı anlamlar barındırmasına rağmen çalışmanın sınırlılığı doğrultusunda yapım tarihi yakın zamana ait olan camiler üzerinde durulmamıştır. Bu camilerden tarihi ve inanç turizmi değeri olanların isimleri aşağıda belirtilmiştir:

1-Şeyh Fakirullah Ulu Camii

2-Şeyh Mücahit Camii

3-Sultan Memduh Camii

4-Şuheda Camii

5-Hamd Camii (Hasya Hatun)

6-Çarşı Cami (‘Ayn e’l-Bakar)

7-Şeyh Numan Camii

8-Şeyh Mücahid Küçük Çeşme Mescidi

9-Şeyh Mücahidi Camii

10-Şeyh Salih Camii

Tillo’da camiye gitme alışkanlığı yaşlı bireylerce sürdürülen bir dinsel yaşam pratiği iken genç bireylerin camiye ibadet amaçlı gitme alışkanlığı azalmıştır.

> *“Camilerde cemaat namazlarında hep benim gibi yaşlılar var, gençler camiye gelmiyor. Cuma namazında ya da bayram namazında camiye geliyorlar. Kendileri evde dükkânda kılıyorlar ama cemaate gelmiyorlar.”* (K24, E, Okur-Yazar Değil, 63 yaşında, Çalışmıyor)…

> *“Burada herkes dindardır. Namazını kılar orucunu tutar. Yani ibadetlerini yapar. Beş vakit namazı camide cemaatle kılan da var, ama gençler gibi cemaate gelmeyenlerde var.”* (K1, E, Okur-Yazar Değil, 60 yaşında, Emekli)…

3.2.1. Sultan Memduh Camii

Sultan Memduh Camisi Tillo ilçe merkezinin en yüksek noktasında bulunur. Sultan Memduh Camii 1891 (Hicri 1309) yılında daha önceden yaptırılmış olan türbeye eklemlenerek inşa edilmiştir (Baydaş, 2002, s.45). Sultan Memduh Hazretleri tarafından kendinden önce vefat eden oğlu Şeyh Abdurrahman için yaptırdığı türbeye, cami yapısının eklenmesi ile günümüze türbe/cami mimarisi ile ulaşmıştır. Cami zamana karşı uğradığı tahribat nedeni ile onarım geçirmiştir. Cami yapısı ve minare düzgün kesme ahlat taşından oluşturulmuştur. Günümüzde halen kullanıma açık olan Sultan Memduh Camii ve türbesi birbirine bitişik vaziyette bulunmaktadır. Tillo Sultan Memduh camisinde uzun yıllardan bu yana devam eden bir ritüel olarak dini bayramlarda bayram namazından sonra yerli halka ve kasaba dışından gelen misafirlere

bayram yemeği (pilav, kavurma, türlü veya yeşil fasulye) dağıtımı devam etmektedir. Bu uygulama Tillo ilçe merkezinde toplumsal birliktelik ve dayanışma kültürünün halen devam ettiğinin bir göstergesidir.

3.2.2. Ulu Camii (İsmail Fakirullah Hz. Camii)

Geleneksel İslam şehirlerinin çoğunda en temel yapı *Cuma Camisi*dir. Ulu cami adı ile adlandırılan Cuma camileri bulundukları yerleşim yerinin en büyük yapısı olma özelliğini gösterirler. Cuma camileri çok sayıda insanın toplanma yeri olması nedeniyle şehrin araç ve yaya trafiğinin yönünü belirler (Karatepe, 2003, s.44). Tillo ilçe merkezinde bulunan Ulu cami, Cuma Camisi özelliğine sahiptir. Tillo'da Cuma namazı kılınan cami olması hasebi ile Cuma namazında kasaba halkının, medrese talebelerinin ve ziyaretçilerin toplandığı bir mekândır. Medresenin içerisinde cami olmasına rağmen medrese hocaları ve öğrencileri de cuma namazı için Ulu Cami'ye gelir. Toplanma anlamındaki cuma kelimesinin içeriğinin fiziksel mekânda gerçekleştiği yer olarak görülebilir. Cami içerisinde bayanlar için avlunun bir yanı ayrılmış olup bu bölüm genellikle dışarıdan gelen bayan ziyaretçiler tarafından vakit namazlarında kullanılmaktadır. Tillo'nun merkezinde olması hasebi ile kasabayı ziyarete gelenlerin öncelikle ziyaret ettiği mekânlardan biri haline gelmiştir.

Tillo ilçe merkezinde bulunan camiinin kesin yapım tarihi bilinmemektedir. Bununla birlikte 8 asırlık bir mazisi olduğu rivayet edilmektedir. Bugünlere gelinceye kadar sürekli bakım onarım geçiren cami en son 1975 yılında Ahlat taşı ile restore edilmeye başlanmış ve bu restorasyon 1983 yılında tamamlanmıştır (Baydaş, 2002, s.49). Caminin dışında kullanılan kesme taşlar iki renklidir. Camide iki katlı pencere sistemi yapılmıştır. Pencereler yuvarlık kemerli tasarlanmıştır (s.47). Caminin içi çiniler üzerine şekiller ve Arapça yazılar ile süslenmiştir (Foto-17). Caminin önünde bir avlu ve bu avlunun etrafında birimlere ayrılmış bir yapı vardır (Foto-15 Foto -16). Camiye

ait olan minare, cami ile bitişik olmayıp camiden ayrı olarak caminin karşısında bulunan girişe inşa edilmiştir. Caminin girişinde İsmail Fakirullah'ın ibadet etmek için inzivaya çekildiği çilehane bulunmaktadır.

Fotoğraf- 15 Ulu Camii (İsmail Fakirullah Camii).

Fotoğraf- 16 Ulu Cami İç Tezyinat ve Minber

Ulu Camii içerisinde hâlihazırda kullanılan minberin yaklaşık olarak 800 yıl önce yaşayan Şeyh Hamza El Kebir dönemine ait olduğu belirtilmektedir (Aydınlar Kaymakamlığı, 1997, s.29). (Foto-17)

Fotoğraf- 17 Hamza El Kebir Döneminde Kaldığı Rivayet Edilen Minber

İsmail Fakirullah Hazretleri'nin hayatta iken imamlık ve müderrislik yaptığı camidir. Bu nedenle Ulu Camii, aynı zamanda İsmail Fakirullah Camii olarak da anılmaktadır. Bu kullanım İsmail Fakirullah Hazretlerinin kasabanın belleğinde en fazla yer edinen şahsiyetlerden biri olduğunun işaretidir. Şeyh İsmail Fakirullah'ın adı günümüzde Tillo ilçe merkezinde bulunan üç mahalleden birisine *Fakirullah* adı ile verilmiştir.

3.2.3. Zemzem-ül Hassa Mescidi

Tillo'da yetişen kadın evliyalardan, Sultan Memduh'un eşidir. Zemzem'ül Hassa Mescidi, Tillo şehir merkezinin güneybatısında, Tillo'nun 3-4 km dışında "Tuvayle" denilen tepede ibadet amacı ile yapılmış kubbeli bir yapıdır. Bu yapı günümüzde de mescit olarak kullanılmaktadır. Mescidin etrafı kubbelerle örtülü duvar ile çevrilmiştir (Foto-18). Yapının üç cephesinde pencere vardır. Dış cephesi sade görünümdedir. İbadet yeri olarak kullanılan bu yapıya Âlem-ül Hüda ve Kubbe- i Hassiye 'de denir. İlk

yapıldığında etrafı boş olan mescit günümüzde ziyaretçilerin konakladığı bir mesire yerine dönüşmüştür. Mescidin bulunduğu alanın çevresi lavabo, abdesthane ve oturma yerleri ile donatılmıştır (Foto-18).

Fotoğraf- 18 Zemzem-ül Hassa Mescidi Ana Giriş Kapısı

Hasya Hatun'un ibadet etme amacı ile yaptırdığı mescit (Foto-19), Mescid-i Harama benzediği için Siirt ve Şirvan'daki âlimlerden itirazlar gelmiştir. O kendisine aracı olarak gönderilen kadıya şöyle cevap vermiştir: "…bu mescidi yaptırdım ve ismini Âlem-ül Hüda koydum. Onu yıkmaya azmetmiş olduğunuzu biliyorum. Kuvvet yönünden ben sizden daha kuvvetliyim. Yıkabilirseniz yıkın. Fakat onun benden de daha kuvvetli yüce bir sahibi vardır. Çünkü Allah'u Teâlâ'nın mescididir.''(Arslan, 2006, s.171). Bu durum itiraz eden âlimlere anlatıldıktan sonra bu âlimler itirazlarını geri alırlar ve mescidi yıktırmaktan vazgeçerler (Arslan, 2006, s.171).

Zemzem-ül Hassa burada inzivaya çekilerek zamanını ibadet ile geçirmiştir (Foto-20) Mescide eğilerek girilmesine neden alçak bir kapı bulunmaktadır (Foto-21).

Sultan Memduh Hazretleri'nin eşi olan ve Tillo'da Meyme Hasya (Hasya nine) adı bilinen Hasya Hatun, Sultan Memduh Türbesinde metfundur. Tillo'ya gelen kadın ziyaretçilerin, özellikle bu mescidi ziyaret etmesi dikkat çekmektedir.

Fotoğraf- 19 Zemzem-ül Hassa Mescidi

Annesi, Zemzem'e hamile olduğu süreçte kendisine gaipten bir zat göründüğünü ve o zata kim olduğunu sorduğunda melek olduğu cevabını aldığını anlatır ve anlatımına şöyle devam eder: "Doğumundan on beş gün sonra bir gece uyandığımda kendisini emzirmek istedim. Üzerindeki örtüyü kaldırdığımda bütün vücudunun ilahi bir nura gark olduğunu gördüm. … Babası çocuğu kaplayan nura bakarak, onun ileride salih bir hanım olacağını müjdeledi.'' (Arslan, 2006, s.169).

Zemzem-ül hassa ile ilgili annesi üzerinden aktarılan menkıbe kendisine doğuştan bazı doğaüstü güçlerin verildiğine işaret eder. Bu anlatım ve Zemzem'ül Hassa'nın ilerleyen yaşlarında ibadet ile meşguliyeti kadınlar arasında kendisine bir hayranlık ve saygı oluşturmuştur.

Fotoğraf- 20 Hasya Hatun Mescidi İbadet Yeri

Fotoğraf- 21 Hasya Hatun Mescidi Kitabeli Kapı

3.3. Dini Eğitim Mekânları: Medreseler

Dinsel ideoloji mekân üzerinde, mabetler ve mabetlere ait örgütlenmeler ile din görevlilerinin konutları ve benzeri yatırımlarla kendini gösterir (Lefebvre, 2017, s.78). Bu anlamda İslam dinine ait pratikleri içerdikleri için medreseler mekân üzerinde İslami ideoloji imgeleri olarak yer edinmektedir. İslam'ın ilk dönemlerinde (henüz duyurulmamışken) dine ait bilgilerin verildiği yerler, ibadetlerin gizlice yapıldığı evlerdi. İslam'ın yayılmaya başlaması ile beraber yine ilk yapılma amacı ibadet etme olan ancak yanı sıra dini eğitim faaliyetlerinin yürütüldüğü mescitler yapılmıştır. Bu

şekilde İslam toplumlarında dini eğitimin verildiği yer, konaklama yerinden ayrılmış ayrı bir yapı olarak mekân üzerinde yer tutmaya başlamıştır. Zamanla dini eğitim verilmesi amacının ön plana çıkarıldığı *ders yeri* anlamında medreseler yapılmaya başlanmıştır.

İslam kültüründe medrese, ibadet yeri ile eğitim yerinin aynı bütünün içinde bulunması olarak ifade edilir (Kongar, 2013, s.89). Tillo'da da medrese olan yerlerin hem Kur'an Kursu hem cami hem de eğitim yeri olarak kullanılması bu durumu örnekler niteliktedir. Medreselerde bulunan öğrenciler eğitim ve namaz ibadetleri için aynı yapıyı kullanırlar. Mücahidiye medresesinde cami amaçlı kullanım için müstakil bir birim ayrılmıştır. Ancak kasabada bulunan diğer medreselerde müstakil bir cami bölümü bulunmamakta, uygun geniş bir alan ibadet yeri olarak kullanılmaktadır. Bu yolla cami ihtiyacı medrese yapısının içinde karşılanmaktadır. Medreselerde verilen eğitim, dini içeriğe sahip olduğu için İslam'a ait ibadetinde aynı mekânda yapılması normalleşmiştir.

Medreselerin Tillo'da yaşam üzerindeki etkisi sosyal ve kültürel anlamda somut bir şekilde görülmektedir. Tillo'da medrese kültürü uzun yıllardan bu beri kesintiye uğramadan günümüze gelebilmiştir. Tarihsel olarak Şeyh Hamza El-Kebir ve Şeyh İbrahim Mücahid'den gelen, İsmail Fakirullah ve talebesi İbrahim Hakkı hazretleri ile tanınırlığı artan medrese kültürü Tillo'nun önemli kimliklerinden biri olmuştur. Medreselerin duvarlarında İslam dinine ait ayet, hadislerin bulunduğu tablolar ve tasavvufi içerikli özlü sözler dine ait imgelerin mekâna yansıması olarak okunabilir. Medreselerin girişinde ayakkabılar çıkarılır. Halı ile örtülü olan zemin üzerinde çorap veya yalın ayak ile hareket edilir. Terlik kullanımı yoktur.

Molla Burhaneddin Mücahidi, 1960'lı yıllarda icazet almasından itibaren Tillo'da talebe eğitmeye başlayan, medrese kültürünü canlandıran ve devam ettiren kişi olarak

tanınır. Mücahidiye Medresesi, Türkiye'nin farklı illerinden öğrenci almasından anlaşılacağı üzere ülke çapında üne sahiptir. Bu anlamda yörede bulunan diğer medreselerden farklılaşır. Tillo'da, ek binası olan Hamzeviye Medresesi ile birlikte dört yüz otuz öğrenci sayısı ile en fazla öğrenciye sahip olan medrese Mücahidiye Medresesidir. Molla Burhaneddin Mücahidi Medresesi veya Mücahidiye Medresesi olarak anılan medrese resmi kayıtlarda Tillo Erkek Yatılı Kur'an Kursu olarak geçmektedir.

> *"Mücahidiye medresesinin ek binası olan medresenin adı Hamzeviyedir. Küçük yaşlarda İslami ilim tahsili isteyen öğrencilerin temel medrese eğitimine başladığı yerdir. Burada ortalama olarak 12 yaşında başlayan eğitim, talebenin seviyesine göre ortalama olarak 16 yaşına kadar devam eder. Bu yaşlara gelen öğrenci daha üst eğitim almak için sözlü ve yazılı sınava tabi tutulur, tavır ve davranışlarına bakılır. Kişilik özellikleri uygun görülürse Mücahidiyye medresesinde eğitime başlar."* (K27, E, Lise Mezunu, 50 yaşında, Din Görevlisi)…

Bu özelliğinden dolayı öğrenci sayısı ve talebin fazlalığı nedeni ile ek bina yapılarak kapasitesi arttırılmıştır. Mücahidiye Medresesine bağlı olmak üzere Hamzeviye adı ile ek bina inşa edilmiştir. Hamzeviye Medresesi yaşı küçük olan öğrencilerin eğitime başladığı yerdir.

> *"Başlıca okutulan İslami ilimler Fıkıh, kelâm, nahiv, idare, şiir ve aru'dur. Eskiden fen ve matematik ilimleri okutulduğu anlatılır. Mesela İbrahim Hakkı Hazretleri Astronomi çalışmıştır. Günümüzde bu ilimlerde ders okutulmamaktadır."*(K27, E, Lise Mezunu, 50 yaşında, Din Görevlisi)…

Tillo'da medreselerde okuyan talebeler Kur'an Kerim eğitimi ile beraber hafızlık eğitimi de almaktadır. Ayrıca İslami ilimlerde ilerlemek isteyen talebeler bu alanlarda dersler tahsil etmektedir.

Tillo ilçe merkezinin çok kültürlü yapısı medreselerde kendini göstermekte Arapça okutulan dersler gibi Kürtçe okutulan derslerde bulunmakta, mevlitlerde Arapça, Kürtçe ve Türkçe kaside ve ilahiler okunmaktadır. Medrese dil açısından çokkültürlü bir yapı arz etmektedir.

> *"Medrese'de Arapça ve Kürtçe İslami ilim bilen hocalarımız var. İsteyen öğrenciler dersleri Arapça veya Kürtçe ders veren hocalardan alabilir. Burada herkes istediği dili konuşmakta özgürdür. Hatta mevlitler, Arapçanın yanında Kürtçe ve Türkçe'de okunur. Medrese kütüphanemizde Arapça, Kürtçe ve Türkçe eserler var. İsteyen talebeler istediği kitabı okuyabilir."* (K27, E, Lise Mezunu, 50 yaşında, Din Görevlisi)…

Medresede geçmişte ülke dışından gelen öğrencilerin var olduğu anlatılmıştır. Günümüzde ise ülke dışından öğrenci bulunmadığı sadece Suriye'den gelen bir talebinin bulunduğu görülmüştür.

> *"Mücahidiye Medresesinde şimdi yurt dışından gelen bir Suriyeli kardeşimiz var. Onun dışında yurt dışından gelmiş kimse yoktur. Ama Türkiye'nin doğusundan batısından her yerinden gelen talebe arkadaşlarımız var."* (K27, E, Lise Mezunu, 50 yaşında, Din Görevlisi)…

Tillo'da görüşülen farklı bir katılımcının dışarıdan gelen öğrenciler için ifadesi daha farklı anlamlar içermekte ve eskiye oranla batıdan çok fazla öğrenci gelmediğine işaret etmektedir.

> *"Artık Tillo dışından, batıdan öğrenci pek gelmiyor. Tillo'da yetiştirdiğimiz Batı kökenli öğrenciler burada ki eğitimlerini tamamlayıp kendi memleketlerinde eğitim vermeye başladıkları için buraya gelmelerine pek gerek kalmadı. İlim memleketlerinde önlerinde duruyor."*(K27, E, Lise Mezunu, 50 yaşında, Din Görevlisi)…

Mücahidiye Medresesi, Tillo'da ve ülke çapında en tanınmış medreselerden biridir.

-Tillo'da Mücahidiye Medresesinde iki yüz on beş öğrenci,

-Hamzeviye (Mücahidiye Medresesinin ek binası) iki yüz on beş öğrenci,

-Memduhiye Medresesinde yüz öğrenci,

-Hz. İsmail Fakirullah Kuran Kursu (Melle Sadullah Medresesi) yetmiş öğrenci,

olmak üzere toplamda altı yüz civarında medrese eğitimi alan öğrenci Tillo'da bulunmaktadır.

Ayrıca henüz talebe almaya başlamamış, inşaatı yeni tamamlanmış olan Ferdiyye medresesi ilçe merkezinden yaklaşık olarak iki km uzakta inşa edilmiştir. Bu anlamda Tillo aslında bir eğitim şehri kabul edilebilir. Bu medreselerden sadece Mücahidiye Medresesi, Tillo ilçe merkezinde yerleşim yerlerinin ortasında bulunmaktadır. Diğer medreseler şehrin dışında yerleşim yerlerinin uzağında inşa edilmiştir. Talep fazlalığından kaynaklı, ihtiyaca binaen yardımseverlerin katkıları ile yeni inşa edilecek Kur'an Kurslarının Tillo'nun dışına yapılmaları bilinçli bir tercihe dayanmaktadır.

> *"Talebelerin medrese havasından çıkması, dünyalık işlerle meşgul olması onların ilim öğrenmelerinde aksaklıklara neden olabilir. Kendilerini ilime tam veremezler ve dışarıda günaha bulaşabilirler. Bunun için hocalarımız şehir dışında yeni yerlere medrese inşa edilmesini uygun görüyorlar. Hatta Siirt Üniversitesine bağlı İlahiyat bölümlerinin de Tillo'da kurulması ahlaki yozlaşmaya neden olacağı için uygun görülmedi ve Tillo'da Üniversite yapılmadı."* (K27, E, Lise Mezunu, 50 yaşında, Din Görevlisi)…

Tillo Mücahidiyye Medresesinin (Foto-22) içerisinde revir, terzihane, mutfak, berber, kantin bulunması yukarıda ifade bulan ahlaki hassasiyet kaynaklı bir sosyal yaşam inşa edilmeye çalışıldığına işaret eder. Öğrenciler tüm ihtiyaçlarını medrese içerisinde karşılayarak dışarıda günahlara bulaşma riskinden kurtulmuş olur anlayışı hâkimdir.

Fotoğraf- 22 Tillo Mücahidiye Medresesi İç Kısım

Tillo'daki medreselerde eğitim almakta olan hiçbir öğrenciden yemek ya da barınma gibi temel ihtiyaçlar ya da başka bir hizmet için herhangi bir ücret talep edilmemektedir. Öğrencilerin ailelerinden gelen harçlıkları, öğrencilerin kendilerince kişisel ihtiyaçları için harcanmaktadır.

Medreseler tamamen hayır yapmak isteyen insanların yardımları ile (Nakdi bağış zekât, kurban vb.) finanse edilmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı kurumlar oldukları için bir miktar ödenek aktarımı olsa bile öğrenci sayısına göre yapılan harcamaların sadece bu ödenekler ile karşılanamayacağı ifade edilmiştir.

> *"Diyanet'in yaptığı maddi destekler bizi zor durumda bırakıyor. Diyanetin verdiği miktar bu medresenin 15 günlük giderini karşılamaya yetmez. Ancak yardım yapmak isteyen vatandaşlar nasıl olsa Diyanet yardım yaptı diyerek yardım miktarlarını azaltmaya başlıyor. Bu nedenle zor durumda kalıyoruz. Diyanet hiç yardım yapmasa bizim için daha iyi!"* (K27, E, Lise Mezunu, 50 yaşında, Din Görevlisi)…

Tillo'da medreseler, sadece İslami ilimlerin okutulduğu mekânlar değildir. Aynı zamanda medreseler, dışarıdan gelen misafirlere ve yeri olmayanlara yemek ve barınma hizmeti sunmaktadır. Bu uygulamalar medreselere sosyal yardımlaşma ve dayanışmanın yeri olma özelliği eklemektedir.

Medrese talebeleri, sadece kişisel ihtiyaçlarını karşılamak için çarşıya, Cuma namazını kılmak için Ulu Camiye, türbe ziyaretleri için Tillo Kabristanına giderken görülebilir. Bunun dışında medrese öğrencileri Tillo sokaklarında pek fazla görünmezler. Bu durum Tillo halkı ile medrese hocaları ve öğrencileri arasında bir mesafe varmış gibi algılanmaz. Aksine halk talebelerin zamanlarını eğitim ile geçirmelerini memnuniyet ile karşılar. Tillo'ya gelen ziyaretçilerden medreselerin yeri sorulduğunda halk hemen yardımcı olmaya çalışır. Tillo'da vatandaşlar genel itibarı ile medreseleri sahiplenmiştir.

> *"Onlar (Medrese talebeleri kast ediliyor), bizim için çok değerlidir. Eğitimlerini tamamlayıp Türkiye'nin farklı yerlerine gittiklerinde bizi, Tillo'yu temsil edecekler. Hoca olacaklar Tillo'nun eğitimini dışarıya taşıyacaklar."* (K27, E, Lise Mezunu, 50 yaşında, Din Görevlisi)…

İslami eğitim veren medreseleri ile tanınan Tillo, Cumhuriyet döneminin modern eğitim politikalarından etkilenmiştir. Medreseler yerine devlete bağlı okullar yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır. Tillo'ya ait *medrese şehri* kimliği riske girmiş, kaybolma tehlikesi ile yüz yüze kalmıştır. Ulusal veya küresel muktedirlerin stratejilerine karşı topluluklar, kendilerini var etmek için yerel taktiklere başvururlar (Çavuşoğlu,2014,s.19). Tillo açısından bakıldığında bu devlet yasağına rağmen medreselerin ayakta kalabilmesi Tillo ve çevresindeki toplum tarafından kabul görmeleri (eğitim şekli ve içeriği olarak) ve desteklenmeleri ile ilgilidir. Ülkemizde laiklik ilkesi, hiçbir zaman din ve devletin mutlak ayrılığı olarak işlememiştir. Din, devletin kamusal hizmet olarak gördüğü bir alandır (Tunaya, 2007,s.162). Yönetim

aygıtı, İslami eğitim verdiği için medreseleri hoş görmemiş ve kapatmıştır. Ülkenin farklı yerlerinde olduğu gibi Tillo'da da toplum, yeni taktikler geliştirmiş, camilerde İslami eğitim devam ettirilmiştir. Günümüzde de adları medrese olsa bile aslında devletin resmi kayıtlarında adı Kur'an Kursu olan bir yapılanmaya gidilmiştir. Resmi ideoloji, laiklik ilkesi üzerinden medreseleri modern eğitimin bir parçası haline getirmeye çalışırken İslami ideolojiye mensup siyasi yapılanmalar da kendi görüşlerine yakın daha fazla seçmene ulaşmak için medreseleri kullanmaktadır. Medrese veya Kur'an Kursu bünyesinde bulunanlar, siyaset ve ideolojilere uzak kalmak isteseler de farkında olmadan veya bilerek, sahip oldukları kitlesel güçten dolayı iktidarlar tarafından bir hizmet aracı olarak görülmektedir. Tillo özelinde bakıldığında 2301 kişi olan toplam nüfusun 600 kadarı medrese öğrencisinden oluşmaktadır. Medrese ve Kur'an Kurslarına devam eden öğrencilerin 18 yaşından büyük olanlarının önemli bir seçmen kitlesini oluşturması yerelde seçimleri etkileyebilecek bir güce sahip olma anlamına gelmektedir. 600 civarında öğrenci ile kasaba nüfusunun neredeyse dörtte birini oluşturan medreseler, siyaset kurumunun da gözdesi durumdadır. Tillo'da görüşülen kişiler genelde medresede bulunan hocaların ve talebelerin seçim dönemlerinde siyasi görüş beyan etmediğini veya halkı etkileyebilecek siyasi yönlendirmelerde bulunmadığı ifade etmişlerdir. Ancak medreselerin varlıklarını sürdürebilmesi partiler ve siyasi programlar ile doğrudan ilişkilidir. Bu noktada medreselerin siyasetten tamamen soyutlanmış olduğu düşünülemez.

> *"Medrese hocaları, Milletvekili seçimlerde Tillolulara hangi partiye oy vereceğini söylemez. Ama belediye seçimlerinde Medreseye yakın olan ve medreseye destek olan adaylar ihtimal dâhilinde medreseden destek alabilirler. Ama yine de halkı veya medreselerde okuyan talebeleri etkilemeye çalışamazlar. Çünkü adaylar farklı ailelere mensup olduğu için isteseler de sözlerini dinletemezler!"* (K29, E, Üniversite Mezunu, 26 yaşında, Din Görevlisi)…

Tillo kasabası, Osmanlı hâkimiyetinden günümüze kadar kültür ve dini eğitim verilen bir yerleşim alanı olarak tanınmaktadır. Tillo'da bulunan medreseler günümüzde halen aktif olarak dini eğitim faaliyetine devam etmektedir. Medreselerde dini ilimler tahsil edilmektedir. Ancak İbrahim Hakkı Hazretleri'nin fen ilimleri üzerine çalıştığı yazılı eserlerinden anlaşılmaktadır. Medrese İslami tedrisat tarzına göre günümüzdeki eğitim yapılanmasında üniversiteye denk olan bir eğitim kurumudur. Medreselerde, ülkenin farklı yerlerinde görev yapacak olan Kur'an kursu hocası, medrese hocası, imam-hatip, müezzin yetiştirilmektedir. Bunun sonucunda ülkenin farklı yerlerinde medrese kültürü yaygınlaşmaktadır denebilir.

Günümüze kadar medreselerde yetişen bir din adamının yerel veya genel seçimlerde aday olduğu görülmemiştir. Din adamlarının siyasi tavır almamaları şeklinde bir ön kabul vardır.

Medrese, kasaba ve yakın çevresinde yürüttüğü dini eğitim faaliyetlerinden dolayı saygın bir konuma sahiptir. Bu saygınlık, medreselere fetva verme ve toplum içinde ihtilafa düşülen konularda başvurulan kurum olma özelliği katmaktadır. Aşiret kavgası, ailevi sıkıntılar, mali anlaşmazlıklar vb. toplumsal uyuşmazlıklar üst kurum olarak görülen medreseye başvurularak çözülmeye çalışılmaktadır. Medrese hocalarının verdiği kararlar taraflarca sorgulanmadan kabul edilir. Evliliklerin başlangıcı için vazgeçilmez görülen dini nikâh kıyılması işlemi için medresede eğitim almış hocalar tercih edilmektedir. Bu anlamda medrese sadece dini eğitim veren bir kurum olmaktan çıkmakta bir nevi aracı kurum olarak kamu hizmeti veren birkaç devlet kurumunun (Adliye, maliye, belediye) işlevini ifa etmektedir. Böylece medrese kamusal bir yapıya dönüşerek sosyal bir kurum olarak saygınlığını bir kat daha arttırmaktadır. Ayrıca Kur'an kursu ve medreseler, örgün eğitim faaliyetlerine alternatif eğitim kurumları olarak görülmekte ve yöre halkı tarafından tercih edilmektedir.

3.4. Ziyaret Mekânları: Türbeler

Türbe, Arapça kökenli bir kelime olup '*türap'* yani toprak kelimesinden türetilmiştir. Bu bağlamda Türbe (yöre halkı Arapça bilmektedir), ifade ettiği anlam açısından belleklerde önemli bir yere sahiptir. Toprak ve ölüm iç içe geçmiş kavramlar olarak derin anlamlar yüklüdür. Bu anlamda toprak kavramı, doğum ile başlayan insan yaşamının, ölüm ile sona erdiği yeri ifade eder.

Türbe, toplumun belleğinde yer edinmiş önemli şahsiyetlerin mezarının bulunduğu, çeşitli şekillerde çevrilmiş yapı olarak tanımlanabilir. Bazı türbelerde çevirme işlemi basit taşlar, metal parmaklıklar ile yapılmaktadır. Bazı türbeler ise, oda ve kubbeler ile türbe bir binaya dönüştürülmektedir. Türbenin bu şekilde yapılması türbe içerisindeki zatın toplum içerisindeki ününe göre değişiklik gösterir. Bu noktada İbrahim Hakkı Hazretlerinin hocası İsmail Fakirullah Hazretleri için inşa etmiş olduğu kuleli türbe, icra ettiği işlev açısından (Işık Hadisesi) ülkemizde hatta dünyada çok farklı bir yere konumlandırılabilir.

Müslüman olan topluluklarda inanç kaynaklı uygulamalar yerel niteliklere bürünerek günlük hayatta kendine yer edinmeye başlar. Mezarlıklarda yatan kişinin şeyh, sultan, molla, pir, evliya gibi isimler ile anılmasından dolayı kutsal olan Allah ile yakınlık kurmanın bir sembolik aracı olarak görülür. Bu anlamda toplumun inanç, beklenti, istek vb. kodlarını taşıyan bir işlevselliğe sahiptirler. Türbelerde yatan dini şahsiyetlere, Allah'a yakın olması öngörüsünden yola çıkarak kendisinden sıkıntılarını giderme, çocuk verme, hastalıkları iyileştirme, dileklerini yerini getirme gibi olağanüstü güçler yüklenmiştir. Ülkemizde türbelere de dini bir yapı gözüyle bakılması birtakım batıl inanç sorunlarını ortaya çıkarmaktadır. Oysa İslam dininde mezarların dikkat çekici şekilde yapılması, mezarlıkların üzerine yapı inşa edilmesi uygun görülen bir

durum olmadığı gibi aynı zamanda hoş karşılanmamaktadır. Türbelere bir tapınak gözü ile bakılması İslami anlayışa uygun değildir.

İslam öncesi faklı dinlere ve farklı kültürlerin geleneklerine ait uygulamalar olduğu şu örnekler ile izah edilebilir. İslamiyet öncesi döneme yapılmış olan Mısırdaki hükümdar veya önemli kişilerin bulunduğu fazlası ile abartılı piramitler, Amasya'daki kaya mezarları, Samsun Amisos tepesindeki kral mezarları ve özellikle ülkemizde fazlaca bulunan Tümülüsler bu yapı şeklinin İslami usullere ait olmadığını aksine İslamiyet öncesi dönemlere ait olduğunu göstermektedir.

İslamiyet sonrası dönemde zamanına damga vurmuş şahsiyetlerin kendileri ve aile fertleri için yaptıkları veya yaptırdıkları mezar olarak tasarlanan yapılar görülmektedir. Ancak bu kişilerin ölümünden sonra onları takip eden, seven kişilerin onlara saygı ifadesi olarak inşa ettikleri türbe ve anıt benzeri yapılara bir ibadethaneymiş gibi davranılması ülkemizde hem fen hem de İslami ilimlerin halkın tamamına yayılmadığını, insanlarımızın bilinç düzeyinin yeterince gelişmemiş olduğunu göstermektedir.

Günümüzde önemli bir şahsiyet olup olmamasına bakılmaksızın yürüttüğü görevlerden dolayı veya zengin olduğu için daha hayattayken anıt mezarlarını yaptıranlar, boğaz manzaralı mezarlıklar satın alanlar vardır. Bu kapitalist sistemi (meta, eşya üzerine kurulu) ölüm sonrasına da taşımayı planlayan insanlar, ölümden sonra anılmanın büyük mezarlıklar ve türbeler yaptırarak gerçekleşeceğini sanmaktadır. Oysa iyi anılmak için insanlığın yararına bilimsel çalışmalar yapmak, ortaya çıkardığı bilgiler ile insanlığa katkı sağlamak gereklidir. Mezarlıkları süslü ve büyük olmadığı halde adları, fikirleri, insanlığa faydaları günümüze kadar gelen ve iyilikle anılan nice şahsiyetlerin olduğu bilgisinin ölmeden önce bu kişilerle paylaşılması gerekmektedir.

Tillo'da bulunan türbelerin çoğunda türbe girişi kapı yüksekliği 100-150 cm arasında, normal bir yetişkin boyunun altındadır. Kapı yüksekliğinin düşük tutulması ziyaretçilerin türbeye girerken başlarını eğmesine neden olmaktadır. Bu durum türbede yatan kişinin huzuruna girerken edep ve saygı gösterilmesi şeklinde gündelik yaşam ritüelini gösterir. Bu örnekteki gibi toplumsal normlara dayanan dini inanışlar dışında mit, hurafe, ritüel benzeri algılayış ve yaşayış biçimlerine de rastlanmaktadır. Bu uygulamalar bazı katılımcılar tarafından örneklenerek anlatılıyor olsa bile bazı katılımcılar tarafından hurafe ve yapılmaması gereken davranışlar görülmektedir.

> *"Eskiden böyle adetler inanışlar vardı. Artık günümüzde kimse böyle şeylere inanmıyor. Ama dünya ile ilgili sıkıntılarda yine de belki psikolojik olarak rahatlamak için bu uygulamalara devam ediyorlar. Mesela İbrahim Mücahid türbesinin olduğu yerde eskiden bir zincir vardı. Bu zincirin İstanbul'un fethi zamanında gemileri karadan geçirmek için kullanılan zincirlerden olduğu da anlatılır. Anne ve babalar akıl sağlığı yerinde olmayan, psikolojik rahatsızlığı olan çocuklarını burayı getirirler, zinciri çocuklarına dolarlardı ve çocuk geceyi türbede geçirirdi. Böylece çocuğun bu ruhsal hastalığından kurtulacağına inanılırdı. Gerçekten iyileşen olup olmadığını ben bilmiyorum ama büyüklerimiz şu aileden şunun çocuğu şifa buldu diye anlatırdı."*(K28, K, Lise Mezunu, 40 yaşında, Memur)…

Tillo'ya gelen ziyaretçilerin görmedikleri için tekrar edecekleri hurafe benzeri davranış tipleri yoktur. Örneğin türbelerin ve mezarlıkların duvarlarına, ağaçlara ip bağlanması, para atılması ve yazı yazılması gibi garip uygulamalara rastlanmamaktadır. Bu nedenle dışarıdan gelen ziyaretçiler de bu tip davranışları sergilememektedir. Ancak yine de farklı inanışların olduğu söylenebilir. Sadettin Toprak Hoca (İbrahim Hakkı Hz.lerinin torunlarından Ulu Cami İmam Hatibi): *" Tillo'da hurafe yoktur... Türbeye bez bağlanmaz... Burası bir ilim yuvasıdır..."*(Sabah, 2003) ifadesi ile türbeleri, hurafelerin uygulanmaması gereken mekânlar olarak görmektedir. Bu anlayışını da İslami ilimlere bağlamaktadır. Türbeleri içerisinde metfun bulunan şahsiyetlere

hürmeten ziyaret edilecek mekânlar olarak görmektedir. Tillo'da özellikle türbeler etrafında şekillenen ziyaret yerleri sosyal yaşamda önemli bir yere sahip mekânlardır. Tillo'nun belleğinde özel yeri olan ve iz bırakan şahsiyetlerin adlarının verildiği türbeler vardır. Bu türbeler, birbirine benzeyen, genellikle kapalı türbe formunda sade ve gösterişsiz inşa edilmiş mimari yapılardır. Bu sadelik kaynağını İslami mimaride ön plana çıkan tevazu ve insanın geçiciliği ilkelerinden almaktadır (Bumin, 2016, s.93). Türbeleri ziyaret eden kişi sayısı; dini bayram günlerinde, ışık hadisesinin gerçekleştiği tarihlerde ve hafta sonları artmaktadır. Türbeleri ziyarete gelen kişi sayısının yüksek olduğu zaman dilimlerinde kasabada araçları bırakacak yer sıkıntısı yaşanmaktadır. Belediye, proje kapsamında türbelere giden yolu genişletme çalışmaları yapmıştır.

3.4.1. İsmail Fakirullah ve İbrahim Hakkı Hazretleri Türbesi

İsmail Fakirullah Hazretleri ile İbrahim Hakkı Hazretlerinin metfun olduğu türbe, bir büyük ve iki küçük kubbeden oluşur. Türbede iki oda ve bir koridor bulunmaktadır. Binanın giriş kısmında İbrahim Hakkı Hazretleri tarafından sonradan inşa edilen bir kule vardır.

Osmanlı Devleti'ne ait 1290 tarihli Diyarbakır salnamesinin Siirt sancağı başlığında Tillo'da bulunan İbrahim Hakkı Hazretleri türbesi hakkında şu bilgiler aktarılmaktadır:

> "Fakirullah Şeyh İsmail Tillovi, … Türbe-i şeriflerinin doğu yönünde ve türbeye yarım saat mesafede bulunan bir mahalde… İbrahim Hakkı Efendi Hazretleri, bir küçük kule bina buyurup iş bu kulenin türbeye bakan yönünde bir pencere açıldığından güneş koç burcuna döndüğü gün, yani nevruz gününde erkek güneş doğuşunun vukuunda kule, türbe ile güneş arasında engel bulunmakla güneş ışınları pencereden geçip türbe üzerindeki pencereden geçerek türbe içerisindeki sanduka-i şerife'ye isabet eder. İşbu işaret sadece bugüne özgü olup bu olay vuku bulduğunda nevruz günü olduğu anlaşılır" (Hicri 1290 tarihli Diyarbekir salnamesi aktaran Arslan, 2006, s.22).

Yukarıda ki metinden de anlaşılacağı üzere İsmail Fakirullah Hazretleri, İbrahim Hakkı Hazretlerinden önce türbeye defnedilmiştir.

Türbenin dış kısmı düz cephe şeklinde inşa edilmiş olup süs ve gösterişten uzaktır (Foto-23). Aynı sadelik iç kısımda da görülmektedir. Işık Hadisesi'nin gerçekleşmesini sağlayan kule, aşağıdan yukarıya doğru daraltmaktadır. Kulenin en üst kısmına âlem monte edilmiştir. Osmanlı Devleti zamanında Şirvan Beyliği emiri olan Salih Bey ile beraber eşi ve oğlunun mezarları türbe içerisindedir. Kitabelere göre Salih Bey türbeye eklemeler yaptırmıştır (Boran vd., 2013, s.287).

Fotoğraf- 23 İsmail Fakirullah ve İbrahim Hakkı Türbesi

İbrahim Hakkı Hazretleri, vefatından sonra hocası İsmail Fakirullah Hazretleri'nin bulunduğu bu türbeye defnedilmiştir. Türbe, İbrahim Hakkı Hazretleri'nin adı ile anılmaktadır. Türbe içerisinde İsmail Fakirullah Hazretlerinin kendisi ile birlikte iki oğlu, bir torunu ve bir talebesinin de kabri bulunmaktadır. İbrahim Hakkı Hazretleri, İsmail Fakirullah Hazretleri'nin kabrinin ayakucuna defnedilmiştir. İbrahim Hakkı Hazretleri vasiyetindeki, *"Eğer şeyhimin köyünde*

ölürsem onun kubbesi altında beni gömmeyiniz. Onun ayak tarafı evladı için kalsın. Beni babam Osman Efendi'nin kabrinin arkasındaki sahraya defnediniz'' ifadesine rağmen İsmail Fakirullah'ın torunu olan Mustafa El-Fani, vefa örneği göstererek hoca ve talebeyi birbirinden ayırmamış ve bu türbeye İbrahim Hakkı Hazretleri'ni defnettirmiştir (Arslan, 2006, s.141).

Türbenin giriş kapısının yüksekliğinin alçak tutulduğu görülmektedir. Tillo'daki diğer türbelerde de görülen bu durumun sebebi ziyaretçilerin içeri girerken saygı ile eğilmesini sağlamaktır (Foto-24).

Fotoğraf- 24 İsmail Fakirullah ve İbrahim Hakkı Türbe Giriş Kapısı.

Giriş kapısının üstünde bulunan tabloda İbrahim Hakkı Hazretleri'nin *"Anlarsa uzağım yakınımdır. Anlamazsa yakınım uzağımdır"* sözleri mesafe kavramına bakış açısını ortaya koymaktadır. İbrahim Hakkı yakınlık kavramına fiziksel mesafe olarak bakmamakta, manevi bir anlayışla yaklaşmaktadır. İbrahim Hakkı Hazretleri bu sözleri ile kendisini anlayan kişilerin O'na ne kadar uzak olsalar da aslında kendisine yakın olduklarını, kendisini anlamayan kişilerin ise O'na ne kadar yakın olsalar bile aslında kendisine uzak olduklarını anlatmaktadır.

Türbenin girişinde, türbede yapılmaması gerekenlerin yazılı olduğu bir tabela (Foto-25) asılıdır. Ülkemizdeki farklı türbelerde de buna benzer uyarıların yer aldığı tabelaların asılı olduğu görülebilir. Bu uyarıların çoğu yerde dikkate alınmadığı düşünüldüğünde türbe ve etrafında yürütülen inanç pratiklerinin ve ritüellerin uyarı yazılarına rağmen toplumsal etkilenme yolu ile yayıldığı ve devam ettiği ileri sürülebilir.

Fotoğraf- 25 Türbelerde Yasaklanan Eylemler Tabelası

Tillo ilçe merkezindeki türbelerde, ağaçlara bez bağlama, mum yakma, kurban kesme, para yapıştırma gibi uygulamalar görülmez. Böyle bir pratiğin olmaması kasabaya yeni gelen ziyaretçilerin de bu uygulamalara girişmesinin önünü kapatmaktadır. Yukarıda sayılan uygulamalar her ne kadar gerçekleşmese bile farklı uygulamalara rastlandığı da olmaktadır. Türbe önünde adak olarak kurban kesilmese bile adanan bir adağın gerçekleşmesinden dolayı türbe girişinde şeker, lokum, tespih ve tülbent dağıtıldığı zaman zaman gözlenebilir. Adağın gerçekleşmesi ile birlikte eşya ve yiyecekler kutsanmış gibi hürmetle dağıtılır. Bu şekilde adak adandıktan sonra adağın gerçekleşmesi ile dağıtılan yiyecekler ziyaret edenler ile ziyaret yeri arasında kutsal bir bağ oluşturur. Adak sahibi sıradan bir madde olan yiyeceği kutsal kabul edilen alanda

ziyaretçilere dağıtarak kutsal ile olan bağını güçlendirir. İslami norm ve kuralların dışına çıkılması bu adak hediyesi dağıtımı anlarında duygusal hislerle görmezden gelinmekte Allah dışında; istekleri, dilekleri yerine getirecek kişi ve şahsiyetler varmış gibi bir algı uyanmaktadır. Bu uygulama Tillo'daki yerel halk ve dışarıdan gelen ziyarateçiler arasında farklılık göstermektedir. Tillo kasabasında ikamet eden çoğu kişinin türbelerden medet umma ile ilgi görüşleri aşağıdaki katılımcının görüşlerine yakındır.

> *"Bizim batıl inançlarımız yoktur. Hastalandığımızda doktorlara da gidiyoruz. Ama herkes bilir ki şifayı veren Allah-u Teâlâ'dır. Türbeye ziyarete gidip dua ederken biz orada ki zattan bir şey istemiyoruz ki. O'na dua edip Allah'tan istiyoruz. Bu bizi rahatlatıyor. İyileşmemiz, dileğimizin gerçekleşmesi Allah'ın takdirine bağlıdır."* (K11, K, İlkokul Mezunu, 54 yaşında, Ev Hanımı)…

Türbenin girişindeki odada kadın ziyaretçilerin türbeye girerken giyinmesi istenen etekler ve başlarını örtecekleri tülbentler yer alır. Türbede bulunan görevliler, bayanların başları açık ve kısa elbiselerle türbeye girişine izin vermez.

İbrahim Hakkı Hazretleri Marifetname adlı eserinde anlattığı bir menkıbede hocası İsmail Fakirullah Hazretleri'nin ateşten etkilenmediğini şu şekilde aktarmıştır. İsmail Fakirullah Hazretleri, bir kış günü İbrahim Hakkı'nın babası Derviş Osman Efendi'den İbrahim Hakkı'nın hücresine ateş götürmesini ister. *"Molla İbrahim üşümesin onun için hücreye köz götür"* diye buyurur. Baba, emre uyarak ocağın yanına gider, abasını açarak iki elini ateşe daldırır. Ancak İsmail Fakirullah Hazretleri kendisini uyararak ateşi demir tava ile almasını ister. İbrahim Hakkı'nın babası bu uyarının nedenini şu sözleri ile ifade etmiştir: "Senin orada olduğunu bilmişti de ondan. Zira insanların aciz oldukları işleri, şeyleri izhar etmek kendini halka satmak sayılacağından edep terkedilmiş olur. Bunun için bize harikulade şeyleri kerametleri örtmeyi ve gizlemeyi tembih etmiştir" (Marifetname,2018, s.1061). Bu ifadeler hem İsmail

Fakirullah'ın hem de İbrahim Hakkı'nın babası Derviş Osman Efendi'nin ateşten etkilenmediği anlamlarını içermektedir.

Fotoğraf- 26 Aslan ve Yılan Ağacı

İsmail Fakirullah ve İbrahim Hakkı Hazretleri'nin türbesinin girişinde bulunan bıttım ağacı (Foto-26) ile ilgili yöre halkının anlatımı şu şekildedir:

> *"İbrahim Hakkı Hazretleri bir gün namaz kılarken bir yılan onu sokmaya çalışır. Bunu gören aslan yılana saldırarak İbrahim Hakkı'yı korumak için yılanla boğuşmaya başlar. Aslanla ile yılan boğuşurken Allah bu iki hayvanı bıttım ağacına dönüştürür."* (K15, K, İlkokul Mezunu, 65 yaşında, Ev Hanımı)…

Bıttım ağacının hikâyesi Tillo'ya gelen ziyaretçilere bu şekilde anlatılmaktadır. Bu ağacın Tillo'nun en yaşlı ağacı olmasından ve içerdiği anlama duyulan saygıdan dolayı kesilmediği ifade edilir.

3.4.2. Sultan Memduh Türbesi

Sultan Memduh Hazretleri bu türbeyi (Foto-27 ve Foto 30) kendisinden önce vefat eden oğlu Şeyh Abdurrahman için yaptırmıştır. Kendisi de vefat ettikten sonra bu türbeye defnedilmiştir. Türbenin yapım tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Fakat türbeyi Sultan Memduh'un yaptırmış olması ve kendisinin ölüm tarihinin 1847 olması hasebi ile türbenin yapılış tarihi 1847 yılından öncesi olarak kabul edilmektedir.

Fotoğraf- 27 Sultan Memduh Türbe ve Camisi

Sultan Memduh ve bir kısım aile efradı bu türbede metfundur. Sultan Memduh türbesinin iki girişi vardır. Türbede yuvarlak kemerli iki pencere bulunur. Türbenin üstü kurşun kaplı kubbe ile örtülmüş olup üzerine âlem konulmuştur. Sultan Memduh'un kabri türbenin iç kısmında bulunan ikinci bölümde yer alır.

Fotoğraf- 28 Cennet Simgesi

Sultan Memduh'un kabrini çevreleyen parmaklığın iki yanında cennet ve cehennemi simgeleyen camdan yapılmış iki küçük küre bulunmaktadır. Cenneti temsil eden küre (Foto-28) renkli bir görünüme sahipken cehennemi temsil eden küre (Foto-29) koyu renkli ve kasvetli bir görünüme sahiptir.

Fotoğraf- 29 Cehennem Simgesi

Fotoğraf- 30 Sultan Memduh Türbesi Giriş Kapısı

Sultan Reşit adında dönemin yöneticilerinden biri, Tillo'da Sultan Memduh adında bir başka sultanın varlığından haberdar olarak '*Bir yerde bir tane sultan olur der*' ve Sultan Memduh'u yanına çağırır. Sultan Reşit, O'na *'Benim Sultan olduğum yerde sen nasıl sultanlık taslarsın?'* diye sorar. Sultan Memduh ise kendisinin irşat ile görevli olduğunu söyler. Bunun üzerine Sultan Reşit kendisine bir keramet göstermesini ister. Sultan Memduh'un ateşte yanmaması belleklere şu şekilde aktarılır. "Sultan Memduh harlı ateşin içine bir kâfirle atılır. Bu sırada ateşten kâfirin sesi yankılanmakta kâfir 'Dondum beni çıkarın' diye haykırmaktadır. Sultan Memduh ve kâfir sapasağlam ateşten çıkar. Bunun üzerine Sultan Reşit de Sultan Memduh'u serbest bırakır*"* (Eryeşil, 2001, s.71). Sultan Memduh ile ilgili bir diğer menkıbede şifa veren kişi olarak saygı duyulması gereken bir hüviyete bürünmektedir. "Sultan Memduh'un talebeleri ile alay eden köy bekçisinin ağzı yamulmuştur. Bekçi tövbe ederek Hoca'dan iyileşmesi için dua ister. Sultan Memduh ellerini kaldırarak dua eder ve mübarek ellerini bekçinin yüzüne sürer. O anda bekçinin ağzı Allah-u Teâlâ'nın izniyle eski haline gelir*"*(Arslan, 2006, s.165).

3.4.3. Şeyh İbrahim Mücahid Türbesi

Şeyh İbrahim Mücahid babası Şeyh Hamza El Kebir'den önce Miladi 1262 yılında vefat etmiştir. Türbe (Foto-31) Şeyh İbrahim Mücahid'in babası tarafından 1262'den sonraki yıllarda yaptırılmıştır (Arslan, 2006, s.91). Nefsi ile mücadelesinden dolayı Mücahid adını almıştır. Bu türbe Tillo ilçe merkezinde Tillo kabristanın içerisinde İbrahim Hakkı Hazretleri'nin türbesinin yakınında bulunmaktadır. Türbe zaman zaman restorasyon geçirmiş olup yapı olarak kesme Ahlat taşından inşa edilmiştir. Kubbe kurşun kaplamalı olup sekizgen formdadır. Türbe tabanı ise dikdörtgen formdadır. Türbede süsleme olmayıp sade bir görünümdedir. Şeyh Mücahid türbesi iki bölümden müteşekkil olup her bir tarafında birer pencere bulunmaktadır. Türbede metfun bulunan Şeyh İbrahim Mücahid'in adı günümüzde Tillo ilçe merkezinde bulunan üç mahalleden birisine ''Mücahid'' adı ile verilmiştir.

İbrahim Mücahid Türbesi eskiden, çocuğu yaşamayanların türbeye adak adadığı, çocuğu yaşayanların ise her sene ziyaret götürdüğü (Kılıççıoğlu, 1992, s.95) bir ritüele sahiptir.

Fotoğraf- 31 Şeyh İbrahim Mücahid Türbesi

İbrahim Mücahid'in, ateşte yanmama olayı bir menkıbede şöyle anlatılır: Eline birkaç odun alır ve etrafta bulunan ahaliden odun toplayıp getirmelerini ister, "… Bunun üzerine büyük bir odun kümesi oluşturulur. Bu odunları yakarak ateşin içinde girer, aşk ve şevkle Allah'ı anmaya başlar. Ateş İbrahim (a.s) yakmadığı gibi İbrahim Mücahidi de yakmaz. O zikrini tamamladıktan sonra ateşin içinden çıkar" (Arslan, 2006, s.100). Bu anlatımlar adı geçen kişilere saygınlık ve otorite sahibi olma özelliği katmaktadır.

3.4.4. Hamza El Kebir Türbesi

Türbe, Tillo kabristanının içerisinde bulunmakta ve Şeyh Hamza türbesi (Foto-32) olarak anılmaktadır. Türbe yapı olarak geçirdiği yenileme çalışmaları sonucunda günümüzde orijinalliğini yitirmiş durumdadır (Arslan, 2006, s.91). Bu türbenin içinde dört tane sanduka mevcuttur (Siirt İl Yıllığı, 1995, s.60).

Dış duvarlar kesme ahlat taşından, türbeyi örten kubbe ise kurşun malzemeden yapılmıştır. Türbenin üzeri sekizgen, türbenin kendisi ise kare formda tasarlanmıştır. Türbeye her bir cepheden birer pencere açılmıştır. Türbe içeriden ve dışarıdan sade bir görünümde olup süs ve gösterişten uzaktır. Ayrıca türbenin içerisinde Tillo'da halk arasında bilinirliği yüksek olan Şeyh Muhammed El Humus'da metfundur.

Fotoğraf- 32 Hamza El Kebir Türbesi.

3.4.5. Şeyh Mustafa El Kürdi (Beş Metre Uzunluğundaki Mezar)

Tillo belleğinde yer edinen ancak pek tanınmayan önemli şahsiyetlerden biri de Şeyh Mustafa El Kürdi'dir. Tillo ilçe merkezinin 5 km dışında bulunan mezar, beş metrelik uzunluğu ile dikkat çekmektedir. Tillo Belediyesi tarafından ziyaretçilerin ulaşımını sağlamak için mezara giden bir yol yapılmıştır. Tillo Belediye Başkanı (2016) İdham AYDIN'ın ifadesi ile:

> "Hz. Fakirullah'ın kuyuya düşme hadisesi var çok ilginçtir. Rivayete göre Hz. Fakirullah kuyuya düşerken, orada onu ziyaret eden zatları sayıyor. Bir de 'Şeyh Mustafa el Kürdi beni ziyaret etti' diyor. Şeyh Mustafa el Kürdi bulunduğumuz yerde gömülü 5 metre uzunlunda mezara sahip. Küçüklüğümden hatırlıyorum anneler, genç kızlar, köylüler burayı sık sık ziyaret ederlerdi. Tabi bizim bölgedeki olaylar hasıl olunca yavaş yavaş burası terk edilmeye yüz tutmuştu" (Haberler, 2019).

Mezarın beş metre uzunluğunda olması (Foto-33) ve bir insanın bu uzunlukta olmasının imkânsızlığı, mezar yerinin tam olarak tespit edilememiş olmasını akıllara getirmektedir.

Fotoğraf- 33 Şeyh Mustafa El Kürdi Hazretleri'nin 5 Metre Uzunluğundaki Mezarı

Kaynak: (Fotogaleri 2019).

3.4.6. Şeyh Hasan El-Fatir Hz. Türbesi

Hz. Ömer'in (r.a.) soyundan gelen Şeyh Hasan El Fatir Hazretleri'nin türbesi (Foto-34) Tillo kabristanının girişinde bulunmaktadır. Türbe kapısı, kapalı olup içeri girilememektedir. Ziyaretçiler türbe kapısının önünde durarak dualarını yapmaktadır.

Fotoğraf- 34 Şeyh Hasan El Fatir Türbesi

3.4.7. Mevlana Molla Ali Türbesi

Mevlana Molla Ali, Tillo'nun dini eğitim hayatını başlatan önemli şahsiyetlerden biridir. İsmail Fakirullah Hazretleri'nin dedesi olan Mevlana Molla Ali'nin türbesi (Foto-35) Tillo kabristanında demirden yapılmış yeşil renkte kubbemsi bir parmaklık ile kaplıdır.

Fotoğraf- 35 Mevlana Molla Ali Türbesi.

3.5. Kale (Kale'tül-Üstâd)

İbrahim Hakkı Hazretleri, hocası İsmail Fakirullah Hazretlerine olan sevgi ve saygısının bir ifadesi olarak günümüzde Işık Hadisesi adı verilen, teknik ve astronomik bilgi gerektiren bir düzenek yapmıştır.

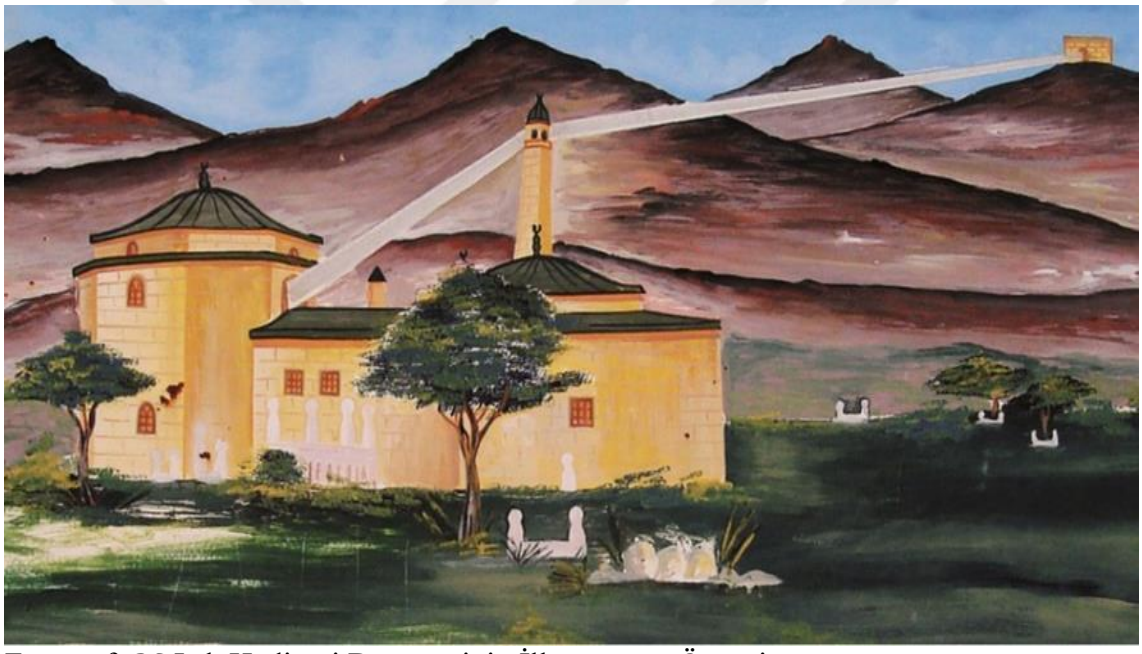
İbrahim Hakkı Hazretleri'nin, hocasına olan saygısının ifadesi şöyledir: *"Yeni yılda doğan ilk güneş, hocamın başucunu aydınlatmazsa, ben o güneşi neyleyim"* İbrahim Hakkı hazretlerinin yeni yıl olarak kabul ettiği anlaşılan 21 Mart tarihi, Ortadoğu ve Ön Asya'da yeni yıl tarihi olarak kabul edilen Nevruz gününe denk gelmektedir. Farsça bir kelime olan *'Nevruz'*, Nev (yeni) ve ruz (gün) kelimelerinin birleşimi ile oluşturulan ve *Yenigün* anlamına gelen bir kelimedir. İsmail Fakirullah Hazretleri'nin Celali takvimine göre tarih işaretinde bulunduğu ve bu nedenle Yeni yıl kavramını kullandığı anlaşılmaktadır. "Nevruz, … nesilden nesle aktarılan bir miras, baharın gelişi ve Melik Şah takvimine (Celali Takvim) göre yeni yılın ilk günü olarak bilinir. Kırsal ve kentsel tüm topluluk, grup ve bireylerce her 21 Mart günü heyecanla kutlanır*"* (Kültür ve Turizm Bakanlığı).

İbrahim Hakkı Hazretleri tarafından İsmail Fakirullah Hazretleri Türbesinin girişine 8 köşeli ve 10 metre yüksekliğinde bir kule inşa ettirilmiştir. Bununla beraber Tillo'nun 3-4 km. doğusundaki tepenin üzerine, ortasında *40x50 cm* ebadında bir pencere/boşluk bulunan ve günümüzde Kale'tül-Üstâd adı verilen 3x3 metre boyunda düz bir duvar inşa ettirmiştir.

Gece ve gündüz sürelerinin eşit olduğu Ekinoks tarihleri olan 21 Mart ve 23 Eylül tarihlerinde Tillo kasabası karanlıklar altında iken kale duvarında bulunan boşluktan geçen güneş ışığı İsmail Fakirullah Hazretleri'nin türbesinin girişindeki kulenin içinde bulunan aynalı boşluktan içeri girmekte ve İsmail Fakirullah

Hazretleri'nin kabrinin başucunu aydınlatmaktadır. Bu olaya *Işık Hadisesi* veya *Güneş Olayı* adı verilmektedir.

İsmail Fakirullah Hazretleri'nin vefat tarihi olan 1734 yılından bir süre sonra yapıldığı düşünülen ve yıllarca işler olan ışık düzeneği (Foto-36), 1960 yılında yapılan restorasyon çalışmaları esnasında zarar görmüş ve işlerliğini kaybetmiştir. 2011 yılında Siirt Valiliği'nin yapmış olduğu çalışmalar neticesinde ışık düzeneği tekrar işlevsel hale getirilmiştir. 21 Mart ve 23 Eylül tarihlerinde Işık Hadisesini (Foto-37) izlemek üzere yöreden ve yöre dışından pek çok ziyaretçi gelmektedir. Bu olay toplumsal belleğin aktarıldığı bir öğeye dönüşmüştür.

Fotoğraf- 36 Işık Hadisesi Düzeneğinin İllüstrasyon Örneği.

Kaynak: (Tillo Kaymakamlığı, 2019).

Kale'tül-Üstâd, Tillo'nun 4-5 km kuzeydoğusunda bulunan bir tepedir. Tefekkür Tepesi olarak da bilinir. Kale'tül-Üstâd, mimarı olan İbrahim Hakkı Hazretleri'ne atfen *Üstadın Kalesi* anlamında kullanılmaktadır. Kale denilen yapı aslında ileri derecede astronomi ve matematik bilgisi içeren tepenin uç kısmında inşa edilmiş ortasında boşluk

bulunan düz bir duvardır (Foto-38). Bu duvar, İbrahim Hakkı Hazretleri'nin hocası için yapmış olduğu Işık Hadisesinin başlangıç yeridir.

Fotoğraf- 37 Güneş Işığı, Tillo Karanlıklar Altında İken İbrahim Hakkının Hocası İsmail Fakirullah Hazretlerinin Başucunu Aydınlatıyor. Kaynak: (İslam ve İhsan, 2019).

Fotoğraf- 38 Kale'tül Üstad Duvarı ve Pencere

Kaleyi oluşturan duvar, taşların üst üste konularak oluşturulduğu bir yapı olarak tanımlanamaz. Bu duvar, görünüm olarak sade olmakla birlikte içerdiği bilgi (astronomi) ve anlam (hocaya saygı) açısından zenginlik içermektedir.

Günümüzde Tillo Belediyesi'nin çalışmaları ile bu alan *Tillo Tabiat Parkı'*na dönüştürülmüştür. Tillo kasabasının turistik tesis açısından ziyaretçilerini ağırlayabileceği yapılar inşa edilmiştir. Kale duvarının bulunduğu alan demir parmaklıklar ile çevrilmiştir. Bu alan çardak, lokanta ve cam teras (Foto-39) ile donatılmıştır.

Hâlihazırda bölgedeki ilk ve tek cam teras olma özelliği taşıyan Tillo Kalesindeki Cam teras, ziyaretçilere Kale ve Botan Vadisi arasında özel bir manzara izleme fırsatı sunmaktadır. Günümüzde alan yörenin mesire yeri olarak kullanılmaktadır.

Fotoğraf- 39 Kale'tül Üstad Mevkii Cam Teras.

3.6. Cas Evler

Mekânın temsil aracı olan evler, kendilerini üretme şekilleri kadar içinde yaşamış ve yaşayacak olan mukimlerin de toplumsal üretimini sağladıkları için gündelik hayat pratiklerinin en iyi okunabileceği alanlardan biridir. Kullanıcının yani ev sakinin mekânı olarak evler, kullanıcılarının gündelik yaşam pratiklerini gerçekleştirdiği yerler olarak somutlaşmıştır. Bu yaşanmışlıklar mekânı tasarlanmış olmaktan çıkarmaktadır. Böylece evler temsil mekânı değil mekânın temsili olma özelliği göstermektedir. (Lefebvre, 2016, s.364). Evler, özel hayatın ilk temas noktaları olduğu gibi kamusal yaşam pratiklerinin de ilk öğrenildiği mekânlardır. Ev ortamı birey için toplumsal gruba ait temizlik, beslenme, oturma düzeni, konuşma vb. pek çok değerin öğrenildiği uygulandığı yerler olarak kültürün sürekli üretildiği mekânlardır. Mekânlar, doğrudan mimari birer öğe olmanın ötesinde gündelik yaşam dinamiklerini içerir. Yaşanmışlıkları ile duygusal ve sezgisel anlamlar içerirler. Lefebvre (2014), fiziksel olarak "yaşam alanı" adını verdiği evleri tanımlarken oran ölçüleri ve ulaşım ağları ile nicelenen, içinde oturulabilecek asgari ebatlardaki kütle (s.322) olduklarını ifade eder. Ev'in, sosyal boyutuna işaret etmek için, sosyal değerleri (aile yaşamı, mahremiyet, ahlak) içerisinde barındırdığını ve gündelik yaşamı yansıttığını (s.321) söyler.

Mekânda bulunan birey veya grupların yaşam öyküleri ve mekâna kattıkları anlamlar, mekânı salt fiziksel bir boyut olmaktan çıkarır. Evler mekânsal üretimin yoğun olarak yaşandığı önemli birer hafıza mekânıdır. Bu anlamda evler, cansız birer varlık olmaktan çıkar ve hikâyesi olan, gündelik yaşama dair bilgiler içeren formlara dönüşürler.

Cas ev adı verilen evler, Tillo'da eski ev mimarisinin özgün ve geleneksel şeklini oluşturmaktadır. Bu evlerin en dikkat çekici özelliği, bir bahçe veya avlunun çevresinde yaşam alanlarının sıralandığı içe dönük bir yapı mimarisine sahip

olmalarıdır. Cas evler çıkıntısız düz duvarların küçük pençelerle örüldüğü ve cas adı verilen malzeme ile sıvandığı konutlardır. Bu yapı malzemesinden dolayı evler gri renkte olup soluk bir görünümdedir (Foto-40).

Sosyal bir varlık olan insan, barınma ihtiyacını ev inşası ile karşılanmaktadır (Karpuz, 1984, s.9). Tillo'da evler genelde iki katlı olup gündelik yaşam pratiklerinde kolaylık sağlayacak şekilde inşa edilmiştir.

Fotoğraf- 40 Cas Ev ve Yeni Konut Mimarisi.

Cas evler, oturma alanı çok geniş tasarlanan konutlardır. Bu şekilde inşa edilmiş Cas evlerin içerisinde odalardan (Ivva) oluşan yaşam alanı ile beraber avlu (havş), tandır (tannor), ocak (tefeye) ve kışlık erzakın saklandığı kiler (Irvi) bulunmaktadır.

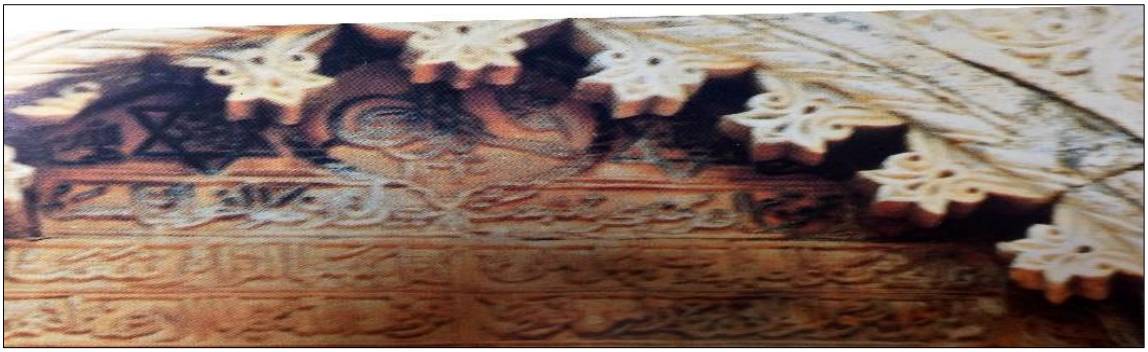
Ocak kavramı, sobaların yaygınlaşması ve kasabaya Eylül 2017 'de doğalgaz hattı çekilmesi ile beraber gündelik hayattan (ekmek pişirilen tannorlar dışında) silinmeye başlamıştır. Bu nedenle soba ve ocağa göre şekillenen ev içi oturma düzeni de yok olmaya mahkûm kalacaktır.

Fotoğraf- 41 Cas Ev ve Sıvası Dökülmüş Duvarlar

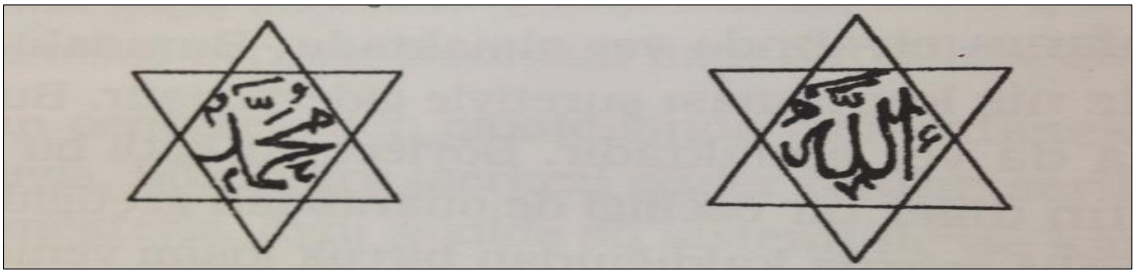
Cas evlerin içerisi ahşap nişler ve süslemeler ile işlenmektedir. Usta işçilik gerektiren bu süslemelere evlerin giriş kapılarında da rastlanmaktadır. Bu süslemelerden bazıları simetrik şekillerden oluşurken bazıları Arapça yazılardan oluşturulmuştur. Arapça yazılar ayet ve dua ifadelerinden oluşur. Evlerin iki kanatlı kapısı (Foto-41) olup bu kanatlardan biri sabittir. Giriş ve çıkışlar için bu tek kanat kullanılmaktadır.

Şeyh Nasrettin evinin giriş kapısının üst kısmında bulunan Hicri 1320 tarihinin okunduğu kitabede bulunan Mührü Süleyman mührü içindeki ‘Allah’ ve ‘Muhammed’ yazıları (Foto-42 ve Foto-43) ev süslemelerinde dini öğelerin ön plana çıkarıldığını göstermektedir.

Fotoğraf- 42 Şeyh Nasrettin Evi Giriş Kapısı Allah ve Muhammed Figürleri 1

Kaynak: (Baydaş 2002)

Fotoğraf- 43 Şeyh Nasrettin Evi Giriş Kapısı Allah ve Muhammed Figürleri 2

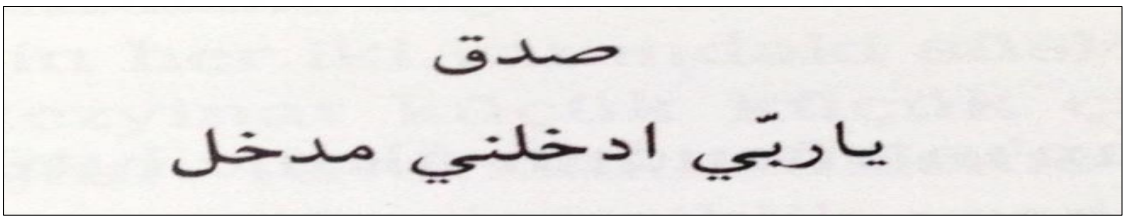
Kaynak: (Baydaş 2002)

Aynı evin pencere boşluğu ile kemeri arasında Kuran-ı Kerim'in İsra süresinin 80. Ayeti (Foto-44 ve Foto-45) tamamen yazılmamışsa bile;

Fotoğraf- 44 Şeyh Nasrettin Evindeki Ayet-i Kerime 1

Kaynak: (Baydaş 2002)

Fotoğraf- 45 Şeyh Nasrettin Evindeki Ayet-i Kerime 2

Kaynak: (Baydaş 2002)

"Rabbim! Girilecek yere doğrulukla girmemi, çıkılacak yerden de doğrulukla çıkmamı sağla'' ibaresinin yazılı olduğu anlaşılmaktadır (Baydaş, 2002, s.26-27). Bu uygulama da ev içi sosyal hayatın din ekseni üzerinden kurgulanmak istendiğine işaret etmektedir.

Evlerin iç ve dış kısımlarında fazlaca yer alan Arapça yazı ve süslemeler (tezhip) dini yaşayış tarzının simgeleri olarak görünmektedir. İslami inanış biçimi konut olarak kullanılan meskenler üzerinde imgesel olarak kendini göstermektedir. İnsanlar, konut girişinden başlamak üzere farklı yerlere inançları ile ilgili figürleri nakşetmişlerdir. Bu

anlamda mekân, dili olan canlı bir varlık gibi kendisinde saklı olan bilgileri nesneleştirerek okunur hale getirmektedir.

Kapı tokmakları, ev sahibinin geldiği yer, meslek, gelir seviyesi, din, mezhep gibi bilgileri içerisinde barındıran özellikler barındırır (Taner, 1979, s.10-17). Kapıyı tutup çekmek için kullanılan kulplar ve evde bulunanlara haber vermeye yarayan kapı tokmakları sadece işlevleri ile değil aynı zamanda içlerinde barındırdıkları estetik zevk ile yapıldıkları dönemin sanat bilgisini de günümüze aktarırlar (Akbulut, 1995, s. 62-64).

> *"Eskiden kapı tokmağı çalınırdı. Kim nasıl çalıyor. Kadın mıdır, erkek midir, çocuk mudur, yabancı mıdır, sese göre anlardık, bilirdik. Şimdi zil var. Kim geliyor, kim gidiyor bilmiyoruz. Kapıyı açıyoruz öyle görüyoruz"* (K16, K, Okur-Yazar Değil, 55 yaşında, Ev Hanımı)…

Kapı tokmakları, geçmişte bir güvenlik kamerası görevi görürken günümüzde bu kullanımlarını yitirmiş durumdadırlar. Bu anlamda kapı tokmakları sadece mimari forma ilintili bir nesne olmaktan öte sosyal anlamlar yüklenmiş birer imge olarak görülebilir. Kapı geçiş sağlamak gibi sembolik ve işlevsel bir nesne olmasının yanında mekâna girişi sağlayarak sokağa ait mekânı bitirir ve girilen ev hakkında haberler vermeye başlar. Giriş kapısında yapılmış olan eşik, geçişi sağladığı gibi geleneksel anlamda bir ritüeli anlatır (Lefebvre, 2016, s.223). Kapı yuva olarak kabul edilen bireyin aidiyetinin en yoğun yaşandığı eve girişi sağlayan bir yere dönüşerek fiziksel varlığının dışında daha özel anlamlar içermeye başlar. Tillo ilçe merkezindeki evlerin kapılarında ki kitabelerle süslenmiş olan giriş, ev yaşamına ait ritüellerin başlangıç noktasıdır. Bu giriş ev ahalisinin dünya görüşü ve hayata bakışı hakkında haberler, bilgiler vermeye başlar.

Tillo'da giriş kapıları ahşaptan yapılmakla birlikte metal malzemeler ile süslenmektedir. Kapılarda dökme demirden yapılmış el şeklinde kapı tokmakları vardır.

Simmel'e göre "kapı" insanın mekânı ile onun dışında kalan her şeyi biçimlendirir. İç ve dış arasındaki farklılıkları aşan bir yere konumlandırılabilir. Duvardan açılıp kapanabildiği için izolasyon ve korumanın belirleyicisi durumdadır. Duvar dilsiz olmasına rağmen "kapı" konuşur. Kapı, sınır ve özgürlük duygularını oluşturduğu gibi, onları yok etme kapasitesine de sahiptir (Simmel 1997'den aktaran Işık, 2009, s.15).

Tillo'da evlerin cephelerin yağmur ve güneşten koruma işlevi görev saçaklar vardır. Bu durum geleneksel ev biçiminin yalın saçak biçimine uymaktadır (Binan, 1952 s.22). Cas evlerde ise dışarıdan saçak şeklinde çıkıntılar yok denecek kadar azdır, cephe düz duvar şeklinde inşa edilmiştir. Tillo'daki cas evlerde saçak, balkon gibi öğelerin olmayışı evin dışa kapatılması isteğini göstermektedir. Ailenin genel olarak içe dönük, dışa kapalı bir sosyal yaşam biçimini tercih ettiğine işaret etmektedir.

Cas evlerin *Mısraheyn* denilen iki kanatlı ahşap kapısından içeri girildikten sonra üst kısmı eve ait odalar tarafından kapatılmış olduğu için serin olan bu nedenle de oturma alanı olarak kullanılan *Behu* adı verilen bölüme girilir. Günümüz konut mimarisinde bu bölümün yerini apartman dairelerindeki koridorlar almıştır. Bu bölüm gerek aile üyeleri gerekse misafirlerin ilk temas yeri olması açısından önem arz etmektedir. Burası bir sosyalleşme alanı iken günümüzde evlerdeki koridorlar bu anlamı yitirmiştir. Koridorlar geçiş yeri halini alanı alarak '*yok yer*'lere (Augê, 1995, s.7) dönüşmüştür. Behu'nun etrafı *Ivva* adı verilen ve genellikle misafir ağırlamak amacı ile kullanılan oturma odaları ile çevrilidir. Behu'dan sonra evin ana bölümü olan hemen her şeyin etrafında kurgulandığı *Havş* adı verilen avluya geçilir. Havş, genişliği ve tüm alanlara geçiş sağlayacak şekilde yapılmış olması ile dikkat çekmektedir. Havş, Tillo evlerinin en önemli bölümlerinden biridir. Evin fonksiyonelliği Havş'ın etrafında şekillenmektedir. Avlu formundaki havş, yemek pişirme, çamaşır yıkama, kışlık ürünleri ayıklama, kurutma mekânı olarak kadınların ev içi etkinlikleri gerçekleştirdiği

yerdir. Burası kış ve soğuk sonbahar günleri dışında kadınların, ev içinde gündelik hayat pratiklerini en yaygın olarak yaşadığı yerdir. Aynı zamanda aile bireylerinin gündelik yaşamın üretilme şeklini en yakından bir tiyatro formatında izledikleri bir toplumsal üretim mekânıdır. Behu'nun bir tarafında birkaç merdiven ile inilen depo amaçlı kullanılan *Tabok* adı verilen bölüm bulunur. Tabok, zeminin aşağısında olduğu için serindir. Bu özelliğinden dolayı bozulma ihtimali olan yiyecekler burada saklanır. Cas evin giriş katında *Irvi* denilen ve kalabalık olan geleneksel ailenin kışlık ihtiyaçlarını sakladığı kiler amaçlı kullanılan bir oda vardır. Havş'ın (avlu) bir köşesinde köz ateşte yemek pişirmek için kullanılan *Tefeye* adı verilen ocak vardır. Cas evlerin bazısının içerisinde bazısının dışında taş ve topraktan inşa edilen oval biçimli *Tannor* (Foto-47) adı verilen yöresel tandır/fırın vardır.

Fotoğraf- 46 Ekmek Pişirilen Tannor

Behu'nun bir ucundan 15-20 adet dik merdivenle üst kata çıkılır. Üst katta koridor benzeri *Çırtak* adı verilen bir boşluk bulunur. Çırtak'ın etrafı evin mahremi olup *Illi* adı verilen odalarla çevrilidir. Burası mahremiyetin en çok hissedildiği bölümdür. Bu bölüme geleneksel aile üyeleri dışında çok yakın akrabalar (doğum vb. özel sebep halinde) dışında yabancı kişiler çıkamaz. Bu odalarda eşyaların dizildiği duvar içi

Kabbele (Foto-46) denilen raflı bölümler vardır. Kabbele'ler yatak, yorgan ve kullanılmayan malzemelerin kaldırıldığı yüklük işlevi gören boşlukladır. Yüklüklerde bulunan yatak yorganlar ev içi yaşam pratiğini anlatmaktadır.

Fotoğraf- 47 Cas Evin Duvarlarında Kabbele (yüklük)

Üst katta bulunan ahşap zeminli odaların zemini sıcak dönemlerde *Cecim* adı verilen kilimler ile soğuk zamanlarda ise *Tehtiye* denilen halılar ile kaplanır. Çırtak'tan 5-10 dik merdiven ile sıcak bölgelerin vazgeçilmezi olan ve *Istoh* adı verilen dama çıkılır. Istoh, yaz sıcağında geceleri aile üyelerinin oturma ve uyuma alanı olarak kullanılır. Evlerin örtü sistemi düz toprak damlardan oluşur. Istohlar, yağmur ve kar sularının birikmesini önlemek için eğimli bir yapıda inşa edilmiştir. Aynı zamanda Şeyh Derviş Evinde uygulandığı gibi suyun dışarı aktarılmasını sağlayan boru şeklinde boşluklardan oluşan su lüleleri yapılır. Çırtak'ın en uç kısmında *Hımmem* denilen hamam bulunur. Ev planlamasından da anlaşılacağı üzere cas ev, kalabalık olan ailelerin yaşam alanı olarak her türlü ihtiyacı karşılayacak şekilde planlamıştır. Ev fiziki yapısı ile dışarıdan sade ve kapalı bir görünümde olup ailenin mahremiyetini koruma anlayışını yansıtmaktadır.

Yörede evlerin düz şekilde ve cas yapı malzemesi ile yapılması doğa koşullarına daha iyi uyum sağlama kaygısından dolayı ortaya çıkmıştır. Şehrin kültürel mirası olan bu tarihi yapılar kışın sıcak yazın ise serin olduğu için eskiden tercih edilmekteydi. Cas malzemesi şehir çevresinde bulunan jips (alçı taşı) taşının fırınlarda yakılıp öğütülmesi ile elde edilmektedir. Günümüzde cas malzeme ile ev yapımı ortadan kalkmıştır. Cas malzemesinin neme karşı çabuk tahrip olması ve zamana karşı dirençsiz olması, sürekli onarım gerektirmesi bu tarzda yapılmış evlerin gitgide yok olmasına neden olmaktadır. Günümüze kalan cas ev örneklerinde de bu cas malzemesinin dökülmüş olması bu bilgiyi desteklemektedir. Yörede kalan son cas ev örnekleri de bakım onarım çalışmaları ile ayakta tutulmaya çalışılmaktadır. Yıkılan cas evlerin yerine betonarme binalar yapılmaktadır. Cas ev planı, beton inşa malzemesine geçildikten sonra bir süreliğine kullanılmıştır. Ancak yaşam koşullarının değişmesi ve konut mimarisindeki değişimden dolayı günümüzde bu planda konut yapımına rastlanmamaktadır. Geleneksel yapı mimarisi olarak cas evlerin yok olması, aile içi ev davranış biçimlerine ait kültüründe kaybolmasına yol açmaktadır.

Tillo ilçe merkezinde sivil mimariye; Hacı Şükrü evi, Şeyh Nasrettin Evi, Şeyh Nasrettin Evi Divanhanesi, Şeyh Kâmil Evi ve Şeyh Derviş Evi örnek olarak gösterilebilir. Bu örnekler günümüzde metruk durumda olup kullanılmamaktadırlar (Foto-48). Tarihi açıdan somut kültürel miras unsurlarıdır. Turizm değeri olarak görüldükleri için restorasyon çalışmaları ile ayakta tutulmaya çalışılmaktadırlar.

Tillo ilçe merkezinde geleneksel mimariye uygun olarak yapılmış olan ve günümüzde artık kullanışlılığını yitirmiş bulunan bu evlerin yanında modern mimari ile yapılmış evler de bulunmaktadır. Bu evlerin büyüklüğü, mimarisi ailelerin ekonomik gelir sevilerine göre farklılık arz etmesine rağmen ilçe merkezinde genellikle iki veya üç katlıdır. Kasaba girişinde bulunan site tarzı konutlarda ise çok katlı yapılanma tercih

edilmiştir. Resmi kurumlara ait mekânlar da Tillo'nun mekânsal yapılanmasında yer almaktadır. Her biri kendine özgü işlevlere sahip olan bu yapılar Kaymakamlık, Belediye Binası, Sağlık Ocağı (Foto-50), Okullar, Müftülük ve PTT şeklinde topoğrafyada kendine yer edinmiştir. Bu yapılar yeni mimari formlarda inşa edilirken görünüm olarak eskiyi yansıtacak şekilde inşa edilmektedir.

Fotoğraf- 48 Tillo'da Yıkılmış Bir Cas Ev

Günümüzde Tillo ilçe merkezinde bulunan evlerin içerisinde resim bulunmamaktadır. Allah'ın isimlerinin bulunduğu farklı ebatlarda tablolar dikkat çekmektedir. Bazı evlerde vefat etmiş olan aile büyüklerinin fotoğraflarına rastlanmaktadır. Bu simgesel tutumlar insanların din olgusuna ve atalarına verdikleri önemin bir göstergesidir.

Ev içi duvar renkleri ve mobilya düzeni ailelerin gelir durumuna farklılık göstermektedir. Alt-orta gelir düzeyine sahip ailelerin evlerinin iç kısımlarında duvar boyaları çok sık yenilenememekte ve beyaz, gri gibi gösterişsiz renkler

kullanılmaktadır. Bu evlerde mobilya olarak sedir, kanepe ve yere serilen döşekler ile oda, dekorasyondan uzak bir şekilde döşenmektedir.

Orta-üst gelir düzeyine sahip ailelerin evlerinde ve özellikle yeni inşa edilen konutlarda ise odaların iç duvar renklerinde krem, pembe, mavi gibi gösterişli renkler, yaldızlar ile süslenerek mekânı şekillendirmektedir. Bu evlerde mobilya olarak oda takımları, yemek masası takımları, komidinler, aynalar, portmantolar ve dolaplar ile ev başkalarına beğendirme kaygısı ile döşenmiş gibi durmaktadır.

Bu anlamda evlerin dekore edilmesinde evlerin döşenmesinde kullanım ihtiyaçları ve bireysel isteklerden çok toplumsal kaygıların ve ekonomik şartların ön plana çıktığı söylenebilir.

Fotoğraf- 49 Sağlık Müdürlüğü ve Sağlık Ocağı

3.7.Sabatlar

Anadolu'nun pek çok yöresinde '*sabat'* adı verilen geçit sistemi bulunmaktadır. Urfa'da (Akkoyunlu, 1989 s. 25) ve Mardin il merkezinde görülen sabat sistemi sivil mimarinin ihtiyaçlar üzerinden şekillendiğini göstermektedir. Geçmişte yapılmış olan sabatlar (geçit, tünel) mahalleyi güvenliksiz kişilerin kullanımına kapattığı gibi uzun olan yolları kısaltma, evlerin altından daha kısa sürede diğer sokağa geçme, kötü hava koşullarında sığınacak yer sağlama gibi işlevlere sahiptir. Günümüzde Tillo'da Mücahid mahallesinde yedi tane sabat vardır. Sabat sistemlerinin (Foto- 50, Foto-51, Foto-52 Foto-53) üzerinde evlerin odaları vardır (Boran vd., 2013, s.67-79

Fotoğraf- 50 Sabat (Tünel, Geçit) 1

Fotoğraf- 51 Sabat (Tünel, Geçit)

Fotoğraf- 52 Sabat (Tünel, Geçit) 3

Fotoğraf- 53 Sabat (Tünel, Geçit) 4

3.8. Yeşil Şifa Kuyusu

İsmail Fakirullah Hazretleri, vefat eden bir komşusunun taziye ziyaretinden sonra yatsı namazı için ayrıldığı taziye evinin avlusunda bulunan 22 metre derinliğindeki kuyuya düşer. Yatsı namazına gelmediği fark edilen Hoca efendiyi arayan cemaat, hocanın cezbe halindeki sesini kuyudan işiterek O'nu kuyudan çıkarırlar. İsmail Fakirullah Hazretleri kuyudan çıkarıldığında kaşındaki ufak sıyrık dışında sarığı başında, terliği ayağında fiziksel olarak gayet sağlıklı bir halde bulunur. Ancak ruh âlemi olarak manevi bir meclis ile karşılaşmış, kuyu içerisinde önemli şahsiyetlerin kendisini ziyaret ettiğini ifade etmiştir (Hakkı, 2018, s.1042). İsmail Fakirullah Hazretleri kendisini kuyudan çıkaranlara *"Beni kendi halime bırakın. Artık benim sizinle işim kalmadı, benden uzaklaşınız"* diyerek kendisini Mevla'sıyla ve o manevi mecliste hazır bulunan evliya ruhlarıyla baş başa bırakmalarını ısrarla istemiştir. Rivayete göre o mecliste Hızır'ı, İlyas, Şeyh Abdulkadir-i Geylani, Şeyh Hamza el Kebir, Şeyh Mücahid, Şeyh Musa, Muhammed-ur Radi, Şeyh Hasan, Veysel Karani Hazretleri, Hasan el Hutvi, Neccar oğlu Neccar ve Halid bin Velid kendisini ziyaret etmiştir. İsmail Fakirullah Hazretleri ayıldığında kuyuya düştüğünden haberi olmadığını, ancak kuyuda bulunduğu zaman zarfında yüce Allah'ın Tecelli Sıfatlarıyla müstağrik olduğunu, birçok evliyanın ruhlarıyla tanıştığını ifade eder (Hakkı, 2018, s.1043). Kuyu Hadisesinden sonra İsmail Fakirullah Hazretleri, sanki yeniden dünyaya gelmiş gibi bir halin içerisine girmiştir.

Tabiat ile ilgili kültlerin en önemlilerinden biri olarak 'Su kültü' dini inanç ve sistemlerde olduğu gibi farklı kültürlerde de farklı özellikleri ile karşımıza çıkmaktadır (Türkan, 2012, s.146). Suyun toprak ile beraber insanı oluşturması ve arındırma, temizleme özelliği kutsal anlamlar ile (İsmail Fakirullah'ın Kuyuya düşmesi) birleştirilerek farklı talepler için (Çocuk isteme, baş ağrısı, hastalıktan kurtulma)

kullanılmaktadır. Tillo'da bulunan Yeşil Şifa Kuyusu isimlendirmesinden de anlaşılacağı üzere bir şifa unsuru olarak görülmektedir.

> *"Kuyu içindeki suyu çekip hasta çocuklarını bu su ile yıkarlardı. Bu suyu içen insanlar hastalıklarından şifa bulur, başına süren insanlar baş ağrısı çekmez. Hatta çocuğu olmayan kadınlar çocuk sahibi olmak için bu su ile yıkanırdı. Şimdi artık pek fazla yapılmıyor."*(K17, K, Ortaokul Mezunu, 48 yaşında, Ev Hanımı)…

Yeşil şifa kuyusundan alınacak su ile yapılacak banyo sayesinde hamile kalınabileceği olan inanış genel olarak suyun bereket sağlayıcı bir nesne olarak algılanmasından kaynağını alır. Doğurganlık tek iken çok olmaya bereketlenmeye işaret eder. Yeşil şifa kuyusunun suyu hamile kalamayan kadına üreme özelliği katacaktır diye inanılır (Karataş, 2014, s.111).

Kuyudan su çıkmaya başladıktan sonra yöre halkı ve dışarıdan gelen ziyaretçiler suya ayrı bir kutsiyet katarak suda kendilerini, çocuklarını, eşyalarını yıkamaya ve şifa bulmaya çalışmıştır. Bu gibi İslam dininde bulunmayan batıl davranışlardan dolayı kuyunun etrafı kapı ve teller ile çevrilmiş kullanıma kapatılmıştır. Bu uygulamalardan dolayı Yeşil Şifa kuyusu adı ile anılan kuyu sadece ziyaret amaçlı talepte bulunanlara açılmaktaydı. Tillo kasabasında yapılan düzenlemelerden en fazla etkilenen yapılardan biri Yeşil Şifa kuyusu olmuştur. İsmail Fakirullah'ın içine düştüğü zaman içerisinde su olmayan yeşil şifa kuyusu günümüzde turistik bir alana dönüştürülmüştür. Burası İsmail Fakirullah Hazretlerinin anlatısında da geçtiği üzere bir evin içerisinde iken (Foto 54) günümüzde (Foto-55, Foto-56) 'te görüleceği üzere bambaşka bir yapıya dönüşmüştür. Kuyuyu çevreleyen ev yıkılmış etrafına bir duvar örülmüş asli görünümü kaybetmiştir. İsmail Fakirullah'ın taziye ziyaretine gittiği ev (Foto-56) anılarda kalmış turizme feda edilerek fiziksel varlığını kaybetmiştir.

Fotoğraf- 54 Yeşil Şifa Kuyusu Eski Görünüm

Kaynak: (Mekan360, 2019)

Fotoğraf- 55 Yeşil Şifa Kuyusu Yeni Görünüm 1

Fotoğraf- 56 Yeşil Şifa Kuyusu Yeni Görünüm 2

3.9. Çilehane

Ulu caminin avlusunda minare ile bitişik olan ve inzivaya çekilerek ibadet edilen bir yapı bulunmaktadır. Bu yapıya çilehane denmektedir (Baydaş, 2002, s.48). Çilehane, Tillo ilçe merkezinde Ulu Cami'nin (İsmail Fakirullah Camii) avlusunda ibadet amaçlı kullanılan iç içe geçmeli iki bölümden oluşan yapıdır. Ulu caminin girişinden sonra sabat adı verilen üzeri kapalı bir geçitten içeri girildiğinde Çilehane adı verilen bölüme ulaşılır. Dikdörtgen şeklinde olan çilehanenin üzeri kubbe ile örtülüdür.

Çilehanenin ahşap olan her iki kapısında ince işçilik gerektiren geometrik şekillerden (Foto-59) oluşturulmuş süslemeler mevcuttur. Çilehaneye girişi sağlayan kapıda (Foto 58), *"Bütün kapıları açan Rabbim bizlere ibadet kapısını aç"* anlamında (Ya mufettehebveb ıftehlene heyral bep) Arap harfleri ile yazılmış bir yazı bulunmaktadır (Baydaş, 2002, s.49).

> *"İsmail Fakirullah hazretleri 40 gün boyunca yemeden içmeden burada (Foto-57) inzivaya çekilmiş ve ibadet etmiş ve şeyh mertebesine ulaşmıştır."* (K17, K, Ortaokul Mezunu, 48 yaşında, Ev Hanımı)…

Fotoğraf- 57 Çilehane İbadet Yeri

Fotoğraf- 58 Ulu Camiden Çilehaneye Giriş Kapısı ve Kitabe

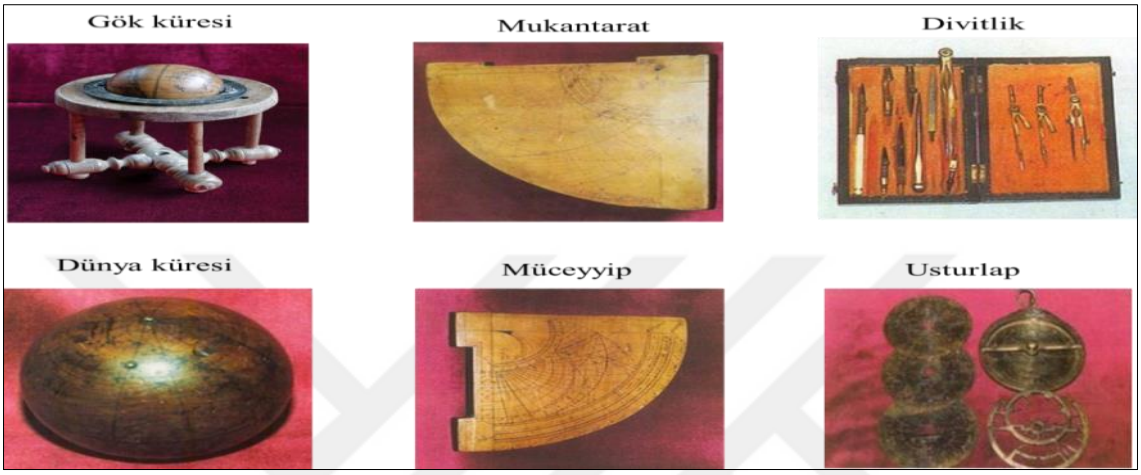

Fotoğraf- 59 Çilehane Giriş Kapısı ve Geometrik Süslemeler

3.10. Müze

Müze, modernleşme sonucu tahribata uğramış şeyleri toplayan ve yok olmaktan koruyan bir kurumdur (Artan, 2009, s.185). Tillo ilçe merkezinde Ulu camiinin yan tarafında bulunan evin alt katında İsmail Fakirullah ve İbrahim Hakkı Hazretleri'ne ait eserlerle kullandıkları eşyaların sergilendiği bir müze bulunmaktadır. Müze İbrahim Hakkı Hazretleri'nin Tillo'da yaşayan torunlarından Sadettin TOPRAK Hoca Efendiye ait evin alt katında özel bir bölüm oluşturularak meydana getirilmiştir. Müzenin resmi hüviyeti yoktur. Özel işletilen bir müze olup giriş ücretsizdir. Müze kapalı olup ziyaretçilerin müzenin bulunduğu evin zilini çalması ile açılmaktadır. Müzeyi gezdirecek kişilerin zaman zaman kasabada olmayışı nedeni ile bazen ziyaretçiler müzeyi görmeden kasabadan ayrılmaktadır. Bu olumsuzluğun önüne geçmek için müzenin kurucusu Sadettin TOPRAK Hoca Efendi müzenin kapısına kendisinin ve yakınlarının telefon numaralarını asmıştır. Ulu Caminin imam hatibi olan Sadettin TOPRAK Hoca Efendi Tillo dışında değilse müzeyi gezmek isteyen ziyaretçilere mihmandarlık yapmakta müzede ki araç gereçleri tanıtmaktadır. İbrahim Hakkı Hazretleri'nin kendi eliyle yazdığı *Marifetname* isimli eseri müzede cam vitrin içerisindedir. Müze içerisinde İbrahim Hakkı Hazretleri'ne ait haritalar, tahta küreler, el yazması kitaplar, geometrik aletler ve pergel takımları bulunmaktadır. Ayrıca cübbe, tesbih, asa ve divitlik gibi kişisel eşyaları da vardır (Foto-60). Müzede sergilen âsa 80 cm yüksekliğindeki olup ek parçası ile 170 cm kadardır. Âsa'nın özelliği İbrahim Hakkı'nın alnını ve çenesini dayayarak tefekküre daldığı tutma yeri, başucu kısmı ve bu kısmın içerisinde yıldızları izlemeye yaradığı söylenen delikli bir yapıya sahip olmasıdır. Müze içerisinde farklı noktalara fotoğraf çekilmesinin yasak olduğu ibarelerinin eklenmiş olduğu görülür. Bu fotoğraf çekme yasağı tarihi değere sahip kitapları oluşturan kâğıtların ışıktan etkilenmemesi için konulmuştur. Müzeler bazı

insanlarda aidiyet duygusunu bazı insanlarda dışlanmışlık duygusunu (Bourdieu 1997'den aktaran Artan 2009, s.185) uyandırır. Müzelerde sergilenen ürünler, kişilerin belleğinde anlamlar oluşturarak ziyaretçiyi geçmişe götürdüğü gibi günümüz dünyasını da anlamlandırmaya çalıştığı yerlerdir. Bu anlamda müzede sergilenen İbrahim Hakkı'ya ait belleklerdeki anlatılar şöyledir:

Fotoğraf- 60 Müzede Sergilen İbrahim Hakkı'ya Ait Araç ve Gereçler

Kaynak: (Tillo vakfı2019).

> *"Hoca Efendi'nin (İsmail Fakirullah kast ediliyor) elbisesinin (Foto-61) içerisindeki yamalara bakınca ve neler yaptığını düşününce şimdiki halimize bakıp utanıyorum o neler yapmış biz ne peşinde koşuyoruz."* (K23, E, Üniversite Mezunu, 36 yaşında, Memur)…

Fotoğraf- 61 İsmail Fakirullah Hazretlerinin Müzede Sergilenen Elbisesi

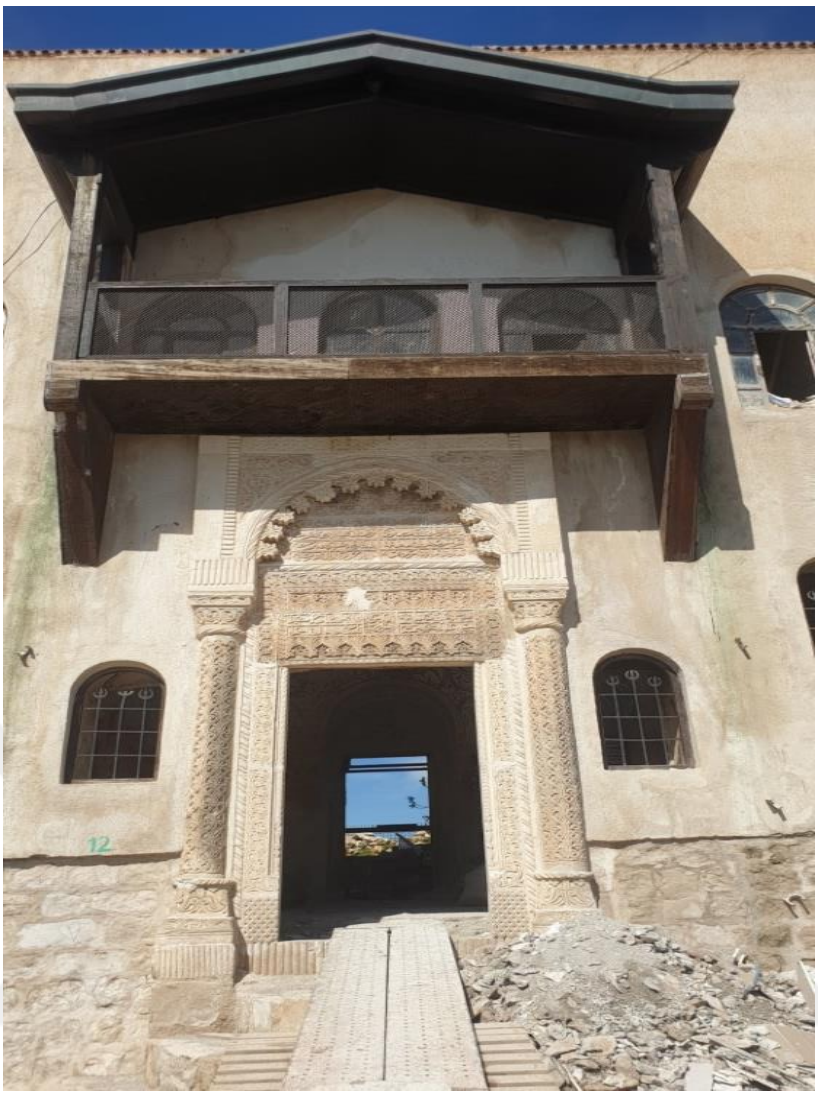
Kaynak:(Eroğlu,2019)

3.11. Divanhane

Divanhane, Osmanlı Devletinde devlet görevlilerinin devlet işlerini görüştükleri divanlar döşenmiş sofa benzeri yapıdır. Tillo ilçe merkezinde bulunan Divanhane Şeyh Nasrettin evi adı verilen yapı ile bitişik olarak yapılmıştır. Şeyh Nasrettin Osmanlı devletinin en son Mebus meclisinin üyesidir. Bu yapı Siirt Mebusu olan Şeyh Nasrettin'e ait olması nedeni ile siyasi ve idari bir yapım amacı taşımaktadır. Tillo'ya özgü yapılardan biri olan Divanhane yörede bulunan ileri gelenlerin önemli kararlar olmak için toplandıkları yapıdır. Divanhane Şeyh Nasrettin Evi Divanhanesi (Foto-62 ve Foto-63) olarak bilinmektedir. Divanhane ve cas ev birleşimi yapı moloz taş üzerine cas malzemesinin sıvanması şeklinde inşa edilmiştir. Yapının Şeyh Nasrettin evine bakan girişin bulunduğu taraf dışındaki cepheleri evlere bitişik olduğu için kapalıdır. Açık olan cephesi süsleme ve tezyinatın olmadığı sade bir yapıdır. İç kısım ise dış cephenin aksine renkli bezemelerle süslenmiştir.

Fotoğraf- 62 Şeyh Nasreddin Cas Evi

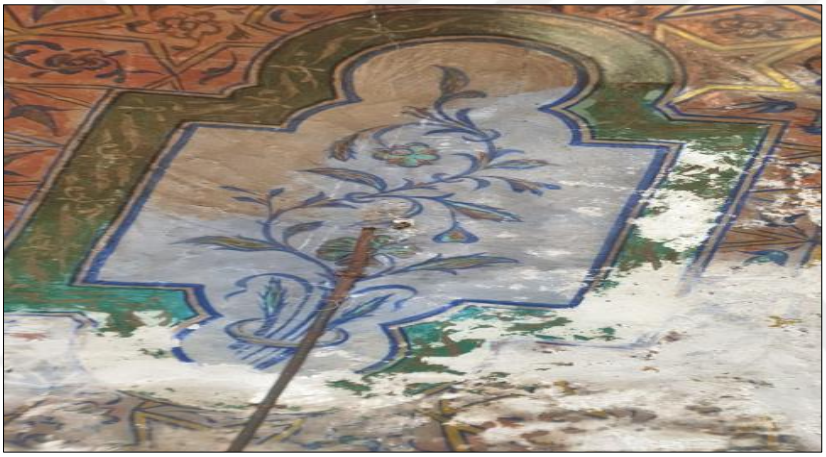
Fotoğraf- 63 Şeyh Nasreddin Evi Kitabeli Kapı

Şeyh Nasrettin evine bitişik olan yapının ön cepheden girişi bulunmamaktadır. Şeyh Nasrettin evinin avlusundaki farklı bir kapıdan önce Divanhane'ye ait olan kare şeklindeki bölüme ulaşılır. Kare bölümden sonra sol tarafta bulunan ara bir bölüme oradan da divanhane adı verilen asıl bölüme geçilir. Divanhanenin içinde geçmişte kullanılmış olan ayna, koltuk takımı, masa ve sandalye vardır. Bu süslemeler, çiçek modelleri ve geometrik şekillerden (Foto- 65) oluşturulmuştur.

Divanhanenin halen devam eden (15.05.2019) restorasyon çalışmalarında yapı kaplamalar (Foto-64) konularak asli görünümünden bambaşka yapay bir binaya dönüştürülmektedir.

Fotoğraf- 64 Şeyh Nasreddin İç Kısım Restorasyon İşlemi

Fotoğraf- 65 Şeyh Nasreddin Evi İç Süslemeler

3.12. Ölülerin Mekânı: Tillo Kabristanı ve Sultan Memduh Mezarlığı

Yi Fu Tuan'ın (2015,s.186), mekânın; bir ev olduğu kadar aynı zamanda bir mezar olduğu yönündeki benzetmesi, insanoğlunun "yer"e olan bağımlığının farklı bir tarzda yorumlanma biçimlerinden biridir. Mutlak mekân ölümün de mekânıdır. Biçimsel açıdan hem güzellik hem de ürkütücülük şeklinde tezahür eden ikili anlamına rağmen mezarlar ve mezarlıklar mutlak mekâna işaret eder. Hemen hemen bütün toplumlarda mutlak mekân zihinden çok bedene hitap eder. Bu anlamda mutlak mekân

yaşanan bir mekân olmasından dolayı mekân temsilinden çok temsili mekân özelliği gösterir (Lefebvre, 2016, s.247).

Mumford'a göre (2013), ölülerin kenti canlıların kentinden önce var olarak canlılar kentinin öncülü, özü olmuştur (s. 18). Şehirlerin ortaya çıkışı mezarlıklar ve kutsal mekânların oluşturulmasına bağlanmıştır. Bu anlamda Tillo'da da ilçe merkezinde bulunan mezarlık şehrin fiziksel yapısı ile bütünleşmiş durumdadır. Tillo'da sıklıkla uygulanan dini bir ritüel olarak mezarlık ziyaretleri hem kasabada ikamet edenler için hem de kasaba dışından gelen ziyaretçiler için toplumsal anlamda merkezi bir yer işgal etmektedir.

Tillo kabristanı, Tillo'ya gelen yerli ve yabancı ziyaretçilerin Tillo ilçe merkezinden daha fazla zaman geçirdikleri, içerisinde ünlü şahsiyetlerin metfun bulunduğu kasabaya ait en önemli mekânlardan biridir. Şehir yerleşiminin neredeyse tamamı Tillo kabristanın etrafında planlanmıştır.

İsmail Fakirullah ve İbrahim Hakkı Hazretlerinin türbelerinin bulunduğu Tillo Kabristanı hem Tillo'lular hem de Tillo dışındakiler için özel anlamlar ifade etmektedir. İnsanlar bir yandan vefatlarından sonra burada defnedilmek isterken bir yandan sit alanı ilan edilmesi ve kullanıma kapatılma korkusunu iç içe yaşamaktadır.

> *"Ben öldükten sonra burada defnedilmek için vasiyette bulundum hatta bunu yazılı olarak yakınlarıma bıraktım Buralar dini şahsıların olduğu yerlerdir bende bu huzurlu yerde defnedilmek istiyorum."*(K20, E, Üniversite Mezunu, 70 yaşında, Emekli)…

> *"Türbenin bulunduğu alan aynı zamanda Tillo Mezarlığıdır. Burası da sit alanı ilan edilirse artık buraya kimseyi defnedemeyeceğiz. Sit alanı olsun ama sadece türbenin olduğu bölüm olsun mezarlık sit alanı olmasın."*(K21, E, Lise Mezunu, 46 yaşında, Memur)…

Fotoğraf- 66 Tillo Kabristanı Giriş

Tillo kabristanında (Foto-66) bulunan mezar taşları yörede kolaylıkla bulunan mermer, sarı ve beyaz kalker taşı, cas taşı ve andezit tüf malzemesinden oluşur. Mezar taşları üzerinde metfun bulunanın kimliği ile ilgili bilgiler, tarihsel bilgiler ve dua içerikli bilgiler bulunmaktadır (Boran vd., 2013, s.288).

Tillo kabristanında bulunan mezarlıklardaki mezar taşlarının tipoloji olarak şahideli, sandukalı, pehle taşlı ve kapak taşlı şekillerde olduğu görülmektedir (Boran vd., 2013 ,s.273).

Her iki kabristanda da Müslüman olmayan kişilere ait mezarlıklara rastlanmamıştır. Bu durum yörede farklı etnik gruplara mensup gayrimüslim nüfusun geçmişte az olduğuna veya mezarlıkların zaman karşı direnemedikleri için günümüze gelemediklerine işaret etmektedir. Yetmiş yaşında bir katılımcının yabancı mezarları ile ilgili ifadesi şöyledir.

"Benim bildiğim yabancı, Müslüman olmayan kimseye ait mezarlık yok burada (Tillo Kabristanı kastediliyor.).Varsa da toprağın altında kalmış artık yerini kimse bilemez. Tillo'da bu mezarlık çok değişiklik geçirdi. Türbeye giden bu yolun altı yol yapılmadan önce mezarlar ile doluydu. Yol yapılacağı zaman mezarı olan aileler ile yol yapmak isteyenler arasında çok tartışma çıktı ama yine de yolu yaptılar işte. Bu yürüdüğümüz yerin altında mezarlar var"(K20, E, Üniversite Mezunu, 70 yaşında, Emekli)…

Fotoğraf- 67 Tillo Kabristanında Eski Mezar Taşlarının Yerini Yenileri Alıyor

Mezarlık da bir şekilde turizme feda edilmiş ve şekil değiştirmiş gibi görünmektedir. Katılımcının işaret ettiği türbe Tillo Kabristanında bulunan İsmail Fakirullah ve İbrahim Hakkı türbeleridir. Bu türbelere çıkan yolu genişletmek ve belki de daha fazla ziyaretçi çekebilmek için yapılan yol genişletme çalışmaları kasabada hararetli tartışmalara neden olmuş ancak turizm baskın gelerek kendisini sahada gerçekleştirmiştir.

Sultan Memduh Camisinin arka tarafında bulunan Sultan Memduh Mezarlığı ise (Foto-66) tarihi mezar taşları ile dikkat çekmektedir. Bu mezarlığın 250 yıllık bir geçmişi olduğu söylenmektedir. Sultan Memduh'un soyundan gelenler ile beraber ona tabi olan kişiler buraya defnedilmiştir.

Mezarlıklarda bulunan mezar taşları günümüze ulaşan kültür varlıklarıdır. Sultan Memduh Mezarlığı içerisinde mezar taşları (Foto-68 ve Foto 69) dağılmış ve yıkık durumdadır ve bazıları mezarlığın giriş duvarına yaslanmış durumda bekletilmektedir.

Sultan Memduh Mezarlığındaki mezar taşları Arapça yazılar ile bezenmiştir. Mezarlık; temizlik, arkeolojik kazı ve konservasyon çalışmalarını içeren bir belediye projesine dâhil edilmiştir. Yapılacak çalışmalar ile mezarlığın düzene kavuşturulması, mezar taşlarının araştırmacılara açılması ve tarihe gömülmesinin önüne geçilmesi amaçlanmaktadır.

Fotoğraf- 68 Sultan Memduh Mezarlığı Mezar taşları

Fotoğraf- 69 Sultan Memduh Mezarlığındaki Tarihi Mezar Taşları

3.13. Dua Tepesi ve Taşlar

Mutlak mekân, sahip olduğu niteliklerinden dolayı seçilmiş olan (mağara, nehir, dağ zirvesi) fakat kutsanmaları nedeni ile bu doğal özellikleri ortadan kaldırılan doğa parçalarından oluşur (Lefebvre, 2016, s.76). Bu anlamda Tilloda bulunan Dua tepesi ve taşlık alan Mutlak Mekâna evirilmiştir denebilir.

Dua tepesi (Foto-70), İsmail Fakirullah Hazretleri'nin geçimini sağlamak için ekip biçtiği araziden oluşan bir tepedir. İsmail Fakirullah Hazretleri, Ulu camide imam hatip ve müderris olduğu halde kimseye yük olamamak ve geçimini sağlamak için bu alanın bir kısmını tarla bir kısmını üzüm bağı ve bir kısmını da buğday tarlası olarak kullanırdı (Arslan, 2006, s.123).

Dua tepesi, Zemzem-ül Hasya Mescidinin ilerisinde Botan Vadisine hâkim bir tepede bulunmaktadır. Tillo ilçe merkezine bir kilometre uzaklıktadır. Taşlardan oluşturulan bir namazlık bulunmaktadır. İsmail Fakirullah Hazretleri, Tillo ilçe merkezinin dışında olan bu alanda ibadetlerini yapmış ve dua etmiştir. Tillo belediyesi tarafından 2015 yılında Dua tepesinin etrafı çevrilerek kemerli bir giriş kapısı yapılmıştır (Medya Siirt, 2019). Ayrıca İsmail Fakirullah'ın seccade olarak kullandığı taşlık alan yeni baştan düzenlenmiştir. Bu anlamda kutsiyet içeren bir mekâna evirilen alan Mutlak mekâna dönüştürülmüştür.

Dua tepesi adı verilen alanda taşlardan (Foto-71) oluşan bölümde namaz kılınır ve dua edilir. Bu alanın düzenleme çalışması sonrasında çok fazla değişikliğe uğradığı ile ilgili vatandaşların serzenişleri vardır.Bu taşlık alanın dua etmek için özel bir yer olduğuna inanılır. Taşlardan oluşan yerde seccade vardır. Bu bölüm tülbentler ile örtülmüş olup namaz kılınmaktadır. Alanın yüksek bir yerde olmasının Allah'a yakın olma anlamında yorumlanması bazı vatandaşların İslami inancın Allah öğretisi ile ilgili kısıtlı bilgilerini göstermektedir.

Fotoğraf- 70 Dua Tepesi Giriş Kapısı

Fotoğraf- 71 Dua Tepesinde İbadet Yeri ve Taşlar

"Burada ki taşlar dağınıktı. Şimdi dizmişler. Daha önce taşlar sürekli birbirinden ayrılırdı. Biz düzeltirdik. Birde namazlık vardı şimdi değiştirilmiş burası. Burada taşların olduğu yerde namaz kılarız ve yüksek bir yer olduğu için Allah daha yakın oluruz." (K20, E, Üniversite Mezunu, 70 yaşında, Emekli)…

Dua tepesi ve taşların olduğu alanda özel bir ritüele (taşların etrafın dönme, bez bağlama vb.) rastlanmaz. Taşlardan oluşan alanda namaz kılınarak dua edilir. Taşlık alan çevredeki taşlardan oluşturulmuştur. Bu taşlara özel bir kutsiyet, tılsım anlamları yüklenmez, halk gözünde özel anlamlar içermezler.

> *"Eskiden kuraklık olduğunda yağmur duası için bu tepeye çıkılırdı, yağmur yağması için dualar okunurdu"* (K20, E, Üniversite Mezunu, 70 yaşında, Emekli)…

SONUÇ

Mekân, içerdiği anlam ve kodların okunması ile bizlere nasıl davranmamız gerektiğini ve nasıl bedenlere sahip olmamız gerektiğini gösterir. Mekân, orayı oluşturan topluluğun kültürel kodları ile donatılmıştır. Dışarıdan mekâna gelen birey veya gruplar mukim olan topluluğun anlam kodları ile hareket etmeye ve davranmaya başlar. Bu sadece fiziksel anlamda bir hareket değildir. Giyim kuşam ve düşüncelerimizin de oraya göre şekillenmesi anlamında bedensel olarak bizleri etkiler. (Lefebvre, 2016, s. 113).

Toplumsal bellek, somut ve somut olmayan miras öğeleri aracılığı ile geçmişe ait değerleri geleceği taşır, aktarır. Bu değerler; sözlü kültür öğeleri, yaşam pratikleri gibi soyut kavramlar ile beraber mekânı oluşturan ve şekillendiren yapı, sembol ve imge gibi somut öğelerden oluşur. Kültürün aktarılmaması ve mekânsal bozulma anıların silinmesine ve grupların toplumlara dönüşememesine neden olur. Mekânsal temsiller geçmişin anlatıcısı rolüne bürünerek bize toplumun hafızasını anlatır. Bu şekilde topluma ait belleklerde saklanan kültür bir nostalji öğesi olmaktan çıkmakta ve kendisini mekân üzerinden hatırlatmaktadır.

Tillo, Siirt iline bağlı bir ilçedir. 1991 yılında Aydınlar adı ile ilçe olan bu yerleşim yeri, 2013 yılında 6501 sayılı kanun ile özgün adı olan Tillo adına kavuşabilmiştir. Tillo, geçmişi eskilere uzana bir yerleşim yeridir. Tillo ilçe merkezinde bulunan tarihsel ve dini yapılar (sarnıç, sabat, cami vb.) bu özelliği desteklemektedir. Tillo ilçe merkezi, Siirt il merkezine yakın olması ile (9 km) öne çıkmakta bu durum kasabanın ekonomik ve sosyal yapısının şekillenmesinde etkili olmaktadır.

Tillo ilçe merkezi, nüfus olarak çevresindeki kırsal alanlardan göç alması nedeni ile karma bir nüfus yapısı göstermektedir. Tillo ilçe merkezi göç aldığı gibi iş ve eğitim olanaklarının sınırlılığı nedeni ile göç veren bir yerleşim yeri özelliği de

sergilemektedir. Bu anlamda Tillo ilçe merkezi, idari olarak ilçe statüsünde olmasına rağmen yaşayış tarzı, ekonomik faaliyetler ve gündelik hayat pratikleri açısından köy ve şehir arasında kalmış kırsala daha yakın kasaba denebilecek bir görünüm arz etmektedir.

Tillo ilçe merkezi birey ve toplum bir altkültür olarak tanımlanabilecek bellek öğelerini zamana karşı diri tutmaya çalışmaktadır. Ancak toplumsal belleğe ait öğeler bir yandan yönetim aygıtının ülke çapında yürüttüğü toplum mühendisliğinin bir yandan da küreselleşme akımının etkisinden kaçınamamaktadır. Toplum mühendisliği açısından yönetim aygıtı, bir eğitim şekli olarak medreseleri tanımamakta ve yörenin özgün adı olan Tillo adını ilçe olduğu esnada değil yıllar sonra siyasi kaygılar ile vermektedir. Tillo adının verilmeyişi yönetim aygıtının mekân ve bireyi dönüştürme aynı zamanda iktidarın varlığını ve temsilini sembolik olarak mekân üzerinde gösterme isteğinden kaynaklanmaktadır. Bu temsiliyet isteği kamu binaları, modern adı verilen gündelik hayat şekli ile de kendini mekânda göstermiştir. Küreselleşme akımı karşısında tarihi ve dini özelliği olan yapılar birer turizm öğesi olarak görülmekte ve özgünlüklerini yitirmektedir. Modern kültürün dayatmacı ve aynılaştırıcı etkileri karşısında yörede gelenek, görenek, örf ve adetler zamanla uygulanırlığını yitirmekte ve yok olamaya başlamaktadır.

Tillo'da gelenek, görenek, ritüel, tören ve merasimler gündelik yaşam pratiklerinde günümüzde azalmış olmakla birlikte hala gözlenebilmektedir. Bu uygulamalardan bazıları zaman içinde değişime uğramış farklı şekillere dönüşmüştür. Aile yapısı, dinsel ritüeller, cenaze ve düğünlerin uygulanma biçimleri değişen dönüşen bu uygulamalara örnek olarak gösterilebilir. Tillo'da gündelik yaşam pratiklerinin yansıması olan gelenek, görenek ve toplumsal değerlerin uygulanma oranı azalmıştır. Eskiye ait uygulamalar ile yeni öğrenilenler karışık bir yaşam formu oluşturmaktadır. Tillo ilçe merkezinde özellikle yaşı ilerlemiş olanlar, geleneklerine sıkı sıkıya bağlı

kalmaya devam etmektedir ve ilginç bir şekilde modern kültürle geleneksel tarzlarını bağdaştırabilmektedirler. Düğün ve cenaze törenleri toplumsal bütünleşmeyi sağlamakta ve bireylerin aidiyetlerini arttırmaktadır. Eskiye göre farklılaşsa bile bu ritüeller geleneksel olarak sürdürülmeye çalışılmaktadır. Bu şekilde toplumsal bellek tekrar edilerek gelecek nesillere aktarılmaktadır. Yaşı küçük olanlar maddi sebep ve kaygılardan dolayı kendilerinden önceki neslin hayat tarzından uzaklaşmış ve bu durumdan şikâyet eder hale gelmiştir. Atalarına ait gelenek ve görenekleri yaşayamamaktan dolayı bu özelliklerinin kaybolacağını düşünmektedirler. Teknolojinin, komşuluk ilişkileri ve aile iletişimini azalttığı günümüz dünyasında yerelin bireylere daha iyi aktarılması ve korunabilmesi için küçük yaşlardan itibaren bireylere sosyalleşme imkânlarının sağlanması toplumların sürekliliği açısından gerekli bir hal almıştır. Teknolojinin günümüzdeki kadar gelişmediği dönemlerde uzun kış gecelerinde gaz lambası ışığı altında insanların yaşadıklarını, bilgilerini ve tecrübelerini yeni yetişen bireylere aktarması sözlü kültürün devamlılığını sağlarken günümüzde bu aktarım azalmıştır.

Arapça, Kürtçe ve Türkçenin aynı anda konuşulduğu ve bu nedenle üç dilli kardeş şehir adlandırmasını alan Tillo ilçe merkezi bu özelliğini zamana karşı koruyamamaktadır. Yaşlı bireylerin bu özelliği koruduğu gözlenebilmesine rağmen yaş ortalaması düştükçe bu özelliğin yok olmaya başladığı görülmektedir. Bunun nedeni bireyler arasında dilsel iletişimin azalmasıdır. Dile ait bu çeşitliliğin kaybolmaması için Tillo'da olduğu gibi ülkemizin farklı yerlerinde de yerelde konuşulan mahalli dillerin ayrıştırıcı bir unsur gibi algılanmasının önüne geçilmelidir. Dil çeşitliliğinin bir zenginlik unsuru olduğu düşüncesi ile ülkemizde konuşulan farklı dillere hoşgörülü yaklaşılması gerekmektedir.

Kent, kolektif kullanım değeri ile mal ve hizmetleri halk tarafından tüketilen bir alan olmalıdır. Her çeşit kârlılık hesaplamalarından arındırılmış bir ortak kullanım biçimi olmalıdır. Kent, özgür olabildiği gibi, toplumsal yeniden üretim mekânı olarak insanların bir diğerinin farklılıklarını kabul ettiği bir yapıda olmalıdır (Manuel Castell 2000'den aktaran Andy Merrifield, 2017, s.92). Tillo'nun Arapça ve Kürtçe konuşan insanların ortak yaşam alanı olması, birbirleri ile kaynaşarak toplumsal üretimi sürdürmesi, çokkültürlülüğün uygulanabileceğine güzel bir örnek teşkil etmektedir. Bireylerin Ortak yaşam kuralları etrafında birleşmesi sonucu ortaya çıkan toplumsal yapı İvan Illich'in (2015) *Şenlikli Toplum* ütopyasında olduğu gibi topluluk üyelerinin asgari ölçüde denetlenen araçlar yolu ile özerk biçimde eylemde bulunmalarını sağlayan bir yapıya kavuşturulmalıdır (s.32).

Tillo ilçe merkezinde gündelik hayat pratikleri dinsel normlar ve geleneksel uygulamalar üzerinden şekillenmiştir. Birey, ev içi yaşamından, sosyal etkinliklerine, giyim kuşamından, tören ve merasimlerine kadar hemen hemen her alanda bu norm ve uygulamalar ile kuşatılmıştır. Bu anlamda özellikle din kavramı, yörenin toplumsal hafızasında inanç ve ritüeller açısından güçlü bir temsile sahiptir.

Anadolu'nun pek çok noktasında dini mimari öğelerinin ana rengi olan yeşil (türbe yeşili olarak belleklerde yer edinen) ve tonlarına Tillo'daki camii ve türbelerde pek rastlanmaz. Konutlarda da beyaz ve gri hâkimdir. Bu durumun nedeni bina yapı malzemesi olarak kesme ve moloz taş kullanılması ve bu taşların boyanma ihtiyacının olmamasıdır. Bu nedenle kasabanın genelindeki yapılarda hâkim olan renkler beyaz, gri, bej ve kahverengidir. Fakat yeni yapılan binalarda tüketim kültürünün albenisine işaret eden mavi, pembe ve yeşil gibi renklerin kullanılmaya başlandığı izlenebilir. Tillo'nun girişinde bulunan sitede yeşil, mavi, kırmız gibi renkler kullanılmıştır. Belediye hizmetleri özellikle son yıllarda projeler yolu ile aktarılan paranın artması sonucu gözle

görülür bir hal almıştır. İlçe merkezi dışına tabiat parkı yapılmış olup cam seyir terası aktif hale getirilmiştir. Ayrıca restoran ve çardaklar ile ziyaretçilere hizmet verilmektedir. İlçede yapılan sosyal ve kültürel faaliyetlerin uygulanması noktasında belediye etkin rol üstlenmektedir.

İlçe merkezinin ekonomik olarak çıkış noktası bulamıyor olmasından kaynaklı olarak dışarıya göç eden nüfus, kente ait toplumsal dokunun korunamamasına yol açmakta, göç olgusu kentin mekânsal ve toplumsal yapısında değişikliklere yol açmaktadır. İstihdam kaynaklı göçün önüne geçmek için tarım ürünlerine dayalı (fıstık ve bıttım) küçük sanayi kolları aktif hale getirilmeli ve nüfus kaybı en aza indirilmelidir. Bunu gerçekleştirmek için teşvik oranlarının arttırılması gereklidir. Eğitim ve sağlık koşulları geliştirilerek genç nüfusun kasabadan ayrılmasını önüne geçilmelidir. Ayrıca yöreye has geleneksel zanaatların (kök boyama ustalığı, dokumacılık, cas ustalığı) desteklenmesi faydalı olacaktır.

Tillo ilçe merkezinde mekânın üretimi dini kaygılar, yerellik ve mahremiyet gibi değerler üzerine gerçekleşmiş olsa bile bu özellikler küreselleşme, modernleşme ve kapitalizm gibi nedenler ile zamana direnemeyerek değişime uğrayabilmektedir. Yörede "mahrem" kavramının Kur'an ve sünnet kaynaklı yaşam kurallarına işaret etmesi dini kaygıların konut üretimine olan etkisine işaret etmektedir. Geleneksel mimari yapıtları aidiyet, köken ve dini yaşayışın imgeleri olarak mekânda yer kaplarken günümüzde sadece birer fiziksel varlık muamelesi görmekte ve yıkılmaya bırakılarak taşıdıkları anılar hafızalardan silinmektedir. Cas evlerin modern evlere dönüşmesi, Yeşil Şifa Kuyusunun içerisinde bulunduğu evin yıkılarak turistik bir ziyaret yerine dönüştürülmesi, Irvi (kiler), tannor (tandır)'un birer yapı elemanı olmaktan çıkarılması, kapı tokmağı yerine zil veya güvenlik kamerası kullanılması bu yargıya örnek olarak gösterilebilir.

Tillo'da pek çok yapı yıkılmış ve terkedilmiş bir durumdadır. Belediyenin yakın zamandaki projeler ile bazı yapıları restore ettirmiş olmasına rağmen Tillo kasabasının kültürel hafızasının korunabilmesi için yıkılmaya yüz tutmuş diğer yapıların da koruma altına alınması ve restore edilmesi faydalı olacaktır. Ancak bu koruma-onarım-bakım faaliyetinin Divanhane'de yürütülen restorasyon çalışmasındaki gibi yeni modern bir bina inşa edilmesi şeklinde yapılmamalıdır. Bu çalışmalar yapıların orijinalliğini ve özünü bozmadan uzman bakış açısı ile ve profesyonel ekiplerce yapılmalıdır. Hatta bu yapıların kamulaştırması ve bu şekilde korunması ve kasabanın bu yapılarının bir açık hava müzesine dönüştürülmesi yoluna gidilmelidir.

Dine ait sembol, imge ve ritüeller modern toplumlarda bir tüketim unsuruna dönüştürülürler (Berger 1993'ten aktaran Çelik, 2013, s.65). Turistik kaygılarla yapılan değişiklikler (sözde restorasyon veya projeler) bir hafıza yeri olarak mekânın belleğini silmekte, anı yerlerini birer pazarlama mekânına dönüştürmekte ve yerelliği yok etmektedir. Eski tarihsel dokunun değiştirilmesi ve silinmesi kasabanın mekânsal hafızasını yok etmektedir. Tillo'da mekân, her geçen gün Augê'nin (1997) 'yok-yerler'ine dönüşerek gelinip geçilen, belleği olmayan ve turistik kaygılarla ayakta tutulmaya çalışılan bir nesneye dönüşmektedir. Mekânsal hafızanın silinmesi aynı zamanda toplumsal hayat pratiklerinin ortadan kalkmasına ve sosyal ilişkilerin yok olmasına neden olmaktadır.

Lefebvre'nin, (2016, s.16) dediği gibi şehir hakkı tanınması, şehir ile ilgili alınacak kararlarda sadece merkezin yönetim şeklinin uygulanmaması, şehir sakinlerinin merkezin karar alma süreçlerinden dışlanmaması gerekmektedir. Kent yönetimi, az gelişmiş toplumlarda bireysel taleplerden, küçük grupların talep ve beklentilerinden uzaktır. Çoğunluğun kararları ortak karar alma şekli olarak varsayılıp demokratik bir yönetim şekliymiş gibi dayatılmaktadır. Topluluğun kararı, toplumsal

otoritesi yüksek kişilerin (aşiret lideri, şeyh, vb.) kararlarına saygı duyularak kabul edilir. Çoğulcu yapıda ise örgütlenmeler daha fazla kişi, grubun talep ve beklentilerinin karşılanmasını sağlayarak üst toplumla daha çok birleşme bütünleşme imkânı verecektir. Demokrasileri demokratikleştirmek için, vatandaşların doğrudan devlet ile iletişim kurabileceği halk jürilerinin kurulması, çoğulcu katılım ve referandumun alınacak kararlarda işletilmesini gerekir (Giddens, 2000. s.89). Bu anlamda Tillo ile ilgili alınacak kararlarda, yapılacak düzenlemelerde halkın görüş, önerilerinin dikkate alınması ve kamu denetimine açık karar alma süreçlerinin işletilmesi yerinde olacaktır.

Küreselleşmenin, kapitalist kârlılık mantığı ile her yeri tek tipleştirme politikası yakın zamanda işlerliğini yitirmiştir. İnsanoğlu yereli, nostaljiyi, otantik olanı aramaya başlamıştır. Kapitalizm bundan geri kalmamış kâr realizasyonu yaparak yereli pazarlama aracı haline getirmeye başlamıştır. Kitle turizmi, doğaya saygısı olmadan ve kültürel miras öğelerinin özgünlüklerini dikkate almadan her yeri standart hale getirmeye, benzer ürün ve hizmetler ile yerelliği yok etmeye devam etmektedir. Bu uygulamalar beklenmedik bir şekilde toplumların kendi öz benlikleriyle daha fazla ilgilenmeleri sonucunu ortaya çıkarmıştır. Küreselleşmeye karşı yerel kültürün korunması sadece bir temenniden ibaret olmamalıdır. Tarihsel ve dini özellikleri ile ön plana çıkan yapıların bu özelliklerinden vazgeçilerek turistik bir mekâna dönüştürülmesi bu mekânların sahip oldukları anlamları yitirmelerine sebep olmaktadır. Bir tiyatro sahnesine dönüştürülen özellikli yapılar, Tillo'yu ziyarete gelenlere de bir anlam ifade etmemeye başlamaktadır. Kitle turizmi anlayışının yerine sürdürülebilir ve sorumlu turizm yaklaşımı ile hareket etmek gereklidir. Bu anlamda şehri sahiplenmenin ön plan çıkarılması gerekmektedir. Şehre tahakküm uygulamak yerine değer vererek, şehir sakinlerine şehir hakkı tanınarak zamana göre dönüşmüş ve yenilenmiş bir şehir inşa edilmelidir. Kentsel bir dönüşüm yaşanması isteniyorsa toplumsal ihtiyaçlara göre düzenlemeler yapılmalı, maddi çıkarlar arka planda tutulmalıdır.

Her bir kültür öğesi ortaya çıktığı zamana ait simgeler içerir. Bu simgeler yerele ait olup o mekânın aidiyet ve kimlik özelliklerini anlatır. Bu anlamda kimlik kazandıran unsurlardan biri de tarihi ve kültürel unsurlarıdır. Tarih ve kültürün somut hali olan cas evlerin koruma altına alınıp sahiplenilmesi, onların toplumsal belleklerden silinmeden kurtarılmasını sağlayacaktır. Tillo cas malzemesi ile sıvalı evleri, sabatları, mezarları, müzesi ve kendine özgü mutfağıyla turizm için uygun özelliklere sahip görünmektedir. Bu özellikleri Tillo ilçe merkezini yerelliğin pazarlanmak istendiği bir yer konumuna getirmiştir. Tillo ilçe merkezi, turizm faaliyetleri dolayısı ile özel zamanlarda yüksek rakamlarda turist çekmektedir. Özellikle Işık hadisesinin yaşandığı günlerde, ülkenin dört bir yanından kasabaya turist akını yaşanmaktadır. Turizmin yereli koruması ve sahiplenmesi güdüsü ile kentin diğer önemli tarihi ve kültürel varlıklarına dikkat çekerek bütüncül bir yaklaşımla kurgulaması kasabanın yitip gitmesine engel olabilir. Bu bağlamda Tillo'yu ziyaret eden turistlerin konaklayabileceği tesisleri kasaba dışına inşa etmek, kasabaya ait sokak, cas evler, sabatlar, camiler ve türbeleri aslını bozmadan restore etmek, mezarlıkları koruma altına almak gerekmektedir. Bu uygulamaları kasabanın atmosferi ve manzarasını bozmadan yapmak öncelikli amaç olmalıdır. Kale'tül Üstadta astronomik aletlerin bulunduğu gözlem alanları oluşturularak bilimsel gözlemler yapılabilir. Tillo'da turizm değeri olan yerlerde ve şehir içinde araç trafiği kaldırılarak yürüyüş ve bisiklet yolları yapılmalı, çevreye verilecek zarar en aza indirilmelidir.

Şehrin sahip olduğu Tillo kimliğini bozmadan, tarihi ve dini öğelerin hüviyetlerine zarar vermeden şehri korunması mekânın zamana direnmesine yardımcı olacaktır. Bu şekilde mekân belleklerde geleceğe taşınacak ve küreselleşmeye yenik düşülmeyecektir.

KAYNAKÇA

Artan, E, Ç., (2009), **Mabet Yeri ya da Panayır alanı olarak Müzeler, Özneler, Durumlar ve Mekânlar içinde,** Der. Esra ÖZYÜREK, İstanbul: Bağlam.

Abasıyanık, S. F., (2012), **Mahalle Kahvesi**: Bahçe, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yay.

Akbulut, İ., (1995), **Diyarbakır Görkemli Evleri ve Kapı Tokmakları**, Kültür ve Sanat Dergisi. 28, 62-64.

Akkoyunlu, Z., (1989), **Geleneksel Urfa Evlerinin Mimari Özellikleri,** Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.

Aktay, Y., (2018), **Türk Eğitiminin Modernleşmesi Bağlamında Siirt Medreseleri**, İbrahim Hakkı ve Siirt Uleması Sempozyumu Tam Metin Kitabı, s. 27-37, İstanbul: Beyan.

Althusser, L., (2015), **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**, Çev. Alp Tümertekin, İstanbul: İthaki.

Amorôs, M., (2016), **Mekân Meselesi: Kent Mücadeleleri ve Sınıf Mücadelesi**, İstanbul: Tekin.

Anderson, B., (2017), **Sınırları Aşarak Yaşamak (Bir Sosyal Bilimcinin Anıları),** Çev. Ayet Aram Tekin, İstanbul: Metis

Arıboğan, D.Ü., (2017), **Duvar**, İstanbul: İnkılap

Arslan, H., (2006), **Yüksek Ruhlar ve Aydınlar Yurdu**, İstanbul: Simurg.

Arslan, H., (2018), **Yüksek Ruhlar ve Aydınlar Yurdu Tillo**, İbrahim Hakkı ve Siirt Uleması Sempozyumu Tam Metin Kitabı, s. 351-378, İstanbul: Beyan.

Arslantürk, Z., (2004), **Sosyal Bilimciler için Araştırma Metot ve Teknikleri**, İstanbul: Çamlıca.

Assmann, J., (2015), **Kültürel Bellek**, Çev. Ayşe Tekin, İstanbul: Ayrıntı.

Atalay, Ö., (1946), **Siirt Tarihi**, İstanbul: Çeltut

Augê, M., (1997), **Yok Yerler**, çev. T. Ilgaz, İstanbul: Daimon.

Augê, M., (1999), **Unutma Biçimleri**, Çev. M. Sert, İstanbul: Om.

Aydınlar İlçesi Kaymakamlığı., (1997), **AYDINLAR (Tillo)**, (hzl. Komisyon), Ankara: İsmat.

Bachelard, G., (2017), **Mekânın Poetikası**, Çev. Alp Tümertekin, İstanbul: İthaki.

Baudrillard, J,. (2017), **Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm**, Çev. Uğuz Adanır, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.

Balcı, P., (1984), **Mimari Türk Milli üslubunda Geleneksel Türk evi**, İstanbul: M.T.M.Ü.S. Sosyal Bilimler Dergisi, 19 (2), 61- 81.

Baydaş, G, Ö., (2002), **Tillo'daki Mimari Eserler**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.

Bektaş, C., (1990), **Çağdaş Türk Evini Oluşturacak Yaşama Kültürü ve Güneybatı Anadolu Yöresinde Halk Yapı Sanatı**, Konya: Türk Halk Mimarisi Sempozyumu Bildirileri.

Berger, J., (2017), **Görme Biçimleri**, Çev. Yurdanur Salman, İstanb

ul: Metis.

Berkay, F., (2009), **Tarih ve Toplum Köy ve Kent**, Bursa: Ekin.

Beyatlı, Y, K., (2018), **Aziz İstanbul**, 18. Basım, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti.

Bilgin, N., (2013), **Tarih ve Kolektif Bellek**, İstanbul: Bağlam.

Binan, M., (1952)., **Türk Saçak ve Kornişleri,** İstanbul : İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yay.

Bonnefoy, Y., (1981), **Antik Dünya ve Geleneksel Toplumlarda Dinler ve Mitolojiler Sözlüğü**, Çev. Levent Yılmaz, Ankara: Dost.

Boran, A., Tüfekçioğlu, A., YILDIZ, İ., Erdal, Z., Alper, M.C. (2013). **Tillo'daki Tarihi Eserler,** İstanbul: Siirt Valiliği İl Kültür ve Turizm Yayını.

Bumin, K., (2016), **İslam'da Şehir ve Mimari**, İstanbul: Timaş.

Can, B., (2017), **Kentle Kavga: Mustafa Kutlu Öykücülüğünde Mekân**, İstanbul: İzdiham.

Connerton, P., (2014), **Modernite Nasıl Unutturur**, Çev. Kübra Kelebekoğlu, İstanbul: Sel.

Connerton, P., (2014), **Toplumlar nasıl anımsar?,** Çev. Adam (Alaeddin) Şenel İstanbul: Ayrıntı.

Cündioğlu, D., (2011), **Sözlü Kültürden Yazılı Kültür'e Anlamın Tarihi**, İstanbul. Kapı.

Çağlayan, E., (2014), **Cumhuriyetin Diyarbakır'da Kimlik İnşası (1923-1950),** İstanbul: İletişim.

Çavuşoğlu, E., (2014), **Türkiye Kentleşmesinin Toplumsal Arkeolojisi**, İstanbul: Ayrıntı.

Çelik, C., (2013), **Geleneksel Şehir Dindarlığından Kent Dindarlığına**, İstanbul: Hikmetevi.

Deal, T. , Kennedy, A., (2000). **Corporate Cultures: The Rites and Rituals of Corpareta Life**, New York: Perseus.

Demir, O, Ö., (2009), **Nitel Araştırma Yöntemleri,** Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri içinde, Ed. Kaan Böke, İstanbul: Alfa.

Diyanet Meali., (2007), **Kur'an-ı Kerim Meali**, Komisyon, Ankara: Diyanet İşleri.

Doytcheva, M., (2016).**Çokkültürlülük,** Çev. Tuba Akıncılar Onmuş, İstanbul: İletişim.

Duben, A., (2002), **Kent, Aile, Tarih**, Çev. Leyla Şimşek, İstanbul: İletişim

Eagleton, T., (2007), **Hayatın Anlamı**, Çev. Kutlu Tunca, İstanbul: Ayrıntı.

Eroğul, C., (1991), **Devlet Yönetimine Katılma Hakkı**, Ankara: İmge.

Eryeşil, T., (2001), **Siirt Evliyaları ve Menkıbeleri**, Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen-Edebiyat Fak., Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Bitirme Tezi.

Foucault, M., (2014), **Güzel Tehlike**, söyleşi Claude Bonnefoy, İstanbul: Metis

Giddens, A., (2000), **Üçüncü Yol**, Çev. Mehmet Özay, İstanbul: Birey.

Göka, Ş., (2001), **İnsan ve Mekân**, İstanbul: Pınar

Gulbenkian, K., (2016), **Sosyal Bilimleri açın**, Komisyon, Çev. Şirin Tekeli, İstanbul: Metis.

Güvenç, B., (1972), **İnsan ve Kültür, Antropolojiye Giriş,** Ankara: Sosyal Bilimler Derneği.

Hall, S., (2002), **İdeoloji ve İletişim Kuramı**, Medya Kültür Siyaset, Çev. A.Gürata. Ankara: Alp

Hakkı, E,İ., (2018), **Marifetname**, çev. Faruk MEYAN, İstanbul: Bedir.

Halbwachs, M., (2016), **Hafızanın Toplumsal Çerçeveleri**, Türkçe söy. Büşra Uçar, Ankara: Heretik.

Halbwachs, M., (2017), **Kolektif Bellek**, Türkçe söy. Banu Barış, Ankara: Heretik.

Harvey, D., (2016), **Sosyal Adalet ve Şehir**, Çev. Mehmet Moralı, İstanbul: Metis.

Iğsız, A., (2012), **Memleket, Yurt ve Coğrafi Kardeşlik**: Ermeni ve Türk Belgelerinde Kilikya. Hatırladıkları ve Unuttukları ile Türkiye'nin Toplumsal Hafızası içinde, s.153-183, Der. Esra ÖZYÜREK. İstanbul: İletişim.

Işık, İ,E., (2009), **Özneler, Durumlar, Mekânlar Toplum ve Mekân**: Mekânları Kurgulamak (Mekân ve Toplum), İstanbul: Bağlam.

İbrahimhakkıoğlu, B., (2012), **Aşk ile An Seyretmek**, İstanbul: Sufi.

İnceoğlu, M., (2011), **Tutum Algı İletişim**, Ankara: Ekinoks.

Kandiyoti, D., (2015), **Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar**, İstanbul: Metis.

Kaplan, S., (2012), **Ortadoğu'ya Tutulan Fransız Aynaları**: Ermeni ve Türk Belgelerinde Kilikya. Hatırladıkları ve Unuttukları ile Türkiye'nin Toplumsal Hafızası içinde, s.19-47, Der. Esra ÖZYÜREK. İstanbul: İletişim.

Karakaş, R., (2014), **Siirt Menkıbeleri ve Türbe Ritüelleri**, Ankara: Maya Akademi.

Karasar, N., (2017), **Bilimsel Araştırma Yöntemi**, Ankara: Nobel.

Karatepe, Ş., (2003), **Kendini Kuran Şehir**, İstanbul: İz.

Karpuz, H., (1984), **Türk Mimarisinde Erzurum Evleri**, Ankara: Kültür Bakanlığı.

Kılıççıoğlu, C., (1992), **Her Yönüyle Siirt**, Ankara: Kadıoğlu.

Kongar, E., (2013), **Kültür Üzerine**, İstanbul: Remzi.

Korat, G., (1997), **Sokakların Ölümü**, İstanbul: İletişim.

Kuban, D., (2010), **Türk İslam Sanatı üzerine denemeler**, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat.

Kutlu, M., (2017), **Kapıları Açmak**, İstanbul: Dergâh.

Kymlicka, W., (1998), **Çokkültürlü Yurttaşlık Azınlık Haklarının Liberal Teorisi**, Çev. A. YILMAZ. İstanbul: Ayrıntı.

Lahdo, A., (2009), **The Arabic Dialect of Tillo in the Region of Siirt**, Department of African and Asian Languages. Uppsala Unıverstet.

Lefebvre, H., (2014), **Mekânın Üretimi**, Çev. Işık Ergüden. İstanbul: Sel.

Lefebvre, H., (2016), **Modern Dünyada Gündelik Hayat**, Çev. Işın Gürbüz. İstanbul: Metis.

Lefebvre, H., (2017), **Şehir Hakkı**, Çev. Işık Ergüden. İstanbul: Sel.

Lynch, K., (2016), **Kent İmgesi**, Çev. İrem Başaran, 8. Baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası.

Marshall, G., (2005), **Sosyoloji Sözlüğü**, İstanbul: Bilim ve Sanat.

Maslow, A. H., (1943), **A Theory of Human Motivation**, Psychological Review 50, 370-396.

Merrifield, A., (2016), **Hesap Uzmanlığı Yönetimine Karşı**: **Yeni Bir Kentsel Kolektif Tüketime İlişkin Notlar**, Mekân Meselesi içinde, Ed. Önder Kulak, İstanbul: Tekin.

Mumford, L., (2013), **Tarih Boyunca Kent,** Çev. Gürol Koca, İstanbul: Ayrıntı.

Neuman, W,L., (2016a), **Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel Yaklaşımlar 1.cilt**, Çev. Sedef Özge, Ankara: Yayınodası.

Neuman, W,L., (2016b), **Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel Yaklaşımlar 2.cilt**, Çev. Sedef Özge, Ankara: Yayınodası.

Nisbett, R.E., (2015), **Düşüncenin Coğrafyası**, Çev. Gül Çağalı Güven. İstanbul: Varlık.

Nora, P., (2006), **Hafıza Mekânları**, Çev. Mehmet Emin Özcan, Ankara: Dost.

O'meara, S., (2014), **Mekân ve Müslüman Şehir Hayatı**: Fes Labirentinin Sınırlarında, İstanbul: Açılımkitap.

Obuz, Ö., (2017), **Siirt'in Cumhuriyet Serüveni**, İstanbul: Akıl Fikir.

Ocak, E., (1996), **Kentin Değişen Anlamı**, Birikim, s.86/87. S.32-41.

Orwell, J., (2017), **1984**, Çev. Celal Üster, İstanbul: Can.

Orwell, J., (2017), **Hayvan Çiftliği**, Çev. Celal Üster, İstanbul: Can.

Özgen, N. ve Karadoğan, S., (2009), **Siirt şehrinin Kuruluşu ve Gelişimi**, Fırat Üniversitesi.

Özgen, N., (2016), **Nitel Araştırmalarda Verilerin Toplanması ve Analizi**, Beşeri Coğrafyada Araştırma Yöntemleri ve Teknikler içinde, Editör Nurettin ÖZGEN, s.157-185, Ankara: Pegem Akademi.

Özgen, N,. (2012), **Siirt'in İnanç Turizm Mekânları: Ziyaret(Veysel Karani ve Tillo(Aydınlar) Örnekleri,** Doğu Coğrafya Dergisi.Cilt:17 Sayı:27. s.251-272.

Özgen, N., ve Ege, S,C., **Kapitalizmin Ekolojik Krizleri Üzerine Bir Okuma**: **Turizm Faaliyetleri Örneği,** II. Uluslararası Batı Asya Turizm Araştırmaları Kongresi Tam Metin Kitabı, s. 661-685, Van 2018.

Özyürek, E., (2012), **Hatırladıkları ve Unuttukları ile Türkiye'nin Toplumsal Hafızası**, İstanbul: İletişim.

Portelli, H., (1972), **Gramsci ve Tarihsel Blok**, Çev. Kenan Somer, Ankara: Savaş.

Sadoğlu, H., (2003), **Türkiye'de Ulusçuluk ve Dil Politikaları**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.

Schacter, D. L., (2008), **Belleğin İzinde: Beyin, Zihin ve Geçmiş,** Çev. Eda ÖZGÜL. İstanbul: YKY

Sennett, R., (2002), **Kamusal İnsanın Çöküşü**, çev. S. Durak ve A. Yılmaz İstanbul: Ayrıntı.

Siirt Valiliği, (1995), **Siirt İl Yıllığı**, Ankara.

Şeyihoğlu A,A., Özgürbüz, İ,E., (2016), **Coğrafya Araştırmalarında Örneklem ve Örnekleme Yöntemleri**, Beşeri Coğrafyada Araştırma Yöntemleri ve Teknikler içinde, Editör Nurettin ÖZGEN, s. 26-50, Ankara: Pegem Akademi.

Taner, P., (1979), **Kapı Tokmakları**, Türkiyemiz içinde, 82, 10-27.

Tanpınar, A.H., (2017), **Beş Şehir**, İstanbul: Dergâh.

Torlak, S., (2016), **Mekân Meselesine Giriş,** Mekân Meselesi içinde, Ed. Önder Kulak, İstanbul: Tekin.

Tuan, Y.F., (2018), **Kaçış**, Çev. Şevket Emek Ataman, İstanbul: Litera.

Tunaya, Z.T., (2007), **İslamcılık Akımı**, İstanbul : İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Tümertekin, E,. ve Özgüç, N,. (2002), **Beşeri Coğrafya: İnsan, Kültür, Mekân,** İstanbul: Çantay.

Tümertekin, E., (1972)., **İktisadi Coğrafya**, İstanbul: İstanbul üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Tümtaş, M, S., (2012), **Kent, Mekân ve Ayrışma**, Ankara: Detay.

Türkan, K., (2012), **Türk Dünyası Masallarında Su Kültü**, Millî Folklor, http://www.elibrary.az/docs/jurnal/jrn2015_464.pdf . 24/93, 135-148.

Türkdoğan, O., (2003), **Bilimsel Araştırma Metodolojisi,** İstanbul: Timaş.

Urry, J., (2015), **Mekânları Tüketmek**, Çev, Rahmi G. Öğdül, İstanbul: Ayrıntı.

Us, A., (1966), **Hatıra Notları**, İstanbul: Vakit

Uygur, N., (2013), **Kültür Kuramı**, İstanbul: Yapı Kredi.

Weber, M., (2015), **Modern Kentin Oluşumu**, Çev. Musa Ceylan, İstanbul: Yarın.

Yeşilkaya, N, G., (1999), **Halkevleri: İdeoloji ve Mimarlık**, İstanbul: İletişim.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H., (2011), **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, Ankara: Seçkin.

Yüce, A., **Siirt'te Tasavvuf Kültürü,** Uluslararası Siirt Sempozyumu Tam Metin Kitabı s. 427-438. İzmir 2007.

İnternet Kaynakları

Coğrafyabilim. https://cografyabilim.files.wordpress.com/2011/07/tc3bcrkiye-fiziki-haritasc4b1-bc3bcyc3bck-boy.jpg adresinden (25.01.2019) alındı.

Çalışır, N. (2018), Ağaçlara sarılmak enerjimizi değiştiriyor.http://filoji.com/agaclara-sarilmak-enerjinizi-degistiriyor-hic-bir-agaca-dokundugunuzda-farkli-hissettiginiz-oldu-mu/ adresinden (21.01.2019) alındı.

Evliyalar, http://www.evliyalar.net/seyh-hasan-el-fatir-k-s/#prettyPhoto adresinden (16.01.2019) alındı.

Fotogaleri,https://fotogaleri.haberler.com/5-metrelik-mezar-halkin-ilgisini-cekiyor) adresinden (18.01.2019) alındı.

GoogleEarth,https://earth.google.com/web/@37.94888502,42.01731691,1197.7807553 9a,1938.06005317d,35y,-0h,0t,0r adresinden (20.01.2019) alındı.

Haberler.https://www.haberler.com/5-metrelik-mezar-halkin-ilgisini-cekiyor-8710067-haberi/ adresinden (19.01.2019) alındı.

Harita Genel Komutanlığı. https://www.harita.gov.tr/il-ve-ilce-yuzolcumleri_adresinden (21.01.2019) alındı.

İslamveihsan,http://www.islamveihsan.com/erzurumlu-ibrahim-hakki-hazretleri-kimdir.html adresinden (21.01.2019) alındı.

Kalkınma Bakanlığı, http://www3.kalkinma.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/ adresinden (21.01.2019) alındı.

Kültür ve Turizm Bakanlığı, http://aregem.kulturturizm.gov.tr/TR-142761/nevruz.html adresinden (21.01.2019) alındı.

Medyasiirt. http://www.medyasiirt.com/gundem/tillodaki-dua-tepesinin-etrafi-cevrildi-h7738.html adresinden (15.01.2019) alındı.

Medyasiirt. http://www.medyasiirt.com/gundem/baskan-aydin-ilcemizi-yasanmaz-bir-tillodan-yasanabilir-h13857.html adresinden (11.06.2019) alındı.

Mevzuat,http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3647.pdfadresinden (23.01.2019) alındı.

Pazar56, http://www.pazar56.com/u3208/ adresinden (22.01.2019) alındı.

Ritüel Nedir. http://rituel.nedir.org/ adresinden (22.01.2019) alındı.

Sabah, http://arsiv.sabah.com.tr/2003/10/12/u/y27.html (20.01.2019) alındı.

Sabah,https://www.sabah.com.tr/secim/31-mart-2019-yerel-secim-sonuclari/siirt/tillo/ilcesi-yerel-secim-sonuclari adresinden (19.05.2019) alındı.

SiirtValiliği,http://www.siirt.gov.tr/haberdetay.asp?id=482&kategori=%DDL%C7ELER%D adresinden (22.03.2019) alındı.

TDKSözlük,http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=Menk%C4%B1be adresinden (28.01.2019) alındı.

Tillo Kaymakamlığı. http://www.tillo.gov.tr/turizm adresinden (25.02.2019) alındı.

Tillovakfı, http://www.tillovakfi.org adresinden (22.03.2019) alındı.

TUİK, https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr adresinden (21.02.2019) alındı.

Eroğlu, V., Siirt Tillo Müze açılışı https://twitter.com/veyseleroglu/status/946071128065413120 (21.01.2019) alındı.

Mekan360,http://www.mekan360.com/sanaltur_yesil-sifa-kuyusu-aydinlar siirt_2276.html adresinden (08.01.2019) alındı.

YSK,(2018).SeçmenSayıları,http://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/24Haziran2018/2018CBMV-il-ilceSecSanSay.pdf adresinden (05.01.2019) alındı.

EKLER

EK 1- SAHA ÇALIŞMASINDA KATILIMCILARA YÖNELTİLEN GÖRÜŞME SORULARI

1- Tillo'yu nasıl tanımlarsınız ve Tillo hakkındaki düşünceleriniz/ tasavvurlarınız nelerdir?

2- Tillo 'ya ilişkin ne tür aidiyetleriniz vardır?

3- Sizi Tillo'ya bağlayan nedir? Tillo ile ilgili neler hissediyorsunuz?

4- Tillo'ya yönelik yer bağlılığınız nereden geliyor? (ata, ced, münevver şahsiyet …)

5- Ne tür bağlılığınız vardır? Hangi sembol, ritüel ve simgeler sizin için önemlidir?

6-Tillo denilince ilk aklınıza gelen nedir? Maddi ve manevi değer olarak ne gelir aklınıza?

7- Tillo adının tekrar iade edilmesi (Aydınlar yerine) sizin için ne tür anlamlar ifade etmektedir?

8- Tillo'ya dair, toplumsal belleği oluşturan ve hafızanızda yer edinen temsili mekânlar nelerdir?

9- Mezar taşları ve yazıları, duaları, …vb. ilişkisel formların ne tür anlamları vardır?

10-Yapıda kullanılan ve kutsal sayılan metalar var mıdır?

11- Tillo'lu kimdir? Tillo insanın özellikleri nelerdir?

12- Tillo'nun ekonomik faaliyetleri nelerdir?

13- Tillo'nun gelenek, görenek, örf adetleri, yerel tören ve inanışları (evlilik, düğün, sünnet, bayram, cenaze, vb.) hakkında neler söyleyebilirsiniz?

EK 2: KATILIMCILARIN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ

Katılımcılar	Cinsiyet	Eğitim Durumu	Yaş	Meslek
(K1)	E	Okuryazar değil	60	Emekli
(K2)	E	İlkokul Mezunu	55	Memur
(K3)	K	Okur-Yazar Değil	62	Ev Hanımı
(K4)	E	Lise Mezunu	45	Esnaf
(K5)	K	Lise Mezunu	40	Ev Hanımı
(K6)	E	İlkokul Mezunu	45	Çiftçi (Bağcılık)
(K7)	E	Lise Mezunu	47	Esnaf
(K8)	K	İlkokul Mezunu	48	Ev Hanımı
(K9)	K	İlkokul Mezunu	52	Ev Hanımı
(K10)	E	İlkokul Mezunu	40	Çalışmıyor
(K11)	K	İlkokul Mezunu	54	Ev Hanımı
(K12)	K	İlkokul Mezunu	45	Ev Hanımı
(K13)	K	Okur-Yazar Değil	56	Ev Hanımı
(K14)	K	Okur-Yazar Değil	53	Ev Hanımı
(K15)	K	İlkokul Mezunu	65	Ev Hanımı
(K16)	K	Okuryazar değil	55	Ev Hanımı
(K17)	K	Ortaokul Mezunu	48	Ev Hanımı
(K18)	E	Lise Mezunu	41	Esnaf
(K19)	K	İlkokul Mezunu	45	Ev Hanımı
(K20)	E	Üniversite Mezunu	70	Emekli
(K21)	E	Lise Mezunu	46	Memur
(K22)	K	Ortaokul Mezunu	39	Ev Hanımı
(K23)	E	Üniversite Mezunu	36	Memur
(K24)	E	Okuryazar değil	63	Çalışmıyor
(K25)	E	Lise Mezunu	49	Esnaf
(K26)	E	İlkokul Mezunu	40	Esnaf
(K27)	E	Lise Mezunu	50	Din görevlisi
(K28)	K	Lise Mezunu	40	Memur
(K29)	E	Üniversite Mezunu	26	Din görevlisi
(K30)	E	Okuryazar değil	65	Emekli

EGE, Süleyman Cengiz, Toplumsal Bellek ve Mekânsal Temsiller: Tillo (Siirt) Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Danışman Doç. Dr. Nurettin ÖZGEN, 209 s.

ÖZET

Tillo, toplumsal özellikleri ve İslam dinine ait fiziki yapıları ile kendine has bir mekân özelliği göstermektedir. Hem yöresel hem de ulusal anlamda tanınırlığı yüksek olan ilçede yaşayanların gündelik yaşam pratiklerinin mekân üzerindeki yansımaları öncelikli araştırma konumuz olmuştur. Tillo'ya ait toplumsal bellek öğeleri ve mekânın birbiri ile bağıntısını ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu amaçla literatür taraması yapılmış ve görüşme teknikleri uygulanarak bilgiye ulaşılmaya ve çözümlenmeye çalışılmıştır. Giriş kısmında Tillo'nun, coğrafi konumu ve tarihsel geçmişi, monografik tarzda tanıtılmaya çalışılmıştır. Birinci bölüm, araştırmanın kuramsal ve kavramsal çerçevesi, temel terminoloji ve konu hakkında günümüze kadar yapılmış çalışmalar üzerine kurgulanmıştır. İkinci bölümde Mekân-Toplum ve Bellek konuları irdelenmiştir. Üçüncü bölümde Kamusal Mekân Pratiği, Tillo örneği üzerinden ayrıntılı olarak anlatılmıştır. Sonuç bölümünde, konu ile ilgili bilgiler, görüşler detaylandırılarak sonuç ve öneriler temellendirilmiştir. Tillo'da bulunan medreseler, eğitim faaliyetlerine devam ederken, ilçede sosyal hayatı ve gündelik yaşam örüntülerini şekillendirmektedir. Tillo'da bulunan cas evler ve sabatların aile yapısı ve ev içi yaşam pratikleri üzerine kurgulanmış olduğu görülmektedir. Tillo'da turizm değeri olan dini figürlere ait yapılar fiziksel özellikleri beraber toplumsal pratikler ve halk inanışları üzerinden tanıtılmaya çalışıldı.

Anahtar Kelimeler: Tillo, Toplum, Bellek, Mekân, Çokkültürlülük

EGE, Süleyman Cengiz, Social Memory and Space Representations: Case of Tillo (Siirt), Master Thesis, Advisor: Associate Professors Doç. Dr. Nurettin ÖZGEN, 209 p.

ABSTRACT

Tillo, with its social characteristics and physical structures belonging to the Islamic religion, shows its unique features. The reflections of the everyday life practices of the inhabitants of the district, which have high local and national recognition, have been the primary research subject. It is aimed to reveal the relationship between social memory elements and space. For this purpose, the literature was searched and it was tried to reach and solve the information by using interview techniques. In the introduction part, it is tried to introduce Tillo, geographic location and historical background in monographic style. The first part is based on the theoretical and conceptual framework of the research, basic terminology and the studies on the subject up to the present day. In the second part, the subjects of Space-Society and Memory are discussed. In the third chapter, the Public Space Practice is explained in detail in the Tillo example. In the conclusion section, information about the subject, the opinions are detailed and the results and recommendations are based. The madrasas in Tillo shape the social life and everyday life patterns in the district while continuing their educational activities. The cas homes and sabats in Tillo seem to have been built on family structure and home living practices. The structures of religious figures with tourism values in Tillo were tried to be introduced through their physical characteristics as well as social practices and folk beliefs.

Keywords: Tillo, Society, Memory, Space, Multiculturalism

ÖZGEÇMİŞ

1-Adı Soyadı:

Süleyman Cengiz EGE

2-Eğitim Bilgileri:

Derece	Alan	Üniversite	Yıl
Lisans	Coğrafya	Yüzüncü Yıl Üniversitesi- Fen Edebiyat Fakültesi	2000

3-İletişim Bilgileri:

E-Posta : cengizege@yahoo.com

4- Mesleki Deneyim

M.E.B., Coğrafya Öğretmenliği, 2000-2010

M.E.B., Eğitim Kurumu Yöneticiliği, 2010-…

5- Akademik çalışmalar

Bilimsel Toplantılarda Sunulan Bildiriler

1- Özgen, N., Ege, S,C., Kültürel Turizm Mekânlarının Tanıtım ve Planlamasına Yönelik Bir Değerlendirme: Siirt Örneği, Uluslararası Batı Asya Turizm Araştırmaları Kongresi, Van 2017.

2- Özgen, N., Ege, S,C., Coğrafi İşaretler ve Sosyoekonomik Etkileri: Siirt Örneği, Uluslararası Batı Asya Turizm Araştırmaları Kongresi, Van 2017.

Bilimsel Toplantılarda Sunulan ve Tam Metin Olarak Yayınlanan Bildiriler

1- Özgen, N., ve Ege, S,C., Kapitalizmin Ekolojik Krizleri Üzerine Bir Okuma: Turizm Faaliyetleri Örneği. II. Uluslararası Batı Asya Turizm Araştırmaları Kongresi. 661-685. Van 2018.

2- Özgen, N., ve Ege, S,C., Lise Öğrencilerinin Kültürel Miras Farkındalıkları: Siirt Örneği. II. Uluslararası Batı Asya Turizm Araştırmaları Kongresi. 686-704.Van 2018.